

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
Π.Μ.Σ.: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ**

Διπλωματική εργασία

**ΤΙΤΛΟΣ: Η Μαγεία στην Αρχαία Ελλάδα. Κατάρτες και Κατάδεσμοι.
Σημειωτική Ανάλυση Καταδέσμου στο Αρχαιολογικό Μουσείο
Πέλλας.**

**Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Φέκου Μαγδαλινή
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια/τρια: Βαμβακίδου Ιφιγένεια, Καθηγήτρια
Π.Τ.Ν./Π.Δ.Μ
Εξεταστές: Τσιούμης Κωνσταντίνος, Καθηγητής Α.Π.Θ.
Φωτόπουλος Νικόλαος, Επ. Καθηγητής Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής
Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.**

Φλώρινα, Μάιος 2018

Copyright © Φέκου Μαγδαλινή, 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Φέκου Μαγδαλινή

A.E.M.: 754

Ηλεκτρονική διεύθυνση: magdalina86@windowslive.com

Έτος εισαγωγής: 2016

Κατεύθυνση: Πολιτισμικές Σπουδές: Επικοινωνία και Σημειωτική

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: Θέμα: Η μαγεία στην Αρχαία Ελλάδα. Κατάρτες και κατάδεσμοι. Σημειωτική ανάλυση καταδέσμου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας.

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοήθια στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει θέμα τη μαγεία, τις εκφάνσεις της και μέσω μιας ιστορικής αναδρομής θα καταδείξει πόσο υπήρχε και υπάρχει στη ζωή μας αλλά και πόσο επηρεάζει τους ανθρώπους. Θα επιχειρηθεί μέσα από τέσσερα κεφάλαια να αναλυθεί το ιστορικό πλαίσιο αλλά και η εξέλιξή της ανά τους αιώνες, ειδικότερα όμως όσον αφορά την αρχαία Ελλάδα.

Με αφορμή ένα αρχαιολογικό εύρημα, τον διαλεκτικό κατάδεσμο από την Πέλλα, θα πάρουμε μια γεύση από μια ερωτική ιστορία εκδίκησης, αλλά και μέσω του ίδιου του κειμένου θα δούμε ένα πολύ δυνατό ψήγμα δωρικής γραφής του 5^{ου} αιώνα. Τα τρία πρώτα κεφάλαια κάνουν λόγο για τη γένεση, τις απαρχές, τις εκφάνσεις και τα μέσα της μαγείας, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται ο κατάδεσμος από την Πέλλα που αξίζει κανείς να τον δει από κοντά και να μάθει για την ιστορία του.

Ο κατάδεσμος από μόνος του δεν μπορεί να αποτελέσει ένα ξεκάθαρο είδος μαγείας, αυτό που το συνοδεύει και τον ενισχύει είναι το τελετουργικό αλλά και το γεγονός ότι έχει βρεθεί μέσα σε έναν τάφο. Αυτή είναι μια παραδεκτή αλήθεια για τους καταδέσμους ειδικά της συγκεκριμένης περιόδου. Στα πλαίσια του τελετουργικού αυτού σημαντικό ρόλο παίζει η κατάρα να διαβαστεί φωναχτά. Τα μάγια της κατάρας θα λειτουργούν όσο ο κατάδεσμος θα βρίσκεται μέσα στον τάφο και θα λυθούν μονάχα όταν ο τάφος ανοιχτεί και διαβαστούν τα λόγια αυτά από τον καταδέτη.

Η επιστημονική κοινότητα αντιμετώπισε το θέμα της μαγείας με σοβαρότητα καθώς προσπάθησε να το επεξηγήσει και να το αναλύσει μέσω των πεδίων της. Από πρακτικής πλευράς, η μαγεία απασχολεί τον καθημερινό πολίτη ανεξαρτήτου μορφωτικού επιπέδου ή ηλικίας. Το πεδίο αυτό αναλύεται στηριζόμενο βιβλιογραφικά και με επιτόπιες έρευνες σε τοπικό επίπεδο.

Στόχος ήταν να αναλυθεί ο κατάδεσμος και μέσω αυτού να γίνει μια έρευνα αναφορικά με τη μαγεία, στους κόλπους της οποίας υπάγεται ο κατάδεσμος, και να τεθούν ερωτήματα σε σχέση με το πόσο έχει εισβάλλει στις ζωές των ανθρώπων αλλά και την επίδραση που τους ασκείται.

The present thesis deals with magic, its manifestations and through a historical retrospection will show how much it existed and exists in our life, but also how it affects people. It will be attempted through four chapters to analyze the historical context and its evolution over the centuries, especially with regard to Ancient Greece. On the occasion of an archaeological find, the dialectic curse tablet from Pella, we will get a taste of an erotic story of revenge, and through the very same text we will see a very strong Doric writing of the 5th century. The first three chapters talk about the genesis, the beginnings, the manifestations and the means of magic, while in the fourth chapter we analyze the adultery from Pella that is worth seeing him closely and learning about his story.

The curse tablet by itself cannot be a clear kind of magic, what is important is the ritual and also the fact that it has been found in a grave. This is an admissible truth for the bands especially for that period. In the context of this ritual, the curse had to be spoken in a loud voice. The spells of the curse will work as long as the indignation is in the tomb and will only be solved when the grave is opened and the words read by the one who make the ritual.

The scientific community has treated the issue of magic seriously as it tried to explain it and analyze it through its fields. From a practical point of view, magic occupies everyday citizen regardless of educational level or age. This field is analyzed on the basis of bibliographic and on-the-spot research at the local level.

The aim was to analyze the indignation and through this to make a study of magic in which the indulgence falls, also was to ask questions about how much it has invaded in people's life and the effect that it has been exercised.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Μαγεία, μάγος, κατάδεσμος, καταδένω, κατάδεση, έρωτας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έγινε με στόχο την κάλυψη, μέχρι ενός βαθμού, ενός θέματος αρκετά «ταμπού» ακόμα και για τη σημερινή εποχή. Ξεκινώντας το ταξίδι στον κόσμο της μαγείας υπήρξε μεγάλη απογοήτευση αλλά και ικανοποίηση παράλληλα καθώς, σε προσωπικό επίπεδο, μου άνοιξε ορίζοντες και προοπτικές που δεν είχα καν φανταστεί.

Πρόκειται για ένα αντικείμενο μελέτης με αρκετά μεγάλο εύρος. Υπήρξαν αρκετοί περιορισμοί στη μελέτη καθώς υπάρχει μεγάλη βιβλιογραφία από πολλά επιστημονικά πεδία. Από ανθρωπολογικής απόψεως, αρχαιολογικής, κοινωνιολογικής λαμβάνοντας υπόψη την ψυχολογία, την Εκκλησία αλλά και βαθύτερες έννοιες που είναι λίγο δύσκολο να εξηγηθούν. Άγγιξα το θέμα επιφανειακά κρατώντας την ουσία και μέσα από τα δεδομένα μου προσπάθησα να εξηγήσω πώς τέτοιου είδους δοξασίες έχουν κατακλύσει τον κόσμο και ασκούν επιρροή. Η εργασία είναι καθαρά βιβλιογραφική εξού και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα. Σκοπός ήταν η συλλογή πληροφοριών για ένα θέμα που έχει άμεση σχέση με τον κατάδεσμο, ένα αρχαιολογικό εύρημα που εδράζεται στις προθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου της Πέλλας, χωρίς να εξαντλεί την βιβλιογραφία για την «μαγεία», την οποία χρησιμοποιούμε ως «μεθοδολογικό διάυλο» σε υποκειμενική ανάλυση.

Η επιλογή θέματος ήταν διαφορετική στην αρχή με βασικό στοιχείο τον κατάδεσμο ως αρχαιολογικό εύρημα. Στην πορεία με την επιβλέπουσα καθηγήτρια, Βαμβακίδου Ιφιγένεια, και καθώς υπήρχε μια δυσανασχέτηση από μέρους μου προσαρμόστηκε το θέμα στα δεδομένα μου με απόλυτη χαρά και κατανόηση από την ίδια.

Η ίδια η έρευνα έχει από μόνη της «μαγεία» και στην πορεία της εργασίας ο καθένας θα μπορέσει να γίνει κοινωνός μιας εποχής, όπου τα μάγια κυριαρχούσαν. Η μαγεία βρίσκεται παντού, υπάρχει μέσα μας, ορίζεται και καμιά φορά, στα όρια του επικίνδυνου, ξεφεύγει από τα όρια του νου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους συνέδραμαν σε όλη αυτή την προσπάθεια. Την καθηγήτριά μου Ιφιγένεια Βαμβακίδου, η οποία ήταν για μένα κομβική προσωπικότητα από τα μαθήματα κιόλας, με έκανε να αναθεωρήσω για πολλά πράγματα ιδιαίτερα σε προσωπικό επίπεδο καθώς η ίδια η φύση του μεταπτυχιακού σε βάζει σε μονοπάτια όπου το σημαίνον και το σημαινόμενο αποκτούν άλλη διάσταση στη ζωή ενός ανθρώπου.

Τον κ. Βουτυρά ο οποίος με καθοδήγησε βιβλιογραφικά και με κατηύθυνε μιας και είναι γνώστης του ευρήματος με το οποίο καταπιάστηκα.

Την οικογένειά μου και ιδιαίτερος τη μητέρα μου που πάντα με στήριζε σε ό,τι έκανα, αλλά και τους φίλους που ήταν δίπλα μου στις άσχημες και όμορφες στιγμές μου.

Ξεκινώντας την εργασία, αλλά και κατά τη διάρκειά της το ερώτημά μου ήταν «υπάρχει τελικά μαγεία;»

-Φυσικά και υπάρχει...

Στον ατελέσφορο έρωτα..

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4-5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	
1. Τι είναι Μαγεία και Πώς λειτουργεί.....	11-13
2. Απαρχές και Στόχοι.....	13
3. Η Μαγεία ως Μέσο Επικοινωνίας.....	17
4. Ιστορική Αναδρομή και Εξέλιξη.....	17-23
5. Ερευνητικό Υλικό.....	23-26
6. Συμπτωματολογία Θύματος και Θύτη.....	26-27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	
1. Η Μαγεία του Λόγου.....	28-34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	
1. Κατάδεσμοι και Καταπασσαλεύσεις.....	34-39
2. Κατηγορίες Καταδέσμων.....	40-44
3. Οι Τελετουργίες.....	44-45
4. Επίκληση στους Δαίμονες.....	45-46
5. Το Ψυχολογικό Πλαίσιο.....	47-48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	
1. Πέλλα, η Πρωτεύουσα των Μακεδόνων.....	48-49
1.1. Γεωμορφολογία.....	49-50
1.2. Προϊστορία Περιοχής.....	50
1.3. Ανασκαφές	50-51
1.4. Ανατολικό Νεκροταφείο.....	51-52
2. Το Μουσείο.....	52-53
3. Ο Κατάδεσμος.....	54
3.1. Η Ταφή.....	55-56

3.2. Το Εύρημα.....	56
4. Το Κείμενο.....	57-58
4.1. Διάλεκτος και Γλώσσα.....	58-62
5. Οι Πρωταγωνιστές.....	62-63
6. Η Κατάρα.....	63-65
7. Πίσω Από Το Κείμενο.....	65-67
8. Η Μαγεία.....	68
Συζήτηση	
Βιβλιογραφικές Αναφορές	
Παράρτημα	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΜΑΓΕΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Κάνοντας μια πρώτη έρευνα στο διαδίκτυο αναφορικά με τον όρο ‘μαγεία’ περιγράφονται όλες εκείνες οι τελετουργικές και διανοητικές προσπάθειες για την πραγματοποίηση προσπαθειών πέραν των φυσικών δυνατοτήτων σε βάρος κυρίως των ανθρώπων. Σε αυτές τις προσπάθειες πολύ μεγάλο ρόλο παίζουν η επίκληση πνευμάτων ή θεοτήτων, οι σκέψεις, όπως επίσης και οι υπερφυσικές δυνάμεις που εντοπίζονται . Η αλήθεια είναι πως δεν είναι αρκετά εύκολο να δοθεί ο όρος μαγεία με μεγάλη ευκολία και σαφήνεια. Δεν θα ήταν άτοπο να ειπωθεί πως μαγεία είναι μία τεχνική, η οποία βασίζεται στην πίστη ότι υπάρχουν ανώτερες δυνάμεις στην ανθρώπινη ψυχή και το σύμπαν ανεξάρτητα και έξω από εμάς. Κύριος στόχος είναι με κάθε μέσο η ανθρώπινη δύναμη να επιβληθεί στους ανθρώπους ή τη φύση με βοηθό τις δυνάμεις πέραν των αισθήσεων. Αυτό αυτόματα σημαίνει πως υπάρχει πίστη στις απεριόριστες δυνάμεις της ψυχής (Αρχαίοι συγγραφείς,1996:11).

Οι ορισμοί που χρησιμοποιούνται, αφού αρχικά μας οδηγήσουν στον κόσμο των Μάγων, στη μακρινή Βαβυλώνα, εξηγούν για ποιο λόγο η *μαγεία* είναι η μαγική τέχνη, πώς χρησιμοποιούνται οι μαγανείες, τα μάγια, καθώς επίσης και τι είναι η αισθητική απόλαυση, η *γοητεία* (Σκουτέρη,1997:3).

Ψάχνοντας ακόμη περισσότερο στα λήμματα η κατάσταση περισσότερο περιπλέκεται παρά ξεδιαλύνεται. Για παράδειγμα, *μαγανεία* είναι τα φαρμακεία. Η επικοινωνία και η μαγεία έχουν άμεση συνάφεια με τον αόρατο κόσμο, ενώ το ρήμα ‘μαγανεύω’ σημαίνει χρησιμοποιώ σαγηνευτικά φίλτρα ή θέλγητρα, απατώ και νοθεύω κατά την Σκουτέρη-Διδασκάλου. Οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί με σκοπό τη μαγεία είναι από μόνο του μαγεία. Η μαγεία, η μαγανεία, το φίλτρο και το ρήμα ‘μαγεύω’ σημαίνουν ενεργά σαν μάγος, κάνω μάγια, δεσμεύω με μαγικά μέσα, με φίλτρα, δένω, προκαλώ με τη μαγική τέχνη, θέλγω και γοητεύω. Το θέλγητρο και το φίλτρο είναι το μέσο που χρησιμοποιεί κάποιος για να θέλξει, όπως και η γοητεία με τη χάρη. Το γόητρο είναι το θέλγητρο και το γήτεμα, είναι η *μαγανεία* και η *γηθεία*, δηλαδή η μέσω των μαγικών τελετών επιβολή ή αποτροπή ή θεραπεία νοσημάτων και το ξόρκι, ενώ η γοητεία είναι η μαγεία και η ψευδαίσθηση. Ο όρος προέρχεται από το παλιό περσικό όνομα *magu-* (nom. magus) και συνάδει ετυμολογικά με το μογυ- που έχει να κάνει με την αναφορά σε φυλές (Collins,2008:54). Η λέξη *magos* λήφθηκε σοβαρά

υπόψη απ' τους ερευνητές καθώς αποτέλεσε την βάση για να ξεδιπλωθούν οι έρευνες και να φτάσουμε στο ζητούμενό μας που είναι η μαγεία. Επί της ουσίας ο όρος μαγεία αναφέρεται στην δραστηριότητα και τις πρακτικές του μάγου, η λέξη 'μαγικός' είναι το πλησιέστερο και πιο σχετικό επίθετο.

Αυτός ο κόσμος δημιουργήθηκε για να χρησιμοποιηθούν οι λέξεις φάρμακον, γιατρικό, δηλητήριο, θεραπεία, αντίδοτο. Η μαγεία από μόνη της θεωρείται διφορούμενη και δεν είναι λίγοι εκείνοι που έχουν επιχειρήσει να την λύσουν με κάθε τρόπο. Η μαγεία ανήκει στον χώρο του απαγορευμένου, του ανεξέλεγκτου καθώς τα γνωρίσματά της εμφανίζουν διαχρονική και διαπολιτισμική σταθερότητα (Σκουτέρη,1997:3). Μπορεί κανείς να την χαρακτηρίσει ελκυστική ως προς το εξωτικό, το άγνωστο που διαθέτει. Είναι μια αυταπάτη της πρόσβασης αλλά και της παρέμβασης σε εξωανθρώπινες πηγές ελέγχου.

Αυτό που μπορεί να ειπωθεί για την μαγεία είναι ότι εξαρτάται από τις μαγικές πρακτικές που εφαρμόζονται, όπως θυσίες, εξαγνισμοί και ξόρκια τα οποία ενέχονται απόλυτα σε αυτόν τον όρο. Η πιο πρόωμη αναφορά του όρου μαγεία εντοπίζεται στο τελευταίο μισό του 5^{ου} αιώνα στον Γοργία τον Λεοντίνο (458-380 π.Χ.) και το 'Ελένης Εγκόμιον'. Ένα έργο που στοχεύει στο να αποκαταστήσει την φήμη της Ελένης για την προδοσία στον Τρωικό πόλεμο. Ο Γοργίας ήταν ένας αμέτοχος ρήτορας και σοφιστής, του οποίου το ρητορικό ύφος πολύ συχνά μιμούνταν από τους συγχρόνους του. Ήταν μαθητής του Εμπεδοκλή και υπήρξε μάρτυρας των μαγικών επιτευγμάτων του -goeteia- (Collins,2008:58).

Η μαγεία κυριαρχεί στον κόσμο και την πίστη των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο και σε κάθε εποχή. Λαμβάνει χώρα από την αρχαία Ελλάδα προς τους ελληνιστικούς χρόνους και εν συνεχεία στους ρωμαϊκούς, μέχρι και τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Αυτή η εξάπλωση αποδεικνύει σε βάθος χρόνου το πόσο αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε αυτό το ιδιαίτερο και με πολλές πτυχές φαινόμενο.

Η Εκκλησία, το Δίκαιο, η Πολιτική, η Ηθική, η Εκπαίδευση (Σκουτέρη, 1997:3) έχουν κατά περίπτωση ορίσει το στίγμα της μαγείας με στόχο, αφού εντοπίσουν, απομονώσουν και ταυτίσουν όσα δεν ταυτίζονται και δεν ελέγχονται, να τα κλειδώσουν στους κόλπους της μαγείας. Και άλλες επιστήμες όμως όπως η Ανθρωπολογία, η Φιλοσοφία, η Κοινωνιολογία, η Θρησκευσιολογία, η Αρχαιολογία, η Γλωσσολογία, η Ψυχανάλυση αλλά και η Ιστορία από της δική τους σκοπιά, ενδιαφέρονται εκτενώς για τον όρο μαγεία και ειδικότερα με την επιστημονική ανάλυση του ζητήματος ή του προβλήματος που ορίζει η μαγεία. Αξίζει να σημειωθεί, πως υπήρξε σημείο αναφοράς στην εξέλιξη των θεσμών σύγχρονης κοινωνίας αλλά και στην εξέλιξη των Κοινωνικών Επιστημών, ή των Επιστημών του ανθρώπου, αφού συνετέλεσε αποφασιστικά στο να εδραιωθούν αντίθετες αντιλήψεις, ιδεολογίες και ιδέες που συχνά αποτέλεσαν το έναυσμα για θεωρητικές αναζητήσεις σε σχέση με τα ανθρώπινα και κοινωνικά πράγματα. Συνεπώς δύσκολα θα μπορούσε κανείς να πει ότι η μαγεία απασχόλησε αποκλειστικά τον κλάδο της Ανθρωπολογίας, όπως ισχυρίζονται πολλοί, μολονότι δίνεται μια προτεραιότητα του συγκεκριμένου πεδίου στο αντικείμενο της μαγείας.

Τέλος η μαγεία έχει οριστεί ως ένα κοινωνικό φαινόμενο και η γραμμή πλεύσης για την προσέγγισή της έχει καθοριστεί εδώ και έναν αιώνα τουλάχιστον. Ωστόσο, παρά τα ταξίδια που πραγματοποιήθηκαν σε αυτόν τον άγνωστο μαγικό κόσμο, η μαγεία εξακολουθεί να αποτελεί ένα εξ αντικειμένου δύσκολο ζήτημα και αρκετά επικίνδυνο λόγω δυσχερειών (Σκουτέρη,1997:16).

2.ΑΠΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Στο επίπεδο της μαγείας, το όνειρο και η εικόνα δεν ήταν μόνο σημεία του πράγματος, αλλά συνδέονταν με αυτό μέσω της ομοιότητας ή του ονόματος σύμφωνα με Horkheimer-Adorno (1986: 27,30-31). Αν όσα εντοπίζονται είναι αλήθεια, οι διάχυτες παραστάσεις της μαγείας και ο αντίστοιχος λόγος επιχειρούν έτσι την κατακεραυνώση αυτής ακριβώς της απόστασης όπως μεσολαβείται από την αφαίρεση. Και η αφαίρεση είναι η 'ψυχή' της προτασιακής γλώσσας, τα γλωσσικά νοήματα είναι οι αφαιρετικές και γενικευτικές ανακλάσεις της εμπειρίας.

Ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους υπήρχε η άποψη ότι υπάρχει μια ανώτερη δύναμη, η οποία ευθύνεται για τη δημιουργία των πάντων. Πολλοί θα την χαρακτήριζαν και ανάγκη να υπάρχει πίστη κάπου, κάτι τέτοιο ισχύει και σήμερα φυσικά ίσως και πιο έντονα σε σχέση με το παρελθόν. Αυτή η ανώτερη δύναμη

μπορούσε να ασκήσει πίεση και μεγάλη επίδραση πάνω τους. Αυτή είναι και η θεωρία του Ανιμισμού που στη συνέχεια όταν τα πνεύματα προσωποποιήθηκαν εξελίχθηκε σε θεωρία θεών και δαιμόνων.

Τα πνεύματα και οι θεότητες συνετέλεσαν ώστε να ενωθούν η φύση με την κοινωνία και την λατρεία. Εδραιώθηκαν δοξασίες όπως η μετεμψύχωση, φετιχισμός, λατρεία νεκρών, ζωολατρία, τοτεμισμός, η πίστη ότι στα υλικά αντικείμενα κρύβονται πνεύματα, ιερά και απαραβίαστα, 'οίκοι πνευμάτων', χώροι δηλαδή που κοσμούσαν με κομμάτια ξύλου ή πέτρας σκαλισμένα ή ζωγραφισμένα με σχέδια. Πολλά από τα προαναφερθέντα, είναι πολύ χαρακτηριστικά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η μαγεία εμπλέκεται με τη θρησκεία. Δεν είναι άτοπο να αναφερθεί η δύναμη που είχαν κάποιοι άνθρωποι κατά τους προϊστορικούς χρόνους, να επικοινωνούν με τα πνεύματα καλώντας τα για καλό ή κακό σκοπό. Αυτό σημαίνει πως με την συνδρομή τους ως μάντιες, θεραπευτές, βροχοποιοί και σαμάνες θα προκαλούσαν κακό ή θα τους κατέστρεφαν. Είναι δύσκολο να ερμηνευτεί η γλώσσα που υιοθετούσαν για αυτό και οι περισσότεροι απλά τους αποδέχονταν, όσοι φυσικά ήταν ενταγμένοι σε κάποιο μυθολογικό πλαίσιο στο οποίο αυτοί πίστευαν. Γενικότερα ο μύθος και τα στοιχεία του βοηθούσαν πολύ, καθώς μπορούσαν να εξηγήσουν τις αναλογίες και τις αντιθέσεις ανάμεσα στη φύση, την κοινωνία και τις ανθρώπινες σχέσεις απ' τις οποίες διέπονταν. Οι μύθοι εμφανίζονταν ως όνειρα, ως την βάση για τις τελετουργικές τους διαδικασίες, οι μορφές που υιοθετούσαν ήταν σαν 'θεοποιημένοι ήρωες ή έκπτωτοι θεοί' (Βακαλούδη,2001:15). Πιο ειδικά, κατά την πρωτόγονη εποχή, στο στάδιο πριν την εμφάνιση του Ανιμισμού, οι άνθρωποι πίστευαν ότι κάποια ανώτερη δύναμη, που δεν συνδέεται με την ύλη, την οποία ονόμαζαν *μάννα*(πνεύμα ή δαίμων) (Βακαλούδη, 2001:15) ήταν υπεύθυνη για όλα τα φυσικά φαινόμενα.

Ενίοτε εισερχόταν σε άτομα και αντικείμενα δίνοντάς τους ζωή (φετιχισμός) και είχε είτε θετικά είτε αρνητικά αποτελέσματα. Κατά το στάδιο του ανιμισμού η τότε μαγική σκέψη θεώρησε ότι τα πάντα στη φύση ακόμα και τα υλικά αντικείμενα έχουν μέσα τους πνεύματα, οντότητες δηλαδή με υπερφυσικές δυνάμεις. Αυτοί που απηύθυναν τέτοιου είδους παρακλήσεις και έπρατταν τελετουργικές τελετές είχαν σκοπό να κερδίσουν την εύνοια των φοβισμένων ανθρώπων. Πολλά από τα στοιχεία της φύσης, κυρίως τα ζώα και τα φυτά έγιναν *τοτέμ*, μια προσωποποιημένη δηλαδή λατρεία αλλά συνάμα αντιπροσώπευαν και τα χαρακτηριστικά μιας φυλής πρωτόγονης. Αυτό το ζώο ή το φυτό έπαιρνε τη θέση του θεού της φυλής, μιας φυλής η οποία εμφανιζόταν φανταστικά με την εικόνα του ζώου ή του φυτού που είχε επιλεγεί. Με αυτές, οι υπερφυσικές δυνάμεις τις οποίες απέδιδαν σε αυτά τα αντικείμενα λατρείας, ο νους του ανθρώπου ανέπτυξε μια μυθική, αναλογική σκέψη σε ό,τι αφορά τη ζωή του. Αναλογίες σε διάφορα επίπεδα, γεωγραφικό, θρησκευτικό, τελετουργικό, φιλοσοφικό κ.α. Στην προσπάθειά τους οι άνθρωποι να ελέγξουν τις δυνάμεις που κυβερνούσαν, ουσιαστικά την φύση, ανέπτυξαν την τέχνη της μαγείας. Αυτή χωρίζεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, εκείνη που έχει στόχο την καταπολέμηση κακών πνευμάτων που στόχο έχουν να προστατέψουν και να νουθετήσουν, άρα έχουν αγαθούς στόχους και είναι γνωστή με τον όρο *λευκή μαγεία*.

Αντίθετα με τη λευκή μαγεία υπάρχει η μαύρη μαγεία η οποία εμφανίζεται με την πρόκληση βλάβης, καταστροφής και θανάτου. Πολλές φορές η σχέση μεταξύ του στόχου και της μαγικής πράξης έχανε τον αρχικό σκοπό και κατέληγαν σε πλήρη αποτυχία. Όσοι επιχειρήσαν να ελέγξουν αυτήν τη πραγματικότητα θεωρήθηκαν αμόρφωτοι, ενώ η μαγεία αντιμετωπίστηκε ως ένα λανθασμένο σύστημα, μια πλάνη που βρίσκεται στην κατώτερη βαθμίδα του εξελικτικού σχήματος της ανθρώπινης σκέψης (Βακαλούδη, 2001:17).

Στην πορεία, εξελίχθηκε και έγινε αντιληπτό ότι οι δοξασίες, οι μύθοι, τα δόγματα, οι μαγικές πράξεις με λόγο και έργα, εξέφραζαν τη φύση και τις δυνάμεις των ιερών πραγμάτων. Ήταν δηλαδή σαν εναλλακτικές μέθοδοι αντιμετώπισης επικείμενων καταστροφών. Πολλές φορές η πίστη στους μύθους, στις λέξεις, τις ιδέες και τις τελετουργικές τελετές, ως δυνάμεις για να αντιμετωπιστούν δύσκολες καταστάσεις ήταν το αντίδοτο στην αβεβαιότητα και την απόγωση. Αυτοί που ήταν υπεύθυνοι για όλες αυτές τις μαντικές διαγνώσεις, ήταν όσοι θεωρούνταν ότι μπορούσαν να επηρεάσουν τα πνεύματα και έτσι να ελέγξουν φαινόμενα και γεγονότα έξω από τα ανθρώπινα μέτρα. Ήταν οι *μάγοι* της φυλής, άτομα ιερά, που από την πρωτόγονη εποχή ονομάζονταν και *σαμάνες*. Η λέξη αυτή απαντά στους Τογκούσους, μογγολικό πληθυσμό της Σιβηρίας (Βακαλούδη,2001:19).

Σαμάνες αποκαλούνταν όσοι είχαν υπερφυσικές δυνάμεις, μπορούσαν να διαβάσουν την σκέψη του άλλου, να ανακαλύψουν χαμένα αντικείμενα, να υψώνονται στο έδαφος και να πετούν. Είχαν την ικανότητα να διαχωρίζουν το σώμα από την ψυχή, να ταξιδεύουν στο υπερπέραν, να έρχονται σε επαφή με πνεύματα να διδάσκονται από αυτά και να αποκαλύπτουν στοιχεία του μέλλοντος. Απέναντι σ' αυτούς τους αγαθούς μάγους, που λειτουργούσαν με ιδιαίτερες προσευχές (*έπωδαι*), μαγικές

πράξεις και φυλαχτά αντικείμενα που είχαν αποθέσει ένα μυστικιστικό πνεύμα, προσπαθώντας να εξουδετερώσουν τις επιδράσεις των κακών δαιμόνων (Βακαλούδη,2001:19), αντιπαρατάχθηκαν οι οπαδοί της μαύρης μαγείας. Αυτοί, προσπαθούσαν να χειραγωγήσουν τα κακά πνεύματα για να προξενήσουν κακό είτε για χάρη των πελατών τους, είτε για προσωπικούς λόγους.

Είναι αρκετά δύσκολο να απαντηθεί το ερώτημα τι είναι μαγεία και πως δουλεύει. Αν και μεταξύ των δύο, η μεγαλύτερη δυσκολία έγκειται στο ερώτημα του πώς ακριβώς λειτουργεί. Για να καταλάβουμε με σαφήνεια τι ακριβώς γίνεται είναι επιτακτική η ανάγκη να επεκτείνουμε λίγο το ερώτημα και την έρευνα και να πάμε ένα βήμα παραπέρα βλέποντας τι κρύβεται πίσω από τον αρχαίο λόγο, να τον συνδυάσουμε με συμπεριφορές και με οδηγό την Ανθρωπολογία. Είναι σαφές ότι η μαγεία έχει αρχή αλλά όχι τέλος, τα όριά της δεν έχουν καθοριστεί καθώς εμπλέκονται αντικείμενα και κείμενα. Η μαγεία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα σταυροδρόμι πραγμάτων με πολλαπλές διαδρομές στις οποίες εμπλέκεται η θρησκεία, η κοινωνία, η εκκλησία και ο πολιτισμός (Collins,2008:3).

Απορίας άξιο είναι το πώς γίνεται να έχει αναπτυχθεί πολιτισμός μεγαλοπρεπών κτηρίων, πλοίων και όπλων, πνευματικός πολιτισμός, από πλευράς Ελλήνων, με μαθηματικά, φυσική και ιατρική, την στιγμή που η μαγεία είχε εδραιωθεί και δεν ήταν λίγοι εκείνοι που την είχαν σαν οδηγό. Πώς ήταν δυνατό να μπορέσει να συνυπάρξει η εξέλιξη της επιστήμης αν ο κόσμος σκεφτόταν με οδηγό τη μαγεία. Πολλές θεωρίες ανέκυαν με στόχο την απάντηση του ερωτήματος. Κατά τον Frazer μια προσέγγιση είναι ότι η μαγεία είναι μια λανθασμένη επιστήμη μιας και ο εκάστοτε μάγος καταλήγει λαθεμένα με βάση το αίτιο και το αποτέλεσμα (Collins,2008:3).

3.Η ΜΑΓΕΙΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Προσεγγίζοντας τη μαγεία μπορεί να ειπωθεί πως υπάρχουν αποτελέσματα μόνο μέσω ενός κοινωνικού περιεχομένου όπου οι διαπροσωπικές σχέσεις το αναλύουν και το καθορίζουν. Είναι γεγονός πως ο όρος μαγεία είναι αδιανόητος όταν βρίσκεται εκτός των ορίων ενός κοινωνικού περιεχομένου. Πίσω από μια μαγική πράξη κρύβεται και κάποιος που θέλει να μεταφέρει ένα μήνυμα. Το μήνυμα αυτό θα εξαρτάται από καταστάσεις, αλλά η αυτή καθαντή πράξη θα εκφράζει απόλυτα την επιθυμία κάποιου (Collins,2008:7). Αν οι πράξεις που προέρχονται από την μαγεία είναι πράξεις επικοινωνίας τότε και οι παράμετροι που λαμβάνονται, για εκείνους που θέλουν να επικοινωνήσουν και πώς ακριβώς θα το κάνουν θα οριστούν από την κοινωνία.

Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να αναλογιστεί κανείς πώς ο καθένας μπορεί να βρει τον εαυτό του πολιτισμικά μέσα από τις θέσεις του και τα όσα πράττει στα πλαίσια της μαγείας. Πόσο μπορεί να συμμορφωθεί με τις κοινωνικές και θεσμικές φόρμες που ισχύουν στην εκάστοτε κοινωνία. Κάτι τέτοιο μπορεί να εντοπισθεί τον 4^ο αιώνα π.Χ. στους *καταδέσμους*. Πολλοί από αυτούς τους καταδέσμους εντοπίζονται δένοντας τα χέρια, τα πόδια, την γλώσσα και την ψυχή του θύματος. Αυτή η πράξη δεσίματος ουσιαστικά γίνεται για να σταματήσει επικείμενες δραστηριότητες του θύματος ή για να διατηρηθεί το ερωτικό ενδιαφέρον για κάποιον ή σε άλλη περίπτωση να τον απομακρύνει. Πολλές φορές τα τμήματα του σώματος συνδέονταν άμεσα με τον σκοπό που γράφονταν στον κατάδεσμο.

4. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

Οι ρίζες της μαγείας είναι προϊστορικές. Είναι φυσικό να πιστεύουμε ότι κάποιες ίσως πεποιθήσεις και τελετουργίες από τον χώρο της μαγείας ανάγονται στη λατρεία της μεγάλης θεότητας, της Γης (Burns,1908:21). Μεταγενέστερα εντοπίζεται και με άλλες ονομασίες όπως Γαία, Δήμητρα, Κυβέλη, Ιστάρ, Ατάργατις, Bona Dea, Terra Mater, Ceres κλπ. Πολλοί υποστηρίζουν ότι ενδεχομένως να υπήρχε μια σπουδαία και σημαντική λατρεία με τη Μητέρα Γη αρκετά πριν έρθουν οι Ινδοευρωπαϊοί εισβολείς, Έλληνες. Είναι πιθανό η θεά Δήμητρα, των αρχαίων ελλήνων, να οφείλει πολλά σε

αυτή την προϊστορική θεότητα. Η ύπαρξη σιδερένιων μαχαιριδίων είναι ταμπού για τους κόλπους της μαγείας στον τομέα των θυσιών. Η αναπόφευκτη σύγκρουση μεταξύ μιας παλιάς και μιας νέας θρησκείας μπορεί να δώσει ερμηνείες στο γιατί η μαγεία, ως επάγγελμα, παρέμενε ύποπτη και προκαλούσε φόβο στους Έλληνες αλλά και γιατί οι μεγαλύτερες μάγισσες της ελληνικής μυθολογίας, η Μήδεια και η Κίρκη, αναφέρονταν ως μοχθηρές και επικίνδυνες. Οι γνώσεις που είχαν σχετικά με τις ρίζες, τα βότανα και τα μανιτάρια ενδεχομένως να ήταν στα πλαίσια της εκπαίδευσής τους ως ιέρειες.

Ένα μεγάλο ποσοστό μαγικών γνώσεων μπορεί απλώς να αντανακλά πίστεις και τελετές αρχαίων θρησκειών σε χώρες όπου πολύ αόριστα γνώριζαν οι αρχαίοι Έλληνες (Αρχαίοι Συγγραφείς, 1996:16). Όπως ξέρουμε από την απολογία του Απουλίου, οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι είδαν στους μάγους τους ιερείς του Ζωροάστρη (Ζαρατρούστρα) και του Ορμάζδ (Αχουρα Μάζδα). Τα δύο αυτά θεϊκά -ή ημιθεϊκά- όντα θεωρούνταν επίσης επινοητές της μαγείας. Αυτό εντοπίζεται και σε ελληνικές προκαταλήψεις από τον 5^ο αιώνα π.Χ. Τα δόγματα και οι τελετές μιας ξένης θρησκείας μεταφέρθηκαν ίσως με λανθασμένο τρόπο και δεν κατανοήθηκαν ως θρησκεία αλλά ως κάτι που διαστρεβλώνει την θρησκεία. Το μέγεθος της σπουδαιότητας ήταν μεγάλο ώστε η μαγεία θα έπρεπε να κάνει τους Έλληνες να θεωρούν ότι οι μάγοι έχουν πρόσβαση στην απόκρυφη γνώση (Frye, 1962:75). Παρατηρούμε έναν δανεισμό ονομάτων, εννοιών και τελετών από ξένες θρησκείες, στα πλαίσια της αρχαίας μαγείας. Η Αλεξάνδρεια και η Ρώμη που είχαν ιερά και εξωτικές θεότητες παντού, έδιναν χώρο για πειράματα και νέες ανακαλύψεις στον μαγικό αυτό χώρο.

Η αρχαία ιστορία ξεδιπλώνει μια διαδοχή αυτοκρατοριών η κάθε μία απ τις οποίες έχει και δικό της Πάνθεον. Οι ελληνίδες μάγισσες προέρχονταν από τη Θεσσαλία ή τη Μαύρη θάλασσα. Οι Μάρσοι, μια φυλή της κεντρικής Ιταλίας διατήρησαν την ταυτότητά τους μέχρι το τέλος του 2^{ου} αιώνα π.Χ. Το πολιτισμικό κομμάτι φαινόταν διαφορετικό σε σχέση με το ρωμαϊκό και αυτό για να τους κάνει να φαντάζουν διαφορετικοί και μοναδικοί. Οι Μάρσοι μάγοι είχαν ιδιαίτερα μεγάλη φήμη στη Ρώμη καθώς ήταν ξακουστοί για τη γιατρεία από τσίμπημα φιδιού. Όταν η χριστιανική Εκκλησία επιχείρησε να καταδιώξει τους μάγους και τις μάγισσες, ήταν ενάντια σε παγανιστικές λατρείες που δεν έπαυαν να υπάρχουν. Στην ηπειρωτική Ευρώπη, αλλά και τη Βρετανία, κάποιοι λάτρεις των αρχαίων κελτικών και ελληνορωμαϊκών θεών αρνήθηκαν να προσηλυτιστούν στον χριστιανισμό και οι τελετές που έκαναν ερμηνεύτηκαν ως μαγικές. Οι Κέλτες είχαν αδυναμία σε έναν κερασφόρο θεό, που στους Ρωμαίους θύμιζε τον θεό Πάνα, έναν θεό που όπως λέγεται αν τον συναντούσες μεσημέρι σου προκαλούσε τρόμο και πανικό. Ο συνδυασμός κερασφόρων θεοτήτων δημιούργησε μια δυναμική θεότητα γύρω από την οποία χυσιανόθηκαν οι ειδωλολάτρες. Ο Πάνας εμφανιζόταν πολύ ισχυρός, τόσο που οι χριστιανοί ιερείς τον θεωρούσαν ως αρχέτυπο του διαβόλου, με κέρατα, οπλές, νύχια, ουρά και δασύτριχη εμφάνιση. Φυσικά αυτές οι ομάδες είχαν απόλυτη γνώση βοτάνων, μανιταριών και ριζών. Παρά το γεγονός ότι όλες αυτές οι πρακτικές δεν υπόκεινται στα πλαίσια της επίσημης ιατρικής, οι ασθενείς ήταν τόσο απελπισμένοι που εναπέθεταν τις ελπίδες τους στα μαγικά μαντζούνια των μάγων.

Όσο ο κελτο-ρωμαϊκός μάγος φερόταν ως Διάβολος, οι θηλυκές λάτρες ή ιέρειες χαρακτηρίζονταν ως μάγισσες και κάπου εκεί ξεκινά και η μανία με αυτές στη μεσαιωνική Ευρώπη και την πρώιμη αποικιακή Αμερική (Αρχαίοι Συγγραφείς, 1996:19). Η Μεσαιωνική εκκλησία φαίνεται καθολική και ακλόνητη απ' τη μία, απ' την άλλη όμως για να πάρει τα μέτρα που πήρε πρέπει να υπήρχαν αρκετά σημεία διαφωνίας, σχίσματος και υπόγειου παγανισμού. Δεν υπήρχε πιθανότητα να υπάρξει ανοχή για οτιδήποτε βρισκόταν έξω από την εκκλησία – extra Ecclesiam nula salus- και αν αυτοί αντιστέκονταν ενάντια στον προσηλυτισμό αποδείκνυαν περίτρανα τη δύναμη που είχε ο Διάβολος πάνω τους, μια δύναμη που έπρεπε να συντριβεί.

Τα πρώτα κέντρα πολιτισμού εντοπίζονται στη Δυτική Ασία και Ανατολική Μεσόγειο. Αστρολογία και μαγεία γεννήθηκαν μαζί από τους πρωτόγονους πολιτισμούς της Ανατολής. Η αστρολογία ακολουθώντας το δόγμα των αστρικών επιρροών διαμόρφωσε μια θεωρία απόλυτης και προκατειλημμένης μοιρολατρίας στο οποίο δόγμα ο άνθρωπος με την εύνοια των θείων άστρων μπορεί να εξουδετερώσει το κακό (Βακαλούδη, 2001:20). Για να ξεπεραστεί αυτό, η μαγεία και η αστρολογία υιοθέτησαν το δόγμα της ολικής συμπάθειας που συνέδεε τα όντα και τα αντικείμενα με μια μυστηριώδη ζωή. Στηρίχθηκαν στο ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ των αντικειμένων και των λέξεων με μυστικές και σταθερές σχέσεις. Η ζωή ενός προσώπου μπορούσε να συνδεθεί με τη ζωή ενός αντικειμένου ή ενός ζώου.

Οι φερόμενοι ως μάγοι καλλιέργησαν την αντι-λατρεία του Αριμάν και των δαιμόνων του συνδυάζοντάς την με τη μαρτυρία του Ομήρου, ότι οι άνθρωποι μπορούν να

μεταστρέφουν με προσευχές, θυσίες, κνίσα, σπονδές και παρακλήσεις τη θέληση των θεών (Βακαλούδη,2001:26).

Στη θεωργία, ή λευκή μαγεία, την οποία λένε ότι ασκούσε ο Δαβίδ (Βακαλούδη, 2001:26), ανήκει η γνωστική και αποκαλυπτική μαγεία που απευθύνεται αποκλειστικά στους θεούς αλλά διαμέσου των δαιμόνων και των ψυχών των νεκρών. Στη μαγεία χρησιμοποιείται η 'κλήσιν' η επίκληση δηλαδή του θεού με επωδές και 'voces mysticae', απαγγελία δηλαδή θεϊκών ονομάτων και ακατανόητων βαρβαρικών λέξεων αλλά και την 'πράξιν' τις διάφορες δηλαδή τελετές και θυσίες (Βακαλούδη,2001:26).

Η λευκή μαγεία για να διατηρήσει την ανύψωση της ψυχής σε θάνατο ον και να την ταυτίσει με το θείο, δοκίμασε την επικοινωνία με τους θεούς με τα αντίστοιχα υλικά στοιχεία με στόχο την κυρίαρχη μαγική αρχή της συμπάθειας. Αυτή η λογική ισχύει και στη μαύρη μαγεία μόνο που εδώ ο λειτουργός επικοινωνεί με τα κακά πνεύματα για εγωιστικούς σκοπούς. Αξίζει να σημειωθεί πως η μαγεία, υπό την επίδραση της Ανατολής και πολλές φορές υπό την προστασία των φιλοσόφων (Νεοπυθαγορείων και Νεοπλατωνικών), εξελίχθηκε σε απόκρυφη επιστήμη αναμειγνύοντας πλήθος θρησκευτικών, αστρολογικών και φιλοσοφικών ιδεών όπως γίνεται αντιληπτό απ' τους μαγικούς παπύρους. Αρκετές φορές στην τελετουργική μαγεία εμπλέκονται και άλλα είδη μαντικής όπως η αστρολογία, η μαγγανεία, η βασκανία, τα μαγικά φίλτρα, τα περιάπτα κλπ.

Μια άλλη κατηγοριοποίηση της μαγείας με βάση τη διάκρισή της σε καλή ή κακή δημιουργεί την εξομίωση με τη λευκή και τη μαύρη μαγεία. Από τη ρωμαϊκή εποχή η μαγεία αντιμετωπιζόταν περισσότερο σαν κακή μαγεία και επικίνδυνη, γι αυτό και συμπεριλήφθηκαν οι λέξεις ο magus (=μάγος), maleficus (=κακοποιός), haruspex (=θυοσκόπος), hariolus (=βωμοσκόπος), augur (οιονοσκόπος). Οι μομφές περί εφαρμογής της μαγείας επεκτάθηκαν και στους μαθηματικούς και συνεπώς απαγορεύτηκε η άσκηση μαθηματικής τέχνης γιατί τα μαθηματικά συνδέθηκαν με τη μελέτη της αστρονομίας που πολύ συχνά ταυτιζόταν με την αστρολογία. Κατά τη χρήση ωροσκοπίου οι αστρολόγοι έκαναν διάφορους μαθηματικούς υπολογισμούς με αριθμούς από τους οποίους το τρία, το επτά και το εννέα πίστευαν ότι κυριαρχούσαν στη ζωή του ανθρώπου. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος οι αστρολόγοι χαρακτηρίστηκαν ως μαθηματικοί και γι αυτό η Εκκλησία και η Πολιτεία στράφηκε εναντίον τους.

Η διάκριση μεταξύ αγαθής και βλαπτικής μαγείας αλλά και των μέσων που υιοθετούσαν ήταν αρκετά δύσκολη. Οι *κατάδεσμοι* για παράδειγμα που είχαν ως στόχο την πρόκληση βλάβης στους ανθρώπους, μπορούσαν να εποφθαμιούν στα ζώα. Όπως για παράδειγμα θηρία, να μην επιτίθενται στα κοπάδια, δαιμόνια, στοιχεία της φύσης, όπως να μην προκαλούνται προβλήματα από τα χαλαζοπτώσεις, αλλά και την αποτροπή γεννήσεων κοριτσιών ή και θεραπευτικών σκοπών και αποτροπή νόσων. Όσον αφορά την έννοια της *γοητείας* εντοπίστηκε το αντίθετο της αλήθειας και ο γόγος φερόταν ως ψεύτης και απατεώνας. Γοητείες θεωρήθηκαν οι χρησιμοί από εκείνους που δεν τους πίστευαν. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ο λόγος και η μελέτη του καθώς αυτός ήταν υπεύθυνος για όσα θα προτάσσονταν. Η μομφή περί γοητείας εμφανίστηκε και ως πρόσχημα για την αμαύρωση της εικόνας ή και την εξόντωση του ανεπιθύμητου.

Είναι γεγονός ότι η αρχαία αιγυπτιακή μαγεία στόχευε περισσότερο στην προστασία και τη θεραπεία παρά στη βλάβη των ανθρώπων. Η εδραίωση και εξάπλωση της μαύρης μαγείας με κατάρες, απειλές και επιδίωξη την απόλυτη καταστροφή εντοπίζεται κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου με κορυφαία δείγματα τους ελληνο-αιγυπτιακούς παπύρους όπου ο βασικός στόχος των μάγων περιστρέφονταν από γύρω από τη σεξουαλική ηδονή, τον πλουτισμό και την κοινωνική άνοδο. Σε αυτήν παρουσιάζονται και τα πιο φρικιαστικά και αποτρόπαια φαινόμενα επιθετικής μαγείας με κατάρες και απειλές. Η μαγεία αυτή 'έκλεψε' όλες τις πρακτικές και τις τεχνικές της αρχαίας αιγυπτιακής μαγείας, όπως φερ' ειπείν την ταύτιση των μάγων με τους θεούς, την κατασκευή των ομοιωμάτων και προστατευτικών φυλακτών, τα θεϊκά ομοιώματα και τις τελετές εμπύχωσης τους και την επίκληση των θεών.

Η μαγεία κατά τους ελληνιστικούς χρόνους έλαβε ως κεντρικό στοιχείο τις σκέψεις και ιδέες από την Αίγυπτο, την επιθυμία όμως περισσότερο του εξαναγκασμού των θεών. Ο Ιάμβλιχος ερμήνευε τις απειλές των Αιγυπτίων προς τους θεούς ως δαιμονικούς λόγους γιατί κανένας δεν μπορούσε να απειλήσει τους θεούς. Οι δαίμονες της αιγυπτιακής θρησκείας δεν προκαλούσαν τρόμο, όπως στις μεσοποτάμιες λατρείες και έτσι οι ιερείς δεν στόχευαν στον εξορκισμό τους. Η αιγυπτιακή μαγεία δεν ήταν πρωταρχικά αποτρεπτική ή εξορκιστική, απευθύνονταν προς τους θεούς, κατευθύνονταν κατά του θανάτου και των πνευμάτων των νεκρών, των κινδύνων και των ασθενειών και σπάνια κατά των ίδιων των πνευμάτων.

Από τους ιερείς των αιγυπτιακών θεοτήτων ήταν αναγκαστική η περιποίηση της υγιεινής του σώματος και της ψυχής, να έχουν παραιτηθεί από τις απολαύσεις και τα κοσμικά αλλά και να εντρυφήσουν στη γνώση του θεού. Φορούσαν πάντοτε λινά ρούχα και υποδήματα από πάπυρο. Λούζονταν με κρύο νερό δύο φορές τη μέρα και δύο φορές τη νύχτα.

Η λογική ήταν οι θεοί να απευθύνονται απευθείας στους ανθρώπους με τα έμψυχα αγάλματα ή με τα όνειρα. Οι ιερείς παρέμεναν για πολλά χρόνια στα άδυστα των ναών και ασχολούνταν με τη σοφία, την παιδεία και την εκπαίδευση της μαγείας. Κεντρικό στοιχείο και κέντρο βάρους για την επίτευξη της επικοινωνίας με τους θεούς ήταν η τελετή. Υπήρχαν συγκεκριμένες λέξεις και πράξεις με τις οποίες κάποιος μπορούσε να ελέγξει διά θεούς. Η αποτελεσματικότητα της προσευχής δεν εξαρτάται από την εσωτερική διάθεση του πιστού αλλά από την ακριβή τήρηση των κατάλληλων λέξεων, χειρονομιών και του τόνου της φωνής. Για τη τελετουργία αυτού του τυπικού υπεύθυνοι επί της ουσίας ήταν οι θεοί – η Ίσις- γιατί αποτελούσαν τον κώδικα επικοινωνίας μεταξύ θεών και ανθρώπων.

Τα ιερά λόγια των ιερέων ήταν επωδές που υπέτασσαν τις ανώτερες δυνάμεις σε αυτόν και τις ανάγκαζαν να ικανοποιήσουν οποιοδήποτε αίτημά του. Μέσω αυτής της γνώσης του τελετουργικού, ασκούνταν μεγάλη επίδραση στον κόσμο των πνευμάτων και ο ίδιος τολμούσε να απειλήσει ακόμα και τους θεούς. Η φωνή τους μπορούσε να πλάσει θεούς ή ακόμα και να ανασύρει από τους τάφους τα φαντάσματα των νεκρών. Η διάρθρωση του τελετουργικού αυτού μετέδιδε ενότιη, τελειότητα και πλούτο μέσω αυτής της υπερφυσικής δύναμης η οποία ερχόταν σε αντίθεση με την ποικιλία, τη ρευστότητα και την αυθαιρεσία των αιγυπτιακών θρησκευτικών μύθων, δογμάτων και ερμηνειών.

Παράλληλα είχε καλλιεργηθεί και η τεχνική των καταδέσμων και των καταπασσαλεύσεων. Οι μάγοι έγραφαν τα ονόματα των θυμάτων σε ομοιώματα από κερί και κατόπιν έθαβαν τα αντικείμενα αυτά στα νεκροταφεία απαγγέλλοντας φοβερές κατάρες και παρακαλώντας τον θεό να καθυποτάξει, να εξολοθρευτεί και να αφανίσει το θύμα. Πολλές φορές τα προέβαλλαν στους ανθρώπους του περιβάλλοντός τους προκαλώντας τους τρόμο. Αυτά τα στοιχεία είχε υιοθετήσει και η ελληνιστική μαγεία, γιατί οι έλληνες που ζούσαν στην Αίγυπτο και παρακολουθούσαν τις τελετές των ιθαγενών, τις ταύτιζαν με μαγικές τελετουργίες.

Ο λόγος, η επανάληψη ακαταλαβίστικων λέξεων, η πίστη στην απόλυτη δύναμη του ονόματος του θεού, το τέχνασμα των μάγων να προσποιούνται κατά την τελετή ότι είναι θεοί ήταν χαρακτηριστικά των τελετουργιών ελληνιστικής μαγείας η οποία όμως ήταν πιστή αντιγραφή των αιγυπτιακών μυστηρίων (Βακαλούδη,2001:26). Επιπλέον η ελληνιστική μαγεία υιοθέτησε από την Αίγυπτο την πίστη ότι οι μαγικές λέξεις θα αποκτούσαν περισσότερη ισχύ εάν γράφονταν πάνω σε κάποιο μαγικό λίθο ή πάπυρο συνοδευόμενες από κάποια σημεία ή διαγράμματα, αλλά και την πεποίθηση ότι μολονότι επιτρέπει στον άνθρωπο να ελέγχει τους θεούς είναι παράλληλα και δώρο των θεών στους ανθρώπους.

Κατά τη διάρκεια της εποχής των Πτολεμαίων έλαβε χώρα μια έντονη διαδικασία θρησκευτικού συγκρητισμού σε σχέση με την Ελλάδα. Η Ίσις ταυτίστηκε με τη Δήμητρα, την Αφροδίτη, την Ήρα, τη Σέμελη, την Ιώ, την Τύχη, τη συριακή Ατάργατη, με όλες τις τοπικές θεότητες του ελληνικού και ανατολικού κόσμου. Θεωρήθηκε ως η βασίλισσα των πάντων, της γης και της θάλασσας (Βακαλούδη,2001:119-120). Θεοί όπως ο Σηθ και ο Θωβ (Ερμής Τρισμέγιστος) μεγαλοποιήθηκαν και απέκτησαν στην ελληνιστική μαγεία μια μοναδική εξουσία. Επίσης στην ελληνιστική μαγεία κληροδοτήθηκε η πίστη σε κακές θεϊκές δυνάμεις, με κυριότερη την τρομακτική δαιμονική μορφή του Σηθ- Τύφωνα δίνοντας την αφορμή να ξεκινήσει ένα είδος Σατανισμού.

5.ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Από τα συνηθέστερα φαινόμενα της μαύρης μαγείας στη Ρώμη ήταν ο κατάδεσμος (defixiones) από το ρήμα defigere που σημαίνει *καρφώνω*, αλλά επίσης και *παραδίδω* κάποιον στις υποχθόνιες δυνάμεις.

Ήταν γράμματα του κάτω κόσμου με κατάρες γραμμένες σε μεταλλικό υλικό σε μορφή επιστολής προς τους θεούς του κάτω κόσμου. Η χρήση του όρου 'κατάδεσμος' εντοπίστηκε από τον Πλάτωνα για να κατηγοριοποιήσει αυτού του είδους την μαγεία. Αρκετοί υιοθέτησαν τον όρο defixiones για να αναφερθούν στους διαλεκτικούς

καταδέσμους οι οποίοι ήταν γραμμένοι πάνω σε κάποια πινακίδα.

Η λογική ήταν να καταγραφεί σε κάποιο υλικό, με κάποια συγκεκριμένη γλώσσα η κατάρα, ο δεσμός, ο περιορισμός, το δέσιμο που επιτασσόταν από τον εκάστοτε μάγο. Επιπλέον και η ιεροτελεστία του καταδέσμου είχε πολύ βασικό ρόλο καθώς με την πρακτική δεσίματος, τυλίγματος και καρφώματος ολοκληρώνονταν το τελετουργικό του καταδέσμου. Μολονότι η τυπολογία των καταδέσμων φαινόταν σχεδόν ίδια και κοινή για τους περισσότερους που έχουν εντοπιστεί, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε θεματικές. Πολλές από αυτές αφορούν τον αθλητισμό, το δράμα, εγκληματολογικές ή εργασιακές υποθέσεις. Πάντα υπερισχύει ο ερωτισμός, η ερωτική επαφή και ο γάμος, με μεγάλη δόση εκδίκησης και δικαιοσύνης (Collins,2008: 65).

Το υλικό στο οποίο ήταν γραμμένες ήταν μολύβδινες πλάκες και πίνακες με στόχο τον εμπόδιο, τη βλάβη, το θάνατο και την εξόντωση του αντιπάλου με πρόκληση ασθένειας ή άλλου μέσου. Για να αυξηθεί η δύναμη του καταδέσμου κάρφωναν το αντικείμενο αυτό με ένα καρφί και το έθαβαν ή το έριχναν σε κάποιο πηγάδι, όπου ήταν η κατοικία των χθόνιων θεών.

Οι διαλεκτικοί κατάδεσμοι, μπορούν να χωριστούν σε κατηγορίες και τα μέσα στα οποία αναγράφονται ποικίλουν. Υπερισχύει βέβαια ο μόλυβδος, ο οποίος εντοπίζεται συνήθως τυλιγμένος, διπλωμένος και πολύ συχνά τρυπημένος με κάποιο καρφί ή με νύχι. Επίσης τακτικά εμφανίζονται γραμμένοι σε κερι, θραύσματα πηλού κ.α. (Collins,2008:64).

Σε αντίθεση με την πληθώρα καταδέσμων που εντοπίζονται αναγραφόμενοι πάνω σε πινακίδες κατασκευασμένες από κράματα μετάλλου, ή καθαρά από μόλυβδο, έχουν βρεθεί και αρκετοί, γραμμένοι, πάνω σε τμήματα πηλού, ίσως αγγείων, ημιπολύτιμους λίθους, ασβεστόλιθο, πάπυρο, πλάκες κεριού κλπ. Αξίζει να αναφερθεί πως κατά την κλασική εποχή πολλοί ήταν γραμμένοι πάνω σε όστρακα, φαινόμενο που αρκετά αργότερα τείνει να μοιάζει με όσους αναγράφονταν πάνω σε πάπυρο. Επιπλέον έρευνες μαρτύρησαν τη σχέση κατάρας και οστράκου που ήταν αναγραφόμενη πάνω σε αυτά κάνοντας πιο κατανοητό τον εξοστρακισμό, δίνοντας έτσι διαφορετική οπτική διάσταση στους καταδέσμους προσδίδοντας πολιτική χροιά, τουλάχιστον κατά την κλασική Αθήνα (Collins, 2008:66).

Η σχέση του καταδέσμου με τον μόλυβδο έδωσε το έναυσμα για μια λόγια συζήτηση καθώς πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι υποστήριξαν πως ο μόλυβδος, ως φορέας κειμένου, χρησιμοποιήθηκε ακριβώς λόγω θαμπότητας του υλικού και του γκρίζου χρώματός του (Kagagow, 1922:3,7,29). Άλλοι βέβαια δεν πείθονται με αυτό το ερμηνεία καθώς προβάλλονται και άλλα είδη φορέων παρόμοιων κειμένων. Στις αρχαίες φιλολογικές πηγές απαντούν συχνά πληροφορίες για καταδέσμους πάνω σε δέλτους καλυμμένες με κερι που έχουν όμως διατηρηθεί μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις (Πλάτ. Νόμοι 933, Ovidius:3, 7, 29).

Στην Αίγυπτο εντοπίζονται οι περισσότεροι κατάδεσμοι που έχουν γραφεί πάνω σε πάπυρο. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι και άλλες περιοχές έχουν εντοπιστεί σε πάπυρο, απλά στην Αίγυπτο βοηθά το ξηρό κλίμα για τη διατήρησή τους. Τα κέρνα ή μολύβδινά πινακίδια, ανήκουν στους διαδεδομένους φορείς γραφής κατά την αρχαιότητα, τουλάχιστον για ανεπίσημα κείμενα. Σε αντίθεση με τους χάλκινους πίνακες ή τα ξύλινα λευκώματα που χρησιμοποιούνταν για επίσημα έγγραφα. Ο μόλυβδος χρησιμοποιούνταν περισσότερο ακόμα και στην ιδιωτική αλληλογραφία κατά την ύστερη αρχαϊκή και κλασική εποχή (Πλίνιος:13,69,88).

Τα στοιχεία που μπορούν να συλλεχθούν από τους καταδέσμους κατά την ελληνιστική εποχή περιορίζονται και όσα υπάρχουν είναι ιδιαίτερα εύθραυστα. Εντοπίζονται αρκετοί κατάδεσμοι στην Αθήνα κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. αλλά και γενικότερα στην κλασική Ελλάδα κατά τον 5^ο αιώνα. Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί ότι ήταν εξαιρετικά δύσκολο να εντοπιστούν σε καλή κατάσταση οι κατάδεσμοι καθώς πολλοί από αυτούς εντοπίστηκαν τυχαία και αυτό έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην 'επιβίωσή' τους και φυσικά τη διατήρησή τους. Πολύ μεγάλο ρόλο σε αυτό έπαιξε και η συμβολή του 'κακού ματιού' και τις προσπάθειες εξόντωσής του. Πολλοί ήταν αυτοί που έσπευδαν να ξεορκίσουν το κακό μάτι με μαγικές προσευχές γραμμένες στους καταδέσμους, εξ' ου και η πληθώρα αυτών (Dickie,2001:12,64,98).

Η επιλογή του υλικού είναι δυνατόν να εξηγηθεί εύκολα. Αρχικά οι μάγοι δεν χρησιμοποιούσαν ιδιαίτερους φορείς γραφής. Ο μόλυβδος έγινε αργότερα το κυρίαρχο υλικό όταν δόθηκε στη χρήση του μια αρχαιοπρεπής τελετουργική χροιά και στις ιδιότητές του μια σημασία, η οποία εξαρχής δεν υφίσταντο. Πολλοί κατάδεσμοι φέρουν μια οπή, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις σώζεται το αντικείμενο

που προκάλεσε την οπή, ένα σιδερένιο καρφί, με το οποίο τρυπήθηκε το μολύβδινο πινακίδιο, αφού πρώτα είχε διπλωθεί.

Για τον χώρο απόθεσης των καταθέσεων θα μπορούσαμε να διακρίνουμε μια χρονολογική εξέλιξη, αν και τα στοιχεία που διαθέτουμε δεν είναι και τόσο σαφή. Οι ελληνικοί καταθέσεις της κλασικής εποχής προέρχονται στο σύνολό τους από τάφους και αυτό πιστοποιείται από την αρχαιολογική σκαπάνη.

6.ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΘΥΤΗ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΟΣ

Μπορεί κανείς να αντιληφθεί ότι ο καταδέτης επιστρατεύει συστατικά στοιχεία του έρωτα με την ελπίδα ότι θα επηρεάσουν το προσφιλές πρόσωπο. Πολλά από τα συμπτώματα που εντοπίζονται στους ανθρώπους πραγματεύονται στις 'συνταγές' των ερωτικών καταθέσεων. Η τυπική ερωτική συνταγή αναφέρει πληθώρα συμπτωμάτων.

Ο παραλογισμός και η μανία του έρωτα είναι κοινός τόπος της αρχαίας ελληνικής σκέψης. Η ερωτογενής μανία, όπως οι ψυχικές και ψυχοσωματικές διαταραχές, αποδίδονταν στην παρενόχληση συγκεκριμένων θεών ή ακατανόμαστων δαιμόνων που δρούσαν από έξω. Από πολύ νωρίς ο Αλκαίος απόσπασμα 283.3-6(LP), η Σαπφώ απόσπασμα 1.18(LP) και ο Ανακρέων απόσπασμα 428 (PMG) *έρεω τε δηΐτε κούκ έρέω/και μαίνομαι κού μαίνομαι*, αναγνωρίζουν το φαινόμενο της ερωτικής παραφροσύνης. Φαινόμενα και συναισθήματα που υπάρχουν και σήμερα χωρίς να μπορούν να καταπολεμηθούν και να εξαληφθούν δια παντός. Τέτοια συναισθήματα προκαλεί ο έρωτας και η μανία του ακόμα και σήμερα.

Ο Πρόδικος τον 5^ο αιώνα π.Χ. παρατήρησε ότι «ο έρωτας όταν διπλασιάζεται καταντά μανία», ενώ ο Σωκράτης στις Νεφέλες του Αριστοφάνη στ.347-349 προσάπτει σε κάποιον Ιερώνυμο την κατηγορία της μανίας λόγω της υποτιθέμενης αδυναμίας του να ελέγξει τις γενετήσιες ορμές του.

Πολύ σπουδαίο ρόλο παίζει η ψυχική ταλαιπωρία ή ο βασανισμός του θύματος και αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στον συνδυασμό *κάσιν ψυχής κόλασιν φρενών*, που διατάζει ο εκτελεστής της αγωγής του παύρου PGM IV2487.

Υπήρχε πιθανότατα ήδη από την αρχαϊκή εποχή, ένα είδος επωδής που ανάγκαζε το θύμα να λησμονήσει τις υποχρεώσεις του, την οικογένειά του καθώς και τα προσφιλή του άτομα. Πρόκειται στην πραγματικότητα για μια μετατροπή στις προτεραιότητες του θύματος. Ξεχνάει και δεν ασχολείται με τους οικείους του και μόνο του έγνοια είναι η μονομανία με το θύμα της επωδής. Αντίστοιχα ακολουθούν στερεότυπες φράσεις αυτών:

[Γ]να] έπιλάθηται πατρός και μητ[ρό]ς, άδελφών, άνδρός/φίλου π[λ]ην έμοϋ μόνου και έπίκληση γονέων/τέκνων, φίλων. Πβ Πλάτωνος Φαιδρο 252α μητέρων τε καί άδελφών κα έταίρων πάντων λέλησται καί πάλι

Όλα τα συναισθήματα έχουν αντίκτυπο στην κοινωνία. Η παραδοσιακή ερωτική μαγεία αποσκοπούσε στο να εξουδετερώσει ή να αντιστρέψει τους ηθικούς και τους γενικότερους περιορισμούς που έθετε το οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον του θύματος, και προκειμένου να το καταφέρει εξάλειψε το αίσθημα της ντροπής-αιδούς-που είχε το θύμα. Πβ την αγωγή PGM XVII6 κ.ε. <ά>νάπασσον αύτήν τής Υπερηφάνειας καί τ[ου] λογισμοϋ και τής/αισχύνης (για να εμποδίσεις από το να δείχνει υπερηφάνεια και λογική σκέψη και ντροπή.

Η ερωτογενής απύνια, η διατάραξη και η διακοπή του ύπνου, μαρτυρείται ήδη από τον Πλάτωνα Φαιδρο 251ε *καί έμμανής οϋσα [Η ψυχή] οϋτε νυκτός δύναται καθέϋδεν οϋτε μεθ' Ημέραν*. Ορισμένες επωδές που σε κάποιες περιπτώσεις τιτλοφορούνται ως 'αγρυπνητικές' πιστοποιούσαν ότι θα διακόψουν και θα διαταράξουν τον ύπνο του θύματος με αποτέλεσμα εκείνο να σκέφτεται μόνο τον εκτελεστή, ή να βλέπει συγκεκριμένες ή απροσδιόριστες αγχωτικές παραστάσεις ή εν τέλει να αισθάνεται άγχος ή άλλα ενοχλητικά συναισθήματα χωρίς όμως να έχει εφιάλτες. Σε κάθε περίπτωση πάντως η διατάραξη και η στέρηση του ύπνου στοχεύουν στην κάμψη της αντιστάσεως του θύματος.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.Η ΜΑΓΕΙΑ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ

Ο μαγικός λόγος εμφανίζεται μέσα στα πλαίσια της μαγικής τελετουργίας. Αυτού του είδους η τελετουργία έγκειται στον λόγο, τον χειρισμό αντικειμένων αλλά και των χειρονομιών. Έτσι στην περίπτωση των καταδέσμων της αρχαιότητας οι μαγικές πρακτικές δεν εξαντλούνται μόνο στα μαγικά κείμενα, όπως αυτό αποτυπώνεται πάνω σε μολύβδινα ελάσματα, αλλά περιλαμβάνει και το ίδιο το μολύβι με τις μαγικές του ιδιότητες, το δίπλωμα και το τρύπημα του ελάσματος(Jordan,1997:53). Οι τελετουργικές χειρονομίες δεν αφήνουν ίχνη αλλά παίζουν κι αυτές τον ρόλο τους. Τα αντικείμενα, ο χειρισμός τους αλλά και οι χειρονομίες λειτουργούν κατά τον Levi-Strauss(1984:671-2) σαν μηχανισμοί που επιτρέπουν στην τελετουργία να παρακάμψει τον λόγο: «με τη χρήση τους η τελετουργία συμπυκνώνει σε μια συγκεκριμένη και ενιαία μορφή διαδικασίες που αλλιώς θα έπρεπε να ήταν γλωσσικές.. χρησιμοποιεί χειρονομίες και αντικείμενα στη θέση της αναλυτικής διατύπωσης»

Ο καλύτερος τρόπος να εξιχνιαστεί και να αναλυθεί η μαγεία, είναι η εξέταση λογοτεχνικών κειμένων. Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι ποιητές ενδιαφέρονταν για τη μαγεία και έδωσαν κάποιες καλές περιγραφές μαγικών ενεργειών. Η πρώτη μαγική ενέργεια, που αναφέρεται στα ελληνικά, βρίσκεται στη δέκατη ραψωδία της Οδύσσειας. Σε αυτήν ο ήρωας του έπους εμφανίζεται να αντιμετωπίζει δυσκολίες στον δρόμο της επιστροφής του από την Τροία. Το ίδιο έπος πιθανόν να γράφτηκε τον όγδοο αιώνα π.Χ. αλλά αντικατοπτρίζει την ηρωική εποχή της Ελλάδας, η οποία συνέπιπτε με το δεύτερο μισό της δεύτερης χιλιετίας π.Χ. Με άλλα λόγια ο Όμηρος έκανε λόγο για πράγματα που υποτίθεται πως συνέβησαν πεντακόσια χρόνια πριν τη γέννησή του. Δούλευε στηριζόμενος στις προφορικές μαρτυρίες, σε παραμύθια, μύθους και θρύλους. Η ηρωίδα-μάγισσα Κίρκη μοιάζει με την χαρακτηριστική μορφή των λαϊκών παραμυθιών σε πολλούς πολιτισμούς.(Αρχαίοι Συγγραφείς,1996:25).

Η μαγεία της Κίρκης συνίσταται στη χρήση ενός ραβδιού και ότι η άμυνα του Οδυσσέα απέναντί της περιλαμβάνει ένα βότανο που ονομάζεται *μάλν* και που το έχει αφιερώσει ο θεός Ερμής. Κάποια προαπαιτούμενα της μαγείας συνδυάζονται και εδώ. Ένα παράξενο εργαλείο που μοιάζει με ραβδί, αλλά που είναι προφανώς κληροδοτημένο με μαγικές ικανότητες, ένα βότανο που δεν βρίσκεται εύκολα και ένας θεός που φανερώνει σ' έναν ευνοούμενό του ένα μυστικό που θα τον σώσει. Έτσι λοιπόν στην αρχή της καταγεγραμμένης ελληνικής λογοτεχνίας, βρίσκουμε τα τρία στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη μαγεία ως ένα σύστημα κατά την ελληνιστική εποχή. Ένα μαγικό εργαλείο, ένα μαγικό βότανο και έναν θεό που φανερώνει ένα σπουδαίο μυστικό.

Τους αιώνες μετά τον Όμηρο, εμφανίστηκαν κάποιοι άνθρωποι με υπερφυσικές δυνάμεις οι οποίοι δεν μπορούν να ταξινομηθούν με μεγάλη ακρίβεια. Όπως έχει γίνει αναφορά στο πρώτο κεφάλαιο είναι οι επονομαζόμενοι *μάγοι* ή *θαυματοποιοί* και έχουν άμεση συνάφεια με τον σαμανισμό και τον ανιμισμό. Οι τρεις διασημότεροι μάγοι ή σαμάνοι κατά το χρονικό διάστημα ανάμεσα στον Όμηρο και την ελληνιστική περίοδο, όταν η μαγεία έτεινε να γίνει μια εφαρμοσμένη επιστήμη, ήταν ο Ορφείας, ο Εμπεδοκλής και ο Πυθαγόρας. Και οι τρεις τους παρουσιάζουν ομοιότητα αλλά φυσικά με διαφορετική ταυτότητα έκαστος (Αρχαίοι Συγγραφείς,1996:28).

Η ελληνική φιλοσοφική σκέψη, βασισμένη στη λατρεία της λογικής, φαίνεται φυσικά εντελώς ασύμβατη με τη μαγεία. Παρ' όλα αυτά, οι Έλληνες φιλόσοφοι ασχολήθηκαν με τις μαγικές πρακτικές, καταδικάζοντάς τες βέβαια απερίφραστα, τις περισσότερες φορές. Κατά τον Ντοντς, ο Πλάτων διασταύρωσε γόνιμα την παράδοση του ελληνικού ορθολογισμού με μαγικές-θηρησκευτικές ιδέες που οι πιο απομακρυσμένες ρίζες τους ανήκουν στον βόρειο σαμανιστικό πολιτισμό.

Υπάρχει ένα κείμενο του Θεόκριτου, όπου αποτυπώνεται πολύ ζωντανά το πορτραίτο μιας γυναίκας η οποία μέσω της μαγείας προσπαθεί να κερδίσει πίσω τον αγαπημένο της ο οποίος την εγκατέλειψε για κάποια άλλη. Αυτό το έκανε με έναν μαγικό, διαλεκτικό κατάδεσμο γράφοντας πάνω σε αυτόν για την χαμένη της αγάπη αλλά και την επιθυμία της να γυρίσει ο αγαπημένος της πίσω. Είναι ένας κατάδεσμος ο οποίος βρέθηκε μέσα σε μια ταφή. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες ακολούθησε και τελετουργικό καύσης υλικών που το συνόδευσε. Αρχικά σύμφωνα με το ποίημα, η νεαρή γυναίκα δίνει σαφείς οδηγίες στην υπηρέτριά της αναφορικά με τα υλικά που θα χρησιμοποιήσουν για το τελετουργικό, αλλά και την αντίστοιχη 'ψαλμωδία', τα λόγια δηλαδή, που θα ειπωθούν κατά το τελετουργικό. Στο δεύτερο κομμάτι του ποιήματος η υπηρέτρια εξήλθε για εξωτερικές δουλειές και ακολουθεί ένας μονόλογος από την πλευρά της γυναίκας η οποία επί της ουσίας προβάρει τα λόγια της τελετουργίας για

την χαμένη της αγάπη (Dickie,2001:99).

Όταν οι Έλληνες φιλόσοφοι ήρθαν σε επαφή με τους Μαγουσαίους και το πρόσωπο του Ζωροάστρη, η αίγλη των θεωριών τους και όσων εκπροσωπούσαν άσκησε πολύ μεγάλη επίδραση στην ελληνική σκέψη και νόηση. Μέσα από μαρτυρίες και γραπτά κείμενα έχουμε αναφορές από τις επιδράσεις αυτές όπως του Πυθαγόρα, Δημόκριτου και φυσικά του Πλάτωνα. Ο Ηρόδοτος υπογραμμίζοντας τον θρησκευτικό συγκρητισμό της εποχής, έκανε λόγο για τους Πέρσες που θυσιάζουν τον Δία, του οποίου το όνομα δίνουν στον κύκλο του ουρανού, ταυτίζοντας τον θεό των Ελλήνων με τον περσικό Αχούρα-μάζδα ή Ωρομάζδη. Ακόμη έλεγε ότι οι Πέρσες λάτρευαν τη γη, τη φωτιά, το νερό, τους ανέμους και την Αφροδίτη.

Ο Θαλής ο Μιλήσιος (6^{ος} και 7^{ος} αιώνα π.Χ.) πίστευε στη θεωρία ότι οι δαίμονες είναι ανώτερα όντα, κάτι ανάμεσα σε θεούς και ανθρώπους αλλά αρκετά κοντά με τη φύση των ανθρώπων. Τα υπερφυσικά όντα ήταν καταταγμένα ως εξής :θεοί – δαίμονες – ήρωες. Ο Θαλής επιπλέον πίστευε πως ο κόσμος ήταν γεμάτος από δαίμονες (Βακαλούδη,2001:52).

Από την άλλη ο Παρμενίδης ο Ελάτης (6^{ος} και 5^{ος} αιώνας π.Χ.) αποδεχόταν δύο αρχές, του όντος, που ήταν η πύρινη, φωτεινή, ενιαία και αναλλοίωτη, και του μη όντος που ήταν σκοτεινή, γη και απάτη των ανθρώπων. Όλα τα φυσικά φαινόμενα, τα επιμέρους όντα αλλά και ο ίδιος ο άνθρωπος αποτελούσαν κράμα των αρχών. Όσο αυξανόταν η αναλογία του φωτεινού, τόσο αυξανόταν αντίστοιχα η ενυπάρχουσα συνείδηση. Ουσιαστικά ο Παρμενίδης από τη μία πλευρά, πίστευε ότι το ον είναι κάτι πνευματικό, νοερό και γίνεται κατανοητό μόνο με τη νόηση, από την άλλη πλευρά όμως ότι εντοπίζεται σαν ένυλο πνεύμα, ουσία και υπόσταση όλων των αισθητών, και μάλιστα παράσταση μέσα στον άνθρωπο.

Τον 4ο αιώνα π.Χ. την εποχή του Πλάτωνα, το ορθολογιστικό πνεύμα του 5ου αιώνα είχε αρχίσει να κάνει πίσω και οι μαγικές-μυστηριακές λατρείες γνώριζαν μεγάλη διάδοση. Η λατρεία του Ασκληπιού είχε γίνει ιδιαίτερα δημοφιλής, ενώ συγχρόνως διαδίδονταν οι οργιαστικές λατρείες της Κυβέλης, του Άττι και του Άδωνι. Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο Πλάτων ελκύεται αλλά και να αποωθείται συγχρόνως από τον χώρο της μαγείας. Αποδέχεται τις ταφικές τελετές που επιδιώκουν να προκαλέσουν την παρέμβαση των νεκρών στις υποθέσεις των ζωντανών, αλλά συγχρόνως καταδικάζει τη χρήση των φίλτρων και τις μαγανείες. Βιώνοντας τον αισχρό χαρακτήρα της μαγείας, ο Πλάτων καταδικάζει τους μάγους σε πολλά κείμενα του. Στην «Πολιτεία» του αναφέρει: «Εξάλλου, αγύρτες και μάντιες πηγαίνουν στ' αρχοντικά των πλουσίων, τους πείθουν πως έχουν από τους θεούς κάποια δύναμη, που την παίρνουν με θυσίες και γητέματα να θεραπεύουν κάθε άδικη πράξη που έκαμαν αυτοί, οι πλούσιοι ή οι προγονοί τους. Και αν θέλει κανείς να τιμωρήσει κανέναν εχθρό του με μικρή δαπάνη, μπορούν να βλάψουν τον δίκαιο και τον άδικο, γιατί, καθώς λένε, κατορθώνουν να πείθουν τους θεούς να τους εξυπηρετούν».

Οι Πυθαγόρειοι επικοινωνούσαν με τους Μαγουσαίους που κατοικούσαν στην Ιωνία. Υιοθέτησαν από το ιερατείο της Βαβυλώνας, τους «Χαλδαιούς», τις πρώτες θεωρίες περί της επιστημονικής αστρονομίας και ουράνιας αθανασίας, ενώ παράλληλα αναγόρευσαν τον Όμηρο σε εμπνευσμένο προφήτη της σοφίας. Αναφορικά με τη σχέση των Πυθαγορείων με τη νεκρομαντεία, φαίνεται πως ήταν αποδεκτή από αυτούς, ίσως γιατί οι επικλήσεις προς τα πνεύματα των νεκρών αποτελούσαν μια απόδειξη της πίστης τους στην αθανασία της ψυχής και στη δαιμονολογία. Δέχονταν δε ότι τα είδωλα των νεκρών εμφανίζονταν με μορφή όμοια με εκείνη του ζώντος σώματος.

Η ενασχόληση του Πυθαγόρα με τη μελέτη των μαγικών ιδιοτήτων των φυτών, ανακάλυψη των οποίων επέδωσε στους αθάνατους θεούς έφερε και τον διαχωρισμό σε τρεις τάξεις δαιμόνων. Τους άυλους, που βρίσκονταν δίπλα στους ύψιστους θεούς και ήταν αυθεντικοί δαίμονες, τους ήρωες και τους υλικούς δαίμονες. Πίστευε ότι οι καθαρές ψυχές πηγαίνουν κοντά στον θεό, ενώ οι ακάθαρτες γίνονται ή δαίμονες ή ήρωες που εδρεύουν στον αέρα και στέλνουν στους ανθρώπους όνειρα και προμηνύματα για υγεία ή ασθένεια(Βακαλούδη,2001:53)

Η ελληνιστική μαγεία μπορεί να 'χαρτογραφηθεί' γιατί υπό μία έννοια ήταν ένα ελληνικό δημιούργημα πάνω σε αιγυπτιακό έδαφος. Έλληνες φιλόσοφοι της έδωσαν βάση και την είχαν οργανώσει σε σύστημα με εξειδικευμένους όρους. Οι μαγικές πράξεις ήταν συνηθισμένες, οι θεοί και οι ρόλοι τους όμως όχι. Ο Ερμής γίνεται ένα με τον αιγυπτιακό θεό Θωβ, όχι μόνο ως προστάτης της επιστήμης και μάθησης γενικά, αλλά και ως ο θεός που οδηγεί τις ψυχές στον Άδη. Η Εκάτη, η αρχαιότερη θεά του κάτω κόσμου, γίνεται μαζί με την Περσεφόνη η κατ' εξοχήν θεότητα των μαγισσών, όπως κάνει και η θεά του φεγγαριού, η Σελήνη, που προΐσταται των νυχτερινών τους τελετών. Ο Απόλλων, συνδέεται με τη μαντική τέχνη με πολλούς

τρόπους. Ο Παν, ως θεός των μαγισσών παρέχει παραδοσιακή εικόνα του Διαβόλου, άρα πρέπει να έπαιξε σημαντικό ρόλο στις μαγικές τελετές κατά την ύστερη αρχαιότητα, αν και τα κείμενα δεν δίνουν μια ακριβή συνεκτική εικόνα αυτής της εξέλιξης.

Από την Παλαιά Διαθήκη έχουμε αρκετά δεδομένα για τις μαγικές πρακτικές και πεποιθήσεις, και το ίδιο το γεγονός ότι ήταν παράνομες αποδεικνύει από μόνο του ότι υπήρχαν. Με τη σειρά της και η ιουδαϊκή μαγεία επηρεάστηκε πολύ από την ελληνική και αιγυπτιακή μαγεία. Εκείνη την εποχή, πολλοί Εβραίοι πίστευαν στο κακό μάτι, στη δύναμη ορισμένων λέξεων και φράσεων, του σάλιου, στους οιωνούς που έδιναν τα πουλιά, στην προστασία από τα φυλαχτά κλπ. (Αρχαίοι Συγγραφείς, 1996:64).

Ο Ιησούς επειδή εφάρμοσε τον εξοστρακισμό, αλλά και λόγω κάποιων εκλαϊκευμένων εκδοχών των Ευαγγελίων, θεωρήθηκε μάγος από πολλούς. Είναι εύκολο να καταλάβουμε ότι ακόμα και ο Μωυσής μπορούσε να φαίνεται σαν ισχυρός μάγος, εκτός από δάσκαλος και ηγέτης. Ο Μωυσής και ο Ααρών ασκούν μαγεία κατά τον αιγυπτιακό τρόπο πριν από τον Φαραώ (Εξοδος 7:8-14, 8:1-15) για να ανταγωνιστούν τους αιγύπτιους μάγους. Η ίδια σοφία του Σολομώντα θεωρούνταν ότι περιείχε μαγεία μέσα από το μαγικό κείμενο 'η Διαθήκη του Σολομώντα' που κυκλοφορούσε με το όνομά του. Γράφτηκε μάλλον στις αρχές του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. αλλά τα χειρόγραφα του μαρτυρούν ότι δε γράφτηκαν πριν τον 15^ο ή 16^ο αιώνα (McCown, Preisendanz, 1952:684).

Στο έργο του Ιουστίνου, Διάλογος προς Τρύφωνα, ένας σπουδαίος μάγος προσφωνείται ως εξής «αν εξορκίσεις ένα δαίμονα στο όνομα κάποιου απ' αυτούς που ζούσαν κάποτε ανάμεσα σας -βασιλιάδες, δίκαιους ανθρώπους, προφήτες, πατριάρχες- δεν θα σε υπακούσει. Ασφαλώς οι εξορκιστές σας εφαρμόζουν μαγικές τέχνες όταν εξορκίζουν, όπως ακριβώς οι εθνικοί, και χρησιμοποιούν υποκαπνισμούς και μαγικές επωδές».

Στην ύστερη αρχαιότητα οι Εβραίοι είχαν τη φήμη τρομερών μάγων και τα ονόματα των θεοτήτων τους(Γιαχβέ, Σαβαώθ, Αδοναί) εντοπίζονται στους μαγικούς παπύρους. Πολλοί που δεν γνώριζαν, ενδεχομένως να θεωρούσαν τον Γιαχβέ μυστική θεότητα γιατί δεν μπορούσαν να την δουν και το αληθινό του όνομα δεν λεγόταν. Εδώ πάλι φαίνεται μία παρανοημένη θεολογία ή θρησκευτική ιεροτελεστία να βρίσκεται στη βάση διαφόρων εικασιών για τη μαγεία (Hull, 1996:67).

Οι ρίζες της καβάλα, της αποδεδειγμένης δηλαδή παράδοσης, πιστεύεται πως ανάγονται στον πρώτο αιώνα μ.Χ. όταν εμφανίστηκαν στη Παλαιστίνη τα πρώτα φυλλάδια θρησκευτικού περιεχομένου (Scholem, 1996:68). Η καβάλα εξηγείται καλύτερα ως σύστημα ή μέθοδος της ιουδαϊκής μυστικής πίστης που είχε μέσα της μαγικά στοιχεία.

Η κορυφαία ίσως μορφή της μάγισσας στην αρχαία ελληνική ποίηση είναι η Μήδεια, όπως παρουσιάζεται στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη αλλά και στον τέταρτο «Πυθιόνικο» του Πινδάρου. Η Μήδεια, η οποία κατέχει την τέχνη των μαγικών βοτάνων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως δηλητήρια, είναι το πρότυπο της μοχθηρής, εκδικητικής μάγισσας, η οποία διαπράττει πλήθος φόνων: φονεύει τον αδελφό της Αψυρτο, τον βασιλιά της Ιωλκού, Πελία, ακόμη και τα ίδια τα παιδιά της, για να εκδικηθεί τον άπιστο σύζυγο της Ιάσονα, ενώ προσπάθησε να δηλητηριάσει και τον Θησέα, γιο του βασιλιά της Αθήνας, Αιγέα.

Στα κείμενα αυτά, η [γλώσσα](#) είναι άτεχνη και ακατέργαστη, τόσο ξένη προς τα θαυμαστά επίπεδα εκλεπτυσμένης τελειότητας της ελληνικής γλώσσας, που γνωρίζουμε από τα έργα των μεγάλων κλασικών. Η ποιότητα της [γλώσσας](#) είναι τόσο κακή, ώστε αβίαστα συνάγεται το συμπέρασμα πως οι συντάκτες των κειμένων προέρχονταν από περιβάλλον χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και ανήκαν στα στρώματα των σκλάβων, των φτωχών βιοτεχνών και των μικρεμπόρων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα κείμενα των πινακίδων απαντώνται συχνά οι λέξεις *καπηλείον (μαγαζί)* και *εργαστήριον*. Στις περιπτώσεις αυτές, συχνά η κατάρα είχε ως στόχο την εργασία κάποιου ανταγωνιστή.

Αξίζει φυσικά να σημειωθεί πως καμία σχέση δεν εντοπίζεται με την αρμονία και τη μουσικότητα της γλώσσας στα έργα των μεγάλων τραγικών, με την εκπληκτική ακρίβεια και λιτότητα του Θουκυδίδη, με την περίτεχνη τελειότητα των ρητορικών κειμένων, η γλώσσα των κειμένων με τις ερωτικές κατάρες των καταδέσμων. Στα μαγικά βέβαια κείμενα της αρχαιότητας μπορεί να μην γίνεται λόγος για την υφολογική τελειότητα των μεγάλων κλασικών, υπάρχει όμως ένα πάθος, μια ένταση και ένας αυθορμητισμός. Είναι η γλώσσα των ανθρώπων του λαού, τη ζωή, τα ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες των οποίων δεν μπορούμε να καταλάβουμε, μελετώντας τα ψηφίσματα και τις συνθήκες.

Γι' αυτούς τους φτωχούς και απόκληρους της κοινωνίας, τα μάγια, τα ζόρκια και οι επικλήσεις σε θεούς και δαίμονες που αυτοί είχαν επιλέξει, ήταν μια διέξοδος από τα βάσανα και τις αγωνίες της καθημερινής ζωής, ενώ αποκαλύπτουν μια άλλη Ελλάδα που δεν πρόκειται κανείς να ανακαλύψει, μελετώντας αποκλειστικά τα συγγράμματα των μεγάλων κλασικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

1. ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΑΣΣΑΛΕΥΣΕΙΣ

Κατά τη αρχαία ελληνική εποχή υπερισχύει η άποψη ότι είναι πιθανό να βλάψει κανείς τον εχθρό του μέσω μαγικών μέσων, ένα από αυτά τα μέσα είναι και οι κατάδεσμοι (Κακουλέ, 1948:167). Οι πινακίδες αυτές των καταρών (*tabulae defixionum*) είναι μια βασική πηγή για τις γνώσεις που έχουμε για τη μαγεία. Ο όρος *defixio* προέρχεται από το λατινικό ρήμα *defigere*, που σημαίνει κυριολεκτικά «μπήγω» «προσηλώνω», αλλά είχε και το δυσοίωνα νόημα του «παραδίδω κάποιον στις δυνάμεις του κάτω κόσμου». Ήταν δυνατό να καταραστείς έναν εχθρό μέσω του ομιλούμενου λόγου, είτε παρουσία του είτε πίσω από την πλάτη του, και αυτό θεωρούνταν αποτελεσματικό. Προφανώς υπήρχαν λόγοι για να γραφεί το όνομα του θύματος σε ένα λεπτό φύλλο μολύβδου με μαγικές φόρμουλες ή σύμβολα και να ταφεί αυτή η πινακίδα μέσα ή κοντά σε ανοιγμένους τάφους, σε τόπους εκτέλεσης ή πεδία μάχης. Η υπερισχύουσα άποψη ήταν για να δοθεί στα πνεύματα των νεκρών η δύναμη για να βλάψουν το θύμα. Στη συνέχεια πινακίδες των καταρών καρφώνονταν με ένα καρφί ή ρίχνονταν σε πηγάδια, πηγές ή ποτάμια.

Συνίσταται το τελετουργικό απόθεσής του σε τάφο. Πρόκειται για ένα μεταλλικό, κατά βάση έλασμα, και συνήθως είχε πάνω του γραμμένο το όνομα του ανθρώπου που μισούσε, αυτός που διενεργούσε το τελετουργικό και συνοδεύονταν από μερικές *αρές* -κατάρες-. Πολλές φορές ήταν καρφωμένο με κάποιο καρφί, ή υπήρχε κάποιος πάσσαλος στον οποίο είχε τοποθετηθεί ένα ομοίωμα του εχθρού. Βασικός στόχος ήταν να επιφέρει βλάβες ανάλογες, είτε πνευματικά, στον νου, είτε να παραλύσουν τα άκρα, το κεφάλι, να προκληθεί καρδιακή νόσος, να τυφλωθεί κλπ. Αυτού του είδους η μαγεία, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, λέγεται ότι πρωτοξεκίνησε στην Ελλάδα από τους ελληνοιστικούς χρόνους με απαρχές την Ασία και την Αίγυπτο (Audollent, 1967:425). Τα έθιμα αυτά φαίνεται πως ήταν παμπάλαια και πολύ κοινά μέχρι και σήμερα.

Οι κατάδεσμοι στην πλειοψηφία τους είναι νεκρικά ευρήματα προερχόμενα από τάφους *αώρων* ή *βιαιοθάντων*. Οι αδικοχαμένοι αυτοί νεκροί ήταν το καλύτερο μέσο επίτευξης των στόχων που αναγράφονται στους καταδέσμους και αυτό γιατί πιστεύεται πως τα πνεύματά τους ζουν το κείμενό τους πάντα πρόθυμα για οποιαδήποτε εκδίκηση, είτε δραστηριοποιούμενα αυτά τα ίδια, είτε μεταφέροντάς τα ως αγγελιαφόροι στις χθόνιες θεότητες.

Η μαύρη μαγεία των καταδέσμων και των καταπασσαλεύσεων άνησε στην εποχή του Πλάτωνα. Οι κατάδεσμοι με παραγωγή από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μέχρι τον 5^ο μ.Χ. αιώνα, είχαν πάντα μεγάλη διάδοση στον λαό (Βακαλούδη, 2001:76). Ήταν αυτές οι πλάκες μετάλλου χαραγμένες με μαγικούς χαρακτήρες και κατάρες. Ανήκαν στον χώρο της ελληνικής λαϊκής δεισιδαιμονίας και του λαϊκού αντικοινωνικού τσαρλατανισμού. Έχουν γίνει αρκετές μελέτες πάνω στο θέμα των καταδέσμων τόσο από Έλληνες όσο και από ξένους εξερευνητές μεταξύ των οποίων R. Wunsch, A. Audollent. Μεγάλο θέμα αποτέλεσε το αν οι αρχαίοι κατάδεσμοι συνέχισαν να εξαπλώνονται και να υπάρχουν μέχρι και σήμερα. Κάποιοι από τους ερευνητές όπως η Miss Macdonald υποστήριζε ότι από τον 4^ο αιώνα μ.Χ. οι κατάδεσμοι παύουν να υπάρχουν.

Ο R. Wunsch ισχυρίστηκε ότι η χρήση των καταδέσμων έπαψε με τη λήξη των ιπποδρομιών, ενώ αντίθετα ο Audollent αναφέρει πως οι κατάδεσμοι συνεχίζουν να μας απασχολούν και μετά τον 4^ο αιώνα. Το μέλλον αποκαλύπτει, με τη συνδρομή της αρχαιολογικής σκαπάνης, ότι οι κατάδεσμοι ουδέποτε έπαψαν να μας απασχολούν και συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα. Οι αλλαγές που παρουσιάζονται έχουν να κάνουν με το υλικό κατασκευής τους, τον τόπο που εντοπίζονται και το τελετουργικό που τα συνοδεύει. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Μ. Ψελλού ο οποίος είτε αναφορικά με τα δαιμόνια ότι «κατεργάζονται τραγικά πάθη δεμένα με λεπτό τμήμα κεριού ή μολύβδου» (Ψελλός:122,869,) ενώ ο Θεόδωρος Βαλσαμών

κάνει λόγο για «κηρόπλαστα ειδώλια» τα οποία έριχναν οι μάγοι στους ταφικούς θαλάμους.

Αναφορικά με τον τόπο παρατηρείται πως οι αρχαίοι συνήθιζαν να θάβουν τους καταδέσμους μέσα στους τάφους(Wunsch,1987: xii). Κατά τους αρχαίους χρόνους οι κατάδεσμοι ρίχνονταν στα «φρέατα» ή την θάλασσα(Audollent,1967:cxvii). Αρκετά μεταγενέστερα βέβαια, και αυτό με τον ισχυρισμό ότι με κανέναν τρόπο δεν επρόκειτο να λυθούν αυτά τα μάγια.

Κατά τον David Jordan, ο οποίος έκανε εκτενείς μελέτες πάνω στις μολύβδινες αυτές πινακίδες, αποτυπώνονται κατάρες. Αυτές οι κατάρες ανήκουν σε δύο είδη. Αρχικά προσευχές που απευθύνονται σε *θεότητες*, συνήθως χθόνιες και φυσικά *κατάρες* που συνεπάγονται μαγικές δραστηριότητες. Η διάκριση αυτή έγινε από τον H.S. Versnel(1991) ο οποίος ονομάζει τον πρώτο τύπο “judicial prayers”. Αυτό που μας απασχολεί βέβαια στην παρούσα εργασία είναι το δεύτερο σε σχέση με τις κατάρες. Οι πινακίδες αυτού του είδους πρωτοεμφανίζονται στις αρχές του 5^{ου} αιώνα και φτάνουν μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους. Τα αρχαιότερα ευρήματα μας δείχνουν ότι είναι συχνά γραμμένα με έναν ειδικό τρόπο ή είναι τρυπημένα με καρφιά. Χρησιμοποιείται βέβαια ο όρος κατάδεσμος, παρόλο που υπαινίσσεται δέσιμο παρά τρύπημα.

Υπάρχουν δύο μεγάλες συλλογές. Η πρώτη είναι του Wunsch(1987) και αφορά αττικούς καταδέσμους. Λίγο μετά τη συλλογή του Erich Ziebarth(1899) δημοσίευσε κάποιες επιπλέον πινακίδες οι οποίες βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο ης Αθήνας. Οι πινακίδες αυτές περιλαμβάνονται στη δημοσίευση του Audollent(1904), τη δεύτερη μεγάλη συλλογή που είχε στόχο να συμπεριλάβει όλους τους σημαντικότερους καταδέσμους (quoquo innotuerunt) που δεν είχε συμπεριλάβει ο Wunsch(1987) είτε γραμμένοι στα ελληνικά, είτε στα λατινικά είτε σε κάποια άλλη γλώσσα. Τη περίοδο που ο Audollent συνέλεγε το υλικό του υπήρχε μόνο ένας κατάδεσμος από την Αίγυπτο και κανένας από την Σικελία. Σήμερα υπάρχουν πολλά ευρήματα από όλες τις περιοχές και είναι εύκολο να έχει κανείς πρόσβαση. Ο Jordan(1985c) έχει δώσει βιβλιογραφία, με τη φιλοδοξία να είναι πλήρης, σε σχέση με τους ελληνικούς καταδέσμους τους οποίους δεν συμπεριέλαβαν οι Audollent και Wunsch. Για τους λατινικούς καταδέσμους μπορεί κανείς να συμβουλευτεί τον Besnier(1920) και για τα ευρήματα μετά το 1920 τον Solin(1968:23-31). Η αρχαιότερη ελληνική πινακίδα κατάδεσμου εντοπίζεται στη Σικελία, τέλη του 6^{ου} αιώνα π.Χ., και ανάλογα παραδείγματα εντοπίζονται στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Αττική στα μέσα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. όπου ο αριθμός τους αυξήθηκε αρκετά κατά τον 4^ο και 3^ο αιώνα π.Χ. (Βακαλούδη,2001:77). Αναμενόμενη συνέχεια των καταδέσμων αποτελούν και εκείνοι της ρωμαϊκής εποχής που βρέθηκαν στην Αθήνα και περιγράφονται ως «*μολύβδινα έλάσματα ενεπίγραφα εύρεθέντα έν Αττική πέραν τής άκαδημίας τα μεν εισίν άτρυπητα, τα δε τρυπημένα με Ψν΄Η δυο Ή τρία καρφιά. έτι ένδεκα, Ψν έν με τέσσερα καρφία(Ι) αυτόθεν*»(Βακαλούδη,2001).

Το υλικό που χρησιμοποιείται είναι ο μόλυβδος, όπως αναφέρθηκε πολλάκις, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως ψυχρός, άθυμος, άχρηστος, άτιμος γιατί αστρολογικά συνδέονταν με τον πλανήτη Κρόνο (αρχαίος ελληνικός θεός της βιαιότητας) και κατά συνέπεια θεωρούνταν το κατεξοχήν κατάλληλο στοιχείο έλξης του κακού. Οι θεοί που επικαλούνται οι κατασκευαστές των καταδέσμων είναι οι γνωστοί υποχθόνιοι Εκάτη, Ερμής, Περσεφόνη, Δήμητρα, Κόρες, Ερινύες και γενικά οι δαίμονες και οι νεκυοδαίμονες του Κάτω Κόσμου. Το ρήμα που τους εξαναγκάζει να υπακούσουν και να εκτελέσουν τις εντολές του κατάδεσμου είναι το «*έξορκίζω σε*». Τα χαρακτηριστικά ρήματα που χρησιμοποιούνται για την κατάδεση και βλάβη των θυμάτων είναι το «*καταδίδημι*» «*καταδέω*» «*δέω*» «*καταγράφω*» «*άνατίθημι*» (Βακαλούδη,2001:77).

Οι κατάδεσμοι της κλασικής εποχής εμφανίζουν στο σύνολό τους τοπικά χαρακτηριστικά και είναι πιθανότατα έργο μη επαγγελματιών. Στη ρωμαϊκή περίοδο ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχουν ψήγματα επαγγελματισμού. Πιθανότατα να γράφονται από επαγγελματίες γραφείς και όχι από μάγους, επιπλέον υπάρχουν και ενδείξεις ότι γίνεται και χρήση παπύρων κυρίως από την Αίγυπτο. Τα κείμενα αυτών των πινακίδων εμφανίζουν συχνά μαγικά ονόματα με εβραϊκά ή αιγυπτιακά στοιχεία. Οι κατάδεσμοι ανάλογα με τον στόχο τους αφορούν στην ερωτική απομόνωση του εχθρού ή στην αποτυχία της εργασίας του, στην κατάδεση της γλώσσας του αντιπάλου -φιμωτικοί κατάδεσμοι- (Βακαλούδη,2001:77), στην αποτυχία αντιδίκων στο δικαστήριο και στην παράλυση του νου και της γλώσσας τους κατά τη διάρκεια δίκης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι οι πρωιμότεροι από αυτούς έχουν ως στόχο έναν αντίδικο. Αυτό σημαίνει ότι αυτήν την εποχή ο πολίτης ένιωθε ότι χάνει την εμπιστοσύνη του στη δικαιοσύνη που απονεμόταν με βάση τους νόμους, που ο ίδιος είχε ψηφίσει χάρη στη Δημοκρατία και τον Ορθό λόγο. Έτσι ένιωθε την

ανάγκη να καταφύγει στις δυνάμεις του υπερφυσικού. Οι πλέον συνηθισμένοι είναι οι κατάδεσμοι του Ιπποδρόμου κατά ηνιόχων και των αλόγων τους. Οι αρματηλάτες έκαναν ευρύτατη χρήση αυτών των μαγικών για τη νίκη τους και την ήττα και καταστροφή των αντιπάλων τους.

Κάποιοι κατάδεσμοι παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μια γυναίκα ζητά από τη Δήμητρα και την Κόρη να τιμωρήσουν εκείνους που την κατηγορήσαν ότι άσκησε φαρμακεία, μαγεία στον άντρα της. Μια άλλη γυναίκα ζητά από τη Δήμητρα, την Κόρη και τους άλλους χθόνιους και υποχθόνιους θεούς να τιμωρήσουν την πρώην ερωμένη του συζύγου της. Μια τρίτη δυσανασχετεί για την άδικη κατηγορία εις βάρος της, ότι είτε η ίδια, είτε κάποια άλλη, την οποία πλήρωσε, κατασκεύασε κατάδεσμο για να βλάψει έναν άνδρα. Έτσι λοιπόν για να εκδικηθεί καταριέται με αυτόν τον κατάδεσμο τον εχθρό της να υποφέρει φριχτά για τις άδικες κατηγορίες που της απέδωσε. Άρα ως απόρροια αυτών των ενδεικτικών καταρών μπορεί να αναχθεί το συμπέρασμα ότι οι γυναίκες έπαιζαν πολύ σπουδαίο ρόλο στη χρήση των καταδέσμων και της φαρμακείας, ιδιαίτερος στον τομέα της ερωτικής μαγείας.

Οι μολύβδινοι κατάδεσμοι είναι δείγμα μαύρης μαγείας και στόχος τους είναι να βλάψουν. Τα φυλακτήρια(σαν τα φυλακτά) εντοπίζονται στον χώρο της λευκής μαγείας και σκοπός τους είναι να βοηθήσουν τον κάτοχό τους ή άλλους. Και σε αυτήν την περίπτωση χρησιμοποιούνται μεταλλικά ελάσματα αλλά το μέταλλο που επιλέγεται είναι πιο πολύτιμο, ασήμι, μπρούτζος ή χρυσός.

Δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια συνολική παρουσίαση των ελληνικών ευρημάτων της λευκής μαγείας. Δεδομένου ότι τα περισσότερα φυλακτήρια ανήκουν στη ρωμαϊκή εποχή και παρουσιάζουν, όπως ακριβώς και οι κατάδεσμοι, αρκετές επιδράσεις με εβραϊκό και αιγυπτιακό περιεχόμενο. Δεν είναι καθόλου σαφές για ποιο λόγο ο ελλαδικός χώρος δεν έδωσε πολλά δείγματα τέτοιων φυλακτηρίων. Τα δύο πιο γνωστά είναι της Φθιώτιδας και της Αμοργού.

Οι καταπασσαλεύσεις ήταν κηρόπλαστα, μολύβδινα, ή από άλλο υλικό, ομοιώματα του θύματος, τα οποία οι μάγοι κατέδεναν με δεσμά και κατατρπούσαν με πασσαλίσκους ή καρφιά στα σημεία όπου επιθυμούσαν να βλάψουν, και κατόπιν τα έχωναν μέσα σε τάφους. Κάποτε, η κατάρα του μάγου στόχευε στην απώλεια της ψυχής του θύματος. Η κατάδεση των χεριών και των ποδιών εξομοίωνε στην πρακτική των καταπασσαλεύσεων μ' εκείνη των καταδέσμων όπου συναντάται η έκφραση «..καταδῶ και..Δρόμωνα πόδας και χείρας». Ένα παρόμοιο ομοίωμα που ανακαλύφθηκε και ανήκει στον 3^ο αιώνα π.Χ. αποτελεί ένα χαρακτηριστικό διαχρονικό δείγμα της δαιμονικής αυτής βλαπτικής πρακτικής, που όχι μόνο διατηρήθηκε μέσα στους αιώνες αλλά εμπλουτιζόταν διαρκώς με τη βοήθεια του μαγικού συγκρητισμού(ανταλλαγής δηλαδή δαιμονικών μαγικών πρακτικών μεταξύ των λαών). Είναι ένα σώμα ύψους 0.06μ, μέχρι τα γόνατα, κατασκευασμένο από σκληρό μόλυβδο, που το κεφάλι του είχε κοπεί με μια μαχαίρι. Στέκεται στα γόνατα με τα χέρια και τα πόδια δεμένα πίσω με ισχυρά μολύβδινα δεσμά. Σταυρωτά σφιχτά επίσης δένουν το επάνω μέρος του κορμού. Δύο σιδερένια καρφιά είναι μπηγμένα στο στήθος και την κοιλιά. Οι πρακτικές που είχαν να κάνουν με τους καταδέσμους και τις καταπασσαλεύσεις ολοκληρώνονταν με τις γοητείες, τις επικλήσεις δηλαδή που οι άνθρωποι αυτοί έβαλλαν στους τάφους προς τους νεκρούς και τους χθόνιους δαίμονες για να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους.

Ο ίδιος ο Πλάτωνας ειρωνικά περιγράφει το σκοταδισμό, τον φόβο και την καχυποψία που επικρατούσαν ανάμεσα στους συμπολίτες τους, καθώς ανακάλυπταν κέρνα ομοιώματα στο κατώφλι τους ή σε τρίστρατα ή στους τάφους των γονιών τους, πολλές φορές τρυπημένα με περόνες. Η αιτία που οι γοητείες γίνονταν στους τάφους ήταν η πεποίθηση ότι η μαντική δύναμη των νεκρομάντεων προερχόταν από τους νεκρούς. Αυτό οδήγησε τους μάγους στην ιδέα να μετατρέψουν σε έργο τη δύναμη που είχαν τα φαντάσματα και να θάβουν στους τάφους τους καταδέσμους, ώστε να στρέφουν εναντίον του θύματος τη βλαπτική μανία των δυνάμεων του κάτω κόσμου και των νεκρών.

2.ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑΔΕΣΜΩΝ

Στη Ρώμη από τα συνηθέστερα φαινόμενα της μαύρης μαγείας ήταν οι κατάδεσμοι, *defixiones*, όπως προαναφέρθηκε από το ρήμα *defigere* που σημαίνει καρφώνω αλλά και παραδίδω κάποιον στις χθόνιες δυνάμεις. Αυτά τα γράμματα προς τον άλλο κόσμο ήταν κατάρες γραμμένες σε μεταλλικά ελάσματα. Ο πληθυντικός του ουσιαστικού «δέσμος» τα δεσμά δηλαδή, προέρχεται από το απαρέμφατο «δεν» που σημαίνει «να δέσω» το οποίο δίνει την πιο χαρακτηριστική λέξη σε αυτές τις πινακίδες με κατάρες (Collins,2008:68).

Αποτρόπαιη εφαρμογή ανάλογης μαύρης μαγείας θεωρήθηκε στις αρχές της χριστιανικής εποχής ο θάνατος του Γερμανικού (15π.Χ.-19μ.Χ) του μεγαλύτερου αδελφού του Κλαύδιου. Ο Δίων ο Κάσσιος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι πέθανε ο Γερμανικός στην Αντιόχεια κατόπιν επιβουλής του Πίσωνος και της Πλαγκίνης. Η περιγραφή του Δίωνος, που αποδίδει την τεχνική των καταδέσμων, δικαιολογεί και τον τρόπο θανάτου του Γερμανικού, τη δηλητηρίαση δηλαδή, εφόσον στη μαγεία η κατάδεση ταυτιζόταν με τα *φαρμακεία* (Βακαλούδη,2001:150).

Ο πιο συνηθισμένος σκοπός της κατάδεσης είναι συνεπώς, κάποιος να υποτάξει κάποιον άλλο στη θέλησή του, κάνοντάς τον ανίκανο για ανεξάρτητη δράση. Ο πάπυρος δίνει την εναλλακτική στον χρήστη της τελετουργίας να κάνει κάποιες προσαρμογές ή αλλαγές, ανάλογα με την περίπτωση. Σύμφωνα με τον Audollent έγινε μία διάκριση των κειμένων σε κατηγορίες αναφορικά με τον πρακτικό σκοπό των καταδέσμων.

i. ΔΙΚΑΝΙΚΟΙ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

Στόχος είναι η βλάβη στον αντίπαλο στα πλαίσια ενός δικαστικού αγώνα, μέσω παράλυσης γλώσσας ή της γλώσσας των μαρτύρων ή του δικηγόρου του. Αν και τα περισσότερα παραδείγματα αυτού του τύπου προέρχονται από τη φιλόδικη Αθήνα του ύστερου 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα, παρόμοιοι κατάδεσμοι μαρτυρούνται σε όλες τις εποχές και σε όλες τις περιοχές του αρχαίου κόσμου. Οι δικανικοί κατάδεσμοι είναι ιδιαίτερα διαδεδομένοι στην Αθήνα. Πρόκειται για την εποχή της ακραίας δημοκρατίας με τη δικαστική μανία, η οποία δεν παρέλειψε να γίνει και αντικείμενο αριστοφανικής ειρωνείας. Μαρτυρούνται όμως ήδη από τον 5^ο αιώνα στη Σικελία, και δεν εξαφανίζονται πλήρως μετά τον 4^ο αιώνα. Παραδείγματά μας είναι γνωστά από την Αυτοκρατορική εποχή.

ii. ΕΡΩΤΙΚΟΙ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

Τελετουργικές πράξεις δηλαδή που έχουν στόχο να προκαλέσουν στο αντικείμενο του πόθου, ανάλογο άγριο πάθος, καθιστώντας ταυτόχρονα αδύνατη κάθε άλλη ερωτική σχέση. Αυτό το είδος καταδέσμου ήταν εξίσου διαδεδομένο όπως οι δικανικοί κατάδεσμοι και μας είναι γνωστό μέσω των φιλολογικών πηγών ήδη από τις Τραχίνιες του Σοφοκλή.

iii. ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

Στα πλαίσια του ιπποδρόμου ή άλλων αγωνισμάτων. Αυτός ο τύπος απαντά κυρίως στην αυτοκρατορική εποχή (Pavis d'Etrurac,1987:12).

iiii. ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΚΟΦΑΝΤΩΝ

Ένας μεγάλος αριθμός τέτοιων αντικειμένων έχει βρεθεί στο ιερό της Δήμητρας στην Κνίδα, υπάρχουν όμως και άλλα παραδείγματα από άλλες εποχές και περιοχές.

v. ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

Τέτοια παραδείγματα καταδέσμων μας είναι ήδη γνώριμα από τον 4^ο αιώνα π.Χ. και φθάνουν μέχρι την εποχή των μαγικών παπύρων.

Η κατάδεση είναι πάνω απ' όλα μια τελετουργία. Για να γίνει κατανοητή η λειτουργία και η νοοτροπία που τη συνοδεύουν, θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη ενασχόληση με την αρχαία ορολογία. Η ποικιλία των ρημάτων κάπως μας ξαφνιάζει. Το ρήμα «*καταδείν*» και το *defigere*, δεν είναι οι μοναδικές αναφορές και όροι στο επιγραφικό υλικό. Οι γραπτές πηγές και οι σχετική σύγχρονη βιβλιογραφία αλλάζει το τοπίο. Οι θρησκευτικοί όροι «*ἀνατιθέναι*» ή «*ἀνιεροδῖν*» είναι εξαιρετικά συχνοί εκτός Αττικής, όπως επίσης και τα ρήματα «*ἐγγράφειν*» και «*ἀπογραφεῖν*». Αργότερα θα δούμε και την χρήση όρων «*ὀρκίζειν*» και «*ἐξορκίζειν*».

Με άλλα λόγια, παράλληλα με την πρακτική δεσίματος που διεξάγονταν τελετουργικά, και είχε ως θύμα ένα άλλο άτομο, υπάρχει μια ολόκληρη σειρά ρημάτων που δείχνει τη σχέση θύματος και μιας υπεράνθρωπης δύναμης. Κάποιος λοιπόν 'ανατίθεται' σε μια θεότητα, 'εγγράφεται' και 'καταγράφεται' στους χθόνιους θεούς. Η αρά, η κατάρα δηλαδή, αποτελεί τις περισσότερες φορές, μέσο προφύλαξης απέναντι στους πιθανούς κινδύνους του μέλλοντος, πολιτικές αναταραχές, δολοφονίες με δηλητήριο ή τυμβωρυχία. Οι θεοί γίνονται αντικείμενο επίκλησης ως προστάτες χωρίς να αναφέρεται κάποιος συγκεκριμένος αποδέκτης της κατάρας. Αντίθετα, η κατάδεση είναι πάντα το αποτέλεσμα μιας στιγμιαίας κρίσης με τις ρίζες της στο ατομικό παρελθόν. Οι συνθήκες είναι πάντα ξεκάθαρες και το αντικείμενο

της κατάδεσης κατονομάζεται σχεδόν πάντα με μεγάλη ακρίβεια. Υπάρχουν φυσικά και κάποιες ασάφειες. Σε ορισμένους καταδέσμους, το πρόσωπο που τελεί την κατάδεση έχει αδικηθεί αλλά δεν είναι σε θέση να εντοπίσει το αίτιο, ενώ αντίθετα το κράτος πιο εύκολα εκστομίζει δημόσια αρά και με στόχο την πρόκληση βλάβης όπως η Αθήνα κατά του Αλκιβιάδη (Πλούταρχος:44,275d). Και η κατάρα του Χρύση στην αρχή της Ιλιάδας, όπου ο Όμηρος τον αποκαλεί *αρητήρα*, αντιδρά σε μια στιγμιαία κρίση, την περιφρόνηση απέναντι στην εξέχουσα θέση του. Και όμως, ο Χρύσης εκστομίζει την κατάρα του όχι όμως δημόσια, αλλά απομονωμένος στην παραλία. Δεν είναι δυνατόν να γίνει σαφής διαχωρισμός χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα χρονολογικά πλαίσια στα οποία εντοπίζονται(Ιλιάδα,Α35).

Η συνήθης προσφώνηση των νεκρών και χθόνιων θεοτήτων στους καταδέσμους, δεν ερμηνεύεται απόλυτα από την προσφώνησή τους στις επιστολές. Οι πάπυροι δείχνουν ότι το κείμενο δεν γράφεται απλώς πάνω σε μια μολύβδινη πινακίδα ή κέρινους δέλτους, αλλά καθώς γράφεται πρέπει και να απαγγέλλεται. Βασικός στόχος της γραφής είναι να αφήσει κληρονομιά τη μοναδικότητα της προφορικής δέησης προσδίδοντάς της την απαραίτητη διάρκεια. Κατ' αναλογία η επίδραση της κατάδεσης εξαρτάται απόλυτα από τη διατήρηση του κειμένου. Ρίχνοντας τον κατάδεσμο σε κάποιο πηγάδι, βάζοντάς τον μέσα σε κάποιο τάφο, κατευθύνοντάς τον λοιπόν προς τις χθόνιες δυνάμεις προσπαθεί κανείς να στείλει το διαρκές πλέον κείμενο στον παραλήπτη του. Η καταγραφή της προσευχής έχει σκοπό τη διαρκή επανάληψη της επαγγελίας έτσι ώστε να καταστεί βέβαιη η άφιξη του μηνύματος. Η επιστολή αντιθέτως αντικαθιστά άμεσα την επικοινωνία. Επομένως το μόνο κοινό σημείο ανάμεσα στους καταδέσμους και τις επιστολές είναι η επικοινωνιακή δομή της άμεσης προσφώνησης του παραλήπτη. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν ο κατάδεσμος θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είναι παράλληλο της επιστολής αλλά είναι αδύνατο να ερμηνευθεί η επιστολή ως η πρωταρχική μορφή κατάδεσης. Παρόλα αυτά ο νεκρός φαίνεται ότι μετατρέπεται σε ένα είδος ταχυδρόμου από το υπερπέραν και η αποστολή του είναι να μεταφέρει το κείμενο στον άλλο κόσμο. Από αυτό αντιλαμβάνεται κανείς και για ποιο λόγο ένας μεγάλος αριθμός τάφων περιείχε καταδέσμους, χωρίς όμως να ανήκουν όλοι στους τάφους εκείνους που προτιμούσαν οι μάγοι, δηλαδή τους τάφους των αώρων ή βιαιοθανάτων νεκρών, οι οποίοι λόγω της ανικανοποίητης δίψας τους για ζωή μπορούσαν να παρασυρθούν με ευκολία σε κακόβουλες πράξεις κατά των ζωντανών. Αν ο νεκρός, όπως υποστηρίχθηκε, είναι απλά ο ταχυδρόμος της κατάρας, δεν είναι απαραίτητο να ανήκει σε κάποια ιδιαίτερη τάξη νεκρών.

Το αντίθετο του θανάτου δεν είναι απλώς η ζωή, αλλά πολύ περισσότερο η μέσω του έρωτα εντατικοποιημένη ζωή. Έτσι γίνεται αντιληπτό πλέον το γεγονός ότι ακριβώς αυτό το είδος αντίθεσης εμφανίζεται κυρίως στους ερωτικούς καταδέσμους. «Έτσι όπως ο νεκρός που είναι θαμμένος εδώ, αδυνατεί να μιλήσει, να αρθρώσει λέξη, έτσι ακριβώς και αυτή να βρεθεί νεκρή δίπλα του χωρίς να μπορεί να μιλήσει, να αρθρώσει λέξη».

Μια άλλη ομάδα κειμένων συγκρίνει το θύμα της κατάδεσης με το μολύβδινο πινακίδιο. «Όπως αυτό είναι κρύο και ανάποδο, έτσι να είναι και τα λόγια του Κράτη, κρύα και ανάποδα, τα δικά του όπως και των κατηγορών και των συνηγόρων που τα συνοδεύουν».(Λυπουρλής&Μηνάς, 1997:703-719).

Κρύο είναι το μέταλλο που φέρει το κείμενο, ανάποδο είναι το ίδιο το κείμενο, το οποίο ανατρέπει τη συνήθη κατεύθυνση της γραφής. Την εποχή που γράφεται το συγκεκριμένο κείμενο συνηθίζονταν να γράφουν προς τα δεξιά. Παρόμοιες αντιστροφές της γραφής δεν είναι σπάνιες. Πρόκειται για μια ακόμη από τις αναστροφές εκείνες που χαρακτηρίζουν τη μαγική πράξη. Συνήθως οι αναστροφές αυτές δε σχολιάζονται από τους συμμετέχοντες κατά την τελετουργία. Η συγκεκριμένη δήλωση είναι μια αυτοσχέδια ερμηνεία μιας συνηθισμένη πρακτική από κάποιον που επιθυμούσε να αποδώσει στην αλλαγή της κατεύθυνσης της γραφής μια ιδιαίτερη σημασία.

Ακόμα πιο συνηθισμένη είναι η παραπομπή στο υλικό του μετάλλου, «το μολύβι είναι κρύο» (Kagawo,1922:21). Χρησιμοποιούνται όμως και άλλα χαρακτηριστικά του μολύβδου, «θαμπός, ευτελής, άχρηστος» και έτσι θα πρέπει να είναι τα λόγια και οι πράξεις των θυμάτων που έχουν αναγραφεί πάνω στο μολύβι, χωρίς λάμψη, χωρίς αξία, χωρίς χρησιμότητα. Βέβαια αυτή η λίστα των ιδιοτήτων προκαλεί ταυτόχρονα την εντύπωση ατομικών παραλλαγών. Έναυσμα για μια λόγια συζήτηση αποτέλεσε η σχέση μολύβδου με τον κατάδεσμο. Ορισμένοι υποστήριξαν ότι η επιλογή του ως φορέας κειμένου έγινε ακριβώς λόγω της θαμπότητας του γκρίζου χρώματος του υλικού.

2. ΟΙ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΕΣ

«Καταδείν» δεν σημαίνει απλώς δένω, ακινητοποιώ. Πίσω από την πρόθεση «κατά» εντοπίζεται ακριβώς η σημασία του όρου στον οποίο αποδόθηκε κάπως προσωρινά μια τοπική σημασία, δηλαδή «δένω προς τα κάτω» στον άλλο κόσμο. Η κατανόηση των τελετουργικών που συνοδεύουν τους καταδέσμους είναι πολύ σημαντική και παραλλάσσεται ανάλογα με το χρονολογικό πλαίσιο αλλά και τον τύπο του καταδέσμου. Μαρτυρείται μια ακολουθία τελετουργικών πράξεων, αντικείμενο των οποίων δεν ήταν τα θύματα του καταδέσμου αλλά η ίδια η μολύβδινη πινακίδα. Κάποιος αρχικά το «δένει» και μετά το εξαφανίζει, το «θάβει» και το «καρφώνει». Ίχνη αυτού του καρφώματος απαντούν περιστασιακά στους αττικούς καταδέσμους. Πολλοί κατάδεσμοι φέρουν μια οπή, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις σώζεται και το αντικείμενο που προκάλεσε την οπή, συνήθως ένα σιδερένιο καρφί, με το οποίο τρυπήθηκε το μολύβδινο πινακίδιο αφού πρώτα είχε διπλωθεί. Εξετάζοντας το τελετουργικό δεν υπάρχει λογική στην πράξη. Κανονικά το δέσιμο και το κάρφωμα θα έπρεπε να βρίσκονται το ένα κοντά στο άλλο. Προφανώς η αλληλουχία των τεσσάρων ρημάτων που προαναφέραμε είναι καλύτερη από ρητορική άποψη, ίσως σε προφορική τελετή. Ακόμα όμως και αν παραβλεφθεί αυτό, παραμένει το πρόβλημα ότι η σημασία του ρήματος «καταδέω» δεν είναι τόσο σαφής όσο των τριών άλλων ρημάτων. Δεν μπορεί να καταστεί σαφές αν το ίδιο το δέσιμο ήταν επί της ουσίας μια αυτόνομη τελετουργία.

Η λοξοδρόμηση από την Αίγυπτο μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση της κατάστασης στην Ελλάδα, αναφορικά με τις ελληνικές τελετουργίες, και σε αυτό μας παραπέμπει το ρήμα «καταδέω». Ο κατάδεσμος θα πρέπει να χαραχτεί πάνω στο μολύβδινο πινακίδιο, το οποίο μετά δένεται με υφασμάτινο νήμα στα ειδώλια. Την ίδια στιγμή ο καταδέτης αναφωνεί «Αβρασάξ, κράτα σφιχτά!». Ο Αβρασάξ είναι ο δαίμονας που προσωποποιεί τη διάρκεια. Τα γράμματα του ονόματός του αν διαβαστούν ως αριθμοί έχουν συνολικό άθροισμα 365, όσες και οι μέρες του χρόνου, ενώ το πινακίδιο θα πρέπει να δεθεί με 365 κόμπους. Προφανώς η κατάδεση θα πρέπει να έχει απαραίτητη διάρκεια. Το ίδιο ρήμα, «κατέχειν» εμφανίζεται συχνά στους αττικούς καταδέσμους. Μία από τις χθόνιες θεότητες στις οποίες γίνεται επίκληση πρέπει να κρατήσει σφιχτά το θύμα. Πολύ συχνά η θεότητα αυτή είναι ο Ερμής που φέρει για τον λόγο αυτό το λατρευτικό επίθετο «Κάτοχος». Είναι πιθανό ότι και οι αττικοί κατάδεσμοι να ήταν επιμελώς δεμένοι με υφασμάτινο νήμα με πολλούς κόμπους, το οποίο φυσικά δεν είναι δυνατό να διατηρηθεί σε βάθος χρόνου.

Τα πρόσωπα που αναζητούν την επικοινωνία με το θείο, μέχρι το κοινό γεύμα με τη θεότητα ελάχιστα ανταποκρίνονται στην εικόνα του μάγου που κυριαρχεί στον δικό μας πολιτισμό. Μια τέτοια εικόνα συμβαδίζει περισσότερο με τις ιδέες του Πλάτωνα για τους μάγους, ότι δηλαδή πρόκειται για άτομα που έχουν την ικανότητα να βλέπουν τους άλλους με καταδέσμους και μαγικά ειδώλια. Η πρακτική της κατάδεσης φαίνεται πως στην αρχαιότητα έχει μελετηθεί αρκετά, πολύ καλύτερα από άλλες πτυχές της μαγείας. Κι αυτό γιατί κυρίως υπάρχει στη διάθεσή μας αρκετό υλικό.

4. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΔΑΙΜΟΝΕΣ

Η τελετουργική κατάδεση εμφανίζεται συχνά στις γραπτές πηγές. Ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος αναφέρει αρκετά συχνά ότι «ο καθένας φοβάται μήπως πέσει θύμα κατάδεσης», ενώ ο Τάκιτος γνωρίζει πράγματι πολλές κατηγορίες για *devotion*, δηλαδή για την απαγορευμένη τέλεση καταδεσμικής μαγείας.

Ο Πλάτων στο απόσπασμα της Πολιτείας (Πλατ. Πολιτεία 364 B-C), σχετικά με τους πλανόδιους ιερείς, βάζει τους αγύρτες και τους προφήτες να υπόσχονται στους πελάτες τους ότι θα μπορέσουν να βλάψουν τους αντιπάλους τους με «κάποιες επικλήσεις νεκρών και καταδέσμους», ενώ στους Νόμους επανέρχεται στο θέμα αυτό λεπτομερέστερα προσφέροντας όχι μόνο πληροφορίες για τις πρακτικές των μάγων και την αντιμετώπισή τους από τον νόμο, αλλά και μια ψυχολογική θεωρία της μαγείας. Γίνεται επίσης συγκεκριμένη αναφορά στα «κέρινα κατασκευάσματα» που βρίσκει κανείς στο κατώφλι του ή στους τάφους των προγόνων του. Την ίδια περίπου εποχή, ο ρήτορας Δείναρχος μιλούσε για κατάδεση. Κι όμως ο σκοπός αυτός των μαγικών τελετουργιών να βλάψουν έναν αντίπαλο είναι σχετικά αόριστος. Μόνο ένας κατάδεσμος κατά την αυτοκρατορική εποχή, μας παρέχει πληροφορίες, μέσω ενός

παύρου όπου περιγράφεται η κατάδεση μέσω ενός δαχτυλιδιού.

«Καταδέω τον Χ με τον σκοπό να μη μιλήσει, να μην προβάλλει αντιρρήσεις, να μην μπορεί να δει και να μιλήσει εναντίον μου, να παραμείνει υποταγμένος σε μένα για όσο καιρό το δαχτυλίδι αυτό θα βρίσκεται θαμμένο. Καταδέω τα λογικά και το πνεύμα του, τις σκέψεις και τις πράξεις του για να είναι ανίσχυρος απέναντι σε όλους τους ανθρώπους. Κι αν πρόκειται για γυναίκα, να μην μπορεί η γυναίκα αυτή να παντρευτεί εκείνον ή άλλο άνδρα.»

Ο λόγος πάντοτε απευθύνεται σε μια σειρά καταχθόνιων δυνάμεων. Το κάλεσμα των χθόνιων δυνάμεων αποτελεί μια παραλλαγή του γνωστού τρόπου προσευχής. Στις αρχαίες προσευχές απευθυνόταν κανείς σε όλες τις δυνάμεις που θα είχαν έστω και την παραμικρή σχέση με το ζητούμενο, χρησιμοποιώντας είτε το γνωστό, ατομικό όνομα της θεότητας είτε μια ομαδική ονομασία. Το να λησμονήσει ο οποιοσδήποτε στην προσευχή του κάποια θεότητα μπορούσε να έχει δυσμενείς επιπτώσεις. Η θεότητα ένιωθε προσβεβλημένη και αντιτασσόταν με κάθε δυνατό μέσο στην επιθυμία του προσευχόμενου. Οι δυνάμεις στις οποίες απευθύνεται επίκληση στον συγκεκριμένο λόγο εγγυώνται ότι υπό την προστασία τους το θαμμένο πινακίδιο θα παραμείνει κρυμμένο για πάντα και αποτελεσματικό, ακριβώς όπως προστατεύουν οι θεοί τα αντικείμενα που αφιερώνονται στα ιερά τους.

Κάθε καταχθόνια δύναμη που επικαλείται ο μάγος αναλαμβάνει λοιπόν και μια ιδιαίτερη αποστολή. Ένας δαίμων/νεκρός μόνος του, άωρος και θαμμένος πρόσφατα, αναλαμβάνει τον κύριο ρόλο του βοηθού ενώ οι υπόλοιποι λειτουργούν είτε ως προστάτες των μαγικών αντικειμένων είτε ως απλοί βοηθοί ενός νεκρού. Μεγάλο ρόλο καταλαμβάνει σε μια μαγική τοπογραφία, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται ο τάφος.

5.ΤΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Μεγάλο ερώτημα και βασικό στοιχείο για τους καταδέσμους αποτελεί το προφίλ του υποψηφίου θύματος αλλά και θύτη, το οποίο αποτελεί μεγάλο κεφάλαιο αλλά δεν μπορούμε να επεκταθούμε εκτενώς. Πρόκειται για την ψυχολογία των υποψηφίων που παρουσιάζει ενδιαφέρον να καταλάβουμε για ποιο λόγο κατέφευγε κανείς στα «μάγια», κάτι που είχε να κάνει άμεσα με το ψυχολογικό υπόβαθρό του.

Η κατάδεση δεν αποτελεί την εκδίκηση του ηττημένου μόνο, αλλά ένα μέσο επιρροής του τελικού αποτελέσματος σε μια αμφίρροπη κατάσταση (Fritz Graf, 2009:181). Κοινό χαρακτηριστικό των καταδέσμων αποτελεί το γεγονός ότι εκτελούνται με σκοπό την υπέρβαση μιας κρίσης. Κάθε ανταγωνισμός είναι την ίδια στιγμή και ένα είδος κρίσιμης κατάστασης. Η περίοδος μετά την κρίση είναι ένας αστάθμητος παράγοντας, ενώ οι συμμετέχοντες δεν έχουν παρά ελάχιστα μέσα στη διάθεσή τους για να μπορέσουν να επηρεάσουν την ροή των πραγμάτων προς όφελός τους.

Ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός ήξερε κι άλλους τρόπους για να ξεπεράσει τις κρίσεις εκείνες που οφείλονταν σε ένα αίσθημα ανασφάλειας και αδυναμίας. Η μαντεία μπορούσε να δώσει πληροφορίες για την πορεία του μέλλοντος, χωρίς φυσικά να έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει την εξέλιξή του, πάντως με τις θυσίες που πρότειναν οι χρησμοί μπορούσε ίσως κάποιος να επέμβει μέχρι ενός σημείου. Η διεξαγωγή των μαγικών τελετουργικών, οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως θετικές, αποσκοπούσε στην άσκηση επιρροής. Επιπλέον είχε στόχο και στον κατάλληλο χειρισμό του τελικού αποτελέσματος, ενισχύοντας τις προσωπικές δυνάμεις, σε αντιδιαστολή προς την κατάδεση που, ως αρνητική μαγεία, είχε ως σκοπό τον περιορισμό ή ακόμα και την καταστροφή των δυνάμεων του αντιπάλου.

Ο άνθρωπος από τη φύση του έχει την ανάγκη να πιστέψει σε μια ανώτερη δύναμη, σε μια δύναμη που θα τον σώσει και θα τον βοηθήσει. Βασικό ρόλο παίζει ο ψυχολογικός παράγοντας στον οποίο βρίσκεται ο θύτης ή το θύμα. Αυτό που μας απασχολεί περισσότερο είναι ο ερωτικός κατάδεσμος, συνεπώς τα συναισθήματα είναι γνωστά. Ερωτική απογοήτευση, ζήλεια και έρωτας είναι τα συστατικά στοιχεία για να φτάσει κανείς στο σημείο να «απαιτήσει» επιστροφή, εκδίκηση ακόμα και θάνατο του έτερον ήμισυ.

Η ζήλεια και τα παρεπόμενά της θα μας απασχολήσουν περισσότερο, καθώς συνδέεται άμεσα με τον κατάδεσμο που θα αναλυθεί στη συνέχεια. Η ζήλεια υπάρχει στον άνθρωπο από τη γέννηση του. Στην αρχή ήταν αίσθημα έντονο, δυνατό, περισσότερο από σήμερα, και βιωνόταν διαφορετικά σε σχέση με το σήμερα και

φυσικά με παραλλαγές σε άνδρες και γυναίκες. Η ζήλεια ήταν πάντοτε ένα καθολικό συναίσθημα, μια αφορμή για πολλές ιστορίες (Παζίνι Βίλυ,2005:11). Οι ρίζες της έχουν να κάνουν με τους παμπάλαιους φόβους εγκατάλειψης των ανθρώπων, επίσης παρουσιάζεται και η «ζηλοφθονία» ένας όρος ιδιαίτερα αποτελεσματικός που βασίζεται στην έλλειψη αυτοεκτίμησης που χρησιμοποιήθηκε από την ψυχολόγο Βαλεντίνα ντ'Ούρσο στο βιβλίο της *Otello e la mela*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

1. ΠΕΛΛΑ, Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Στην Πέλλα(ΙΖ' ΕΦ.Α), μια μικρή πόλη στα παράλια του Θερμαϊκού κόλπου, μετέφερε την πρωτεύουσα του βασιλείου από τις Αιγές ο βασιλιάς Αρχέλαος το 400 π.Χ. Η θέση επιλέχθηκε για λόγους πολιτικούς και γεωγραφικούς για να υπάρχει στενότερη σχέση με τη Νότιο Ελλάδα αλλά και σύμφωνα με τις πολιτικές βλέψεις για επέκταση του βασιλείου προς ανατολάς όπου οι πλουτοπαραγωγικές πηγές ήταν περισσότερες. Η ανάπτυξη και εδραίωση της Πέλλας, ήταν μεγάλη καθώς αυξήθηκε και η πολιτική δύναμη των Μακεδόνων η οποία κορυφώθηκε την περίοδο του Φιλίππου Β'.

Η Πέλλα πλέον τείνει να γίνει μια μεγαλούπολη. Έχει κανονική ρυμοτομία σύμφωνα με το μοντέρνο οικοδομικό σύστημα της εποχής, το Ιπποδάμειο, με κάθετους και οριζόντιους δρόμους που διασχίζουν την πόλη, οργανωμένο σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης, με ευρύχωρα ιδιωτικά σπίτια ιδιαίτερα σε μέγεθος αλλά και πολυτέλεια.

Τα βασιλικά ανάκτορα ήταν χτισμένα πάνω στον λόφο, είναι τεράστια, μεγαλοπρεπή και πολυτελή τα οποία εναρμονίζονται απόλυτα με τη μεγαλοπρέπεια και την ισχύ των ενοίκων τους. Γενικά η έννοια του μεγάλου και μεγαλειώδους κυριαρχούσε στην πόλη αυτή, η οποία υπήρξε για όλη την ελληνιστική περίοδο το πολιτικό κέντρο του ελληνικού κόσμου καθώς και τόπος έλξης των πνευματικών και καλλιτεχνικών προσωπικοτήτων της εποχής εκείνης.

Η Μακεδονική κυριαρχία καταλύθηκε από τους Ρωμαίους μετά την ήττα των Μακεδόνων στην Πύδνα το 168 π.Χ. η πρωτεύουσα υπέστη τρομακτική λεηλασία, ενώ τεράστιος ήταν ο αριθμός των θησαυρών που πήραν το δρόμο προς τη Ρώμη για να κοσμήσουν τον θρίαμβο του νικητή. Ακόμα και μετά την καταστροφή της, συνέχισε να υπάρχει για κάποιες δεκαετίες μέχρι τα πρώτα χρόνια του 1^{ου} αιώνα π.Χ. όπου εντοπίστηκε και μια ζωνρή εμπορική και παραγωγική κίνηση. Το τέλος της ήρθε κάπως απότομα καθώς, η πόλη εγκαταλείφθηκε εξ αιτίας ενός άγνωστου γεγονότος και έσβησε κάθε ίχνος ζωής. Το όνομα Πέλλα, για πολλούς αιώνες εντοπίζεται στα μεταγενέστερα κείμενα και ανήκει στα λεγόμενα Λουτρά του Μ. Αλεξάνδρου. Δυο χιλιάδες χρόνια αργότερα, ακολούθησε η απελευθέρωση από τον Τουρκικό ζυγό και εν συνεχεία η πόλη κατακλύστηκε με σπλαρχηγούς του Μακεδονικού αγώνα .

1.1.ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Οι έρευνες απέδειξαν ότι από τους προϊστορικούς χρόνους ο Θερμαϊκός κόλπος εισχωρούσε πολύ βαθύτερα, μέσα στην ξηρά, στο σημερινό ρου του Αξιού μέχρι το Πολύκαστρο Κιλκίς. Με την πάροδο των αιώνων, εξαιτίας της αποψίλωσης του εδάφους με την ανθρώπινη παρέμβαση, οι βροχές μετέφεραν υλή, που τα ποτάμια και οι χειμάρροι απέθεταν στα στόμιά τους. Όταν η Πέλλα έγινε πρωτεύουσα Μακεδονικού κράτους ήταν ακόμα παραλιακή, δεν είχε σχηματιστεί η λίμνη Λουδία. Ο Θερμαϊκός κόλπος περιορίστηκε ανατολικότερα και η περιοχή μεταξύ του Αξιού και του Αλιάκμονα μεταβλήθηκε σε λίμνη, που τον χειμώνα μεγάλωνε και τα καλοκαίρια περιορίζονταν. Στα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. έπρεπε κανείς να έχει ανάπλους και μονόξυλο πλοιάριο για να φθάσει κανείς στην Πέλλα. Ο Στράβων αναφέρει πως η θάλασσα απείχε από την Πέλλα 22 χλμ. ενώ σήμερα απέχει περίπου 30 χλμ.

1.2. ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η περιοχή που βρισκόταν η Πέλλα αποκαλούνταν Βοττιαία. Τα φυσικά σύνορά της ήταν ο Αξιός, Ο Αλιάκμονας και οι οροσειρές του Βερμίου και του Πάϊκου. Οι κάτοικοι της περιοχής, τους οποίους εκτόπισαν οι Μακεδόνες, οι Βοττιαίοι, αναφέρονται ως άποικοι από την Κρήτη. Το όνομά τους πάρθηκε από την βασική τους ασχολία, την κτηνοτροφία (Βόττοι = βουκόλοι). Η ευρύτερη περιοχή της Πέλλας κατοικείται ήδη από τη νεολιθική εποχή. Αποκαλύφθηκαν αρκετοί οικισμοί, που σήμερα αποκαλούνται τούμπες από τη μορφή κωνικού ή τραπεζιόσχημου λόφου, που έχουν σχηματίσει τα αλληπάλληλα ερείπια των σπιτιών κατασκευασμένων από λίθους, για τα θεμέλια και άψητες πλίνθους για τους τοίχους. Υπάρχει μια σαφής συρρίκνωση στον αριθμό των οικισμών, αλλά παράλληλα αύξηση της έκτασης ορισμένων, που αργότερα γίνονται οι γνωστές πόλεις. Νεκροταφεία της εποχής του σιδήρου εντοπίστηκαν σε τέσσερις οικισμούς. Το σημαντικότερο νεκροταφείο τύμβων βρίσκεται ανατολικά της αρχαίας πόλης Μενηίδα. Από τα νεκροταφεία αυτά έχουμε σπουδαία κτερίσματα.

1.3 ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

Για περισσότερα από 30 χρόνια στον χώρο όπου σήμερα εμφανίζονται τα λείψανα της πρωτεύουσας των αρχαίων Μακεδόνων υπήρχαν καλλιεργημένοι αγροί και τίποτα δεν πρόδιδε την ύπαρξη τόσων ερειπίων.

Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τους Τούρκους το 1914, η Αρχαιολογική, τότε, Εταιρεία Αθηνών με διευθυντή τμήματος τον κ. Γεώργιο Οικονόμου, όρισε μικρή ανασκαφική έρευνα που έφερε στο φως τα ερείπια δύο ελληνικών σπιτιών. Μετά από τέσσερις δεκαετίες εντελώς τυχαία εμφανίζονται ολόκληρες κολόνες του αναστηλωμένου, πλέον σήμερα, περιστυλίου. Τα αρχαιολογικά λείψανα θεωρήθηκαν αρκετά σημαντικά και αμέσως η τότε ΙΑ' Εφορεία Αρχαιοτήτων με Έφορο τον κ. Φώτη Πέτσα ανέλαβε την αποκάλυψη ολόκληρου περιστυλίου αυλής με 22 κίονες. Το ενδιαφέρον της πολιτείας εκδηλώθηκε άμεσα και ο τότε πρωθυπουργός, Κ. Καραμανλής χορήγησε σημαντικές πιστώσεις με τις οποίες ξεκίνησαν άμεσα οι ανασκαφές στην περιοχή. Απ τα πρώτα χτυπήματα της αρχαιολογικής σκαπάνης, βγήκαν στο φως τα περίφημα ψηφιδωτά δάπεδα του Διονύσου και του κυνηγιού του λιονταριού που μέχρι και σήμερα αποτελούν τα σπουδαιότερα ευρήματα της Πέλλας. Εξίσου σημαντική ήταν και η ανεύρεση κεραμίδας στέγης με τη σφραγίδα «Πέλλης» που επιβεβαίωσε την ταυτότητα της πόλης.

Επιστημονικό και εργατικό προσωπικό εργάζονταν πυρετωδώς και με ταχείς ρυθμούς μέχρι το 1964. Από τότε και για μια δεκαετία περίπου οι ανασκαφές διενεργούνται με βραδύ ρυθμό και τα αποτελέσματα ήταν ασήμαντα. Το 1973 ξεκινά μια νέα περίοδος για την Πέλλα με αφορμή τη νέα διάρθρωση των Εφορειών της Δυτικής Μακεδονίας. Το 1976 ξεκινούν συστηματικές ανασκαφές με νέους στόχους και προγράμματα. Διενεργήθηκε ενδελεχής μελέτη στο ρυμοτομικό σύστημα της πόλης, στην Αγορά, τις οχυρώσεις, το ανακτορικό συγκρότημα, τα ιδιωτικά σπίτια, τα ιερά καθώς και τμήματα τεσσάρων νεκροταφείων.

1.4 ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Στα νεκροταφεία της Πέλλας συγκαταλέγονται αυτό της Αρχαίας Αγορά, των λαξευτών θαλαμωτών τάφων της ελληνιστικής εποχής και το Ανατολικό νεκροταφείο το οποίο θα μας απασχολήσει.

Αποκαλύφθηκε σε απόσταση 700μ ανατολικά ου αρχαιολογικού μουσείου αλλά έχει ανασκαφεί ένα τμήμα του. Η θέση αυτή χρησιμοποιήθηκε για την ταφή μεσαίων και κατώτερων τάξεων του πληθυσμού της Μακεδονίας από τα μέσα του 4^{ου} αιώνα μέχρι το 300 π.Χ. Η συνηθέστερη τυπολογία ταφής που χρησιμοποιείται για ενταφιασμούς είναι ο *κιβωτιόσχημος* που λαξεύεται σε φυσικό βράχο. Οι μεγαλύτεροι έχουν μήκος 2,40μ., πλάτος 1,40μ. και βάθος 1,90μ. καλύπτονται με τρεις έως πέντε καλυπτήριες

πλάκες, ενώ μια ξύλινη οροφή σε μικρή πατούρα λαξευμένη στο περιγείωμα του τάφου. Στα τοιχώματά του υπήρχε λευκό κονίαμα ως επίχρισμα. Συχνά στις πλευρές του τάφου υπάρχουν δύο παραλληλόγραμμα ή τέσσερα λαξεύματα 40εκ. βαθύτερα από τον πυθμένα του, που χρησίμευαν πιθανότατα για την υποδοχή των ποδιών του νεκρικού φορείου. Η χρησιμοποίηση απλών ή πολυτελών νεκρικών κλινών για την πρόθεση και τον ενταφιασμό των νεκρών, βεβαιώνεται από την ανεύρεση μιας σειράς διακοσμητικών στοιχείων που ήταν προσαρμοσμένα στην επιφάνεια του ξύλου. Όχι συχνά εντοπίζεται ο τύπος του χτιστού κιβωτιόσχημου τάφου. Λίθινες ή λαξευτές λάρνακες καθώς και μεγάλη ποικιλία τεφροδόχων αγγείων βεβαιώνουν τη χρήση του εθίμου της καύσης των νεκρών. Τα αγγεία τοποθετούνται όρθια σε λαξευτό βράχο και καλύπτονται είτε με δεύτερο αγγείο είτε με κάποια πέτρα ή κεραμίδια. Το γεγονός ότι υπάρχουν κεραμοσκεπείς τάφοι στην ίδια θέση θα πρέπει να συσχετιστεί με την κατάκτηση της πόλης από τους Ρωμαίους. Τα κτερίσματα των νεκρών είναι συνήθως πήλινα αγγεία, προτομές, ειδώλια, κοσμήματα, αντικείμενα καλλωπισμού και σπανιότερα όπλα. Τοποθετούνταν πάνω στο νεκρικό φορείο ή το σώμα του νεκρού(ΙΖ' ΕΦ.Α. Πέλλας,1987)

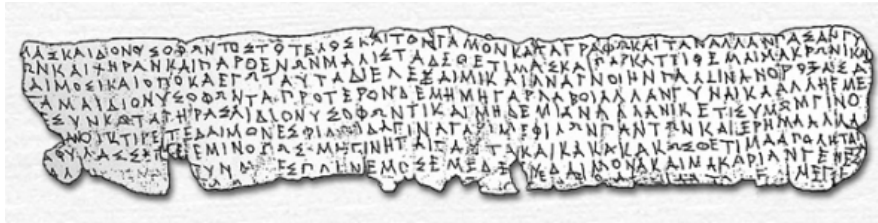
2.ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Η κατασκευή του αρχαιολογικού μουσείου της Πέλλας και η οργάνωση της έκθεσης υλοποιήθηκαν την περίοδο 2006-2009 με την ενίσχυση του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Οι διαδικασίες ξεκίνησαν τη δεκαετία του 60 και ευοδώθηκαν τη δεκαετία του 90'. Ο μουσειακός χώρος εδράζεται στις νοτιοανατολικές υπώρειες του λόφου του ανακτόρου, στο βορειοανατολικό τμήμα του επισκέψιμου αρχαιολογικού χώρου που γειτνιάζει άμεσα με το σύγχρονο οικισμό ανατολικά. Στο μουσείο που αποτελεί τη φυσική κατάληξη του επισκέπτη, μετά την περιοδεία του στον αρχαιολογικό χώρο, έχει κανείς τη δυνατότητα να συνθέσει τα αρχαιολογικά στοιχεία των μνημείων και να κατανοήσει καλύτερα τις πτυχές της καθημερινότητας. Γι αυτό και οι χώροι εσωτερικά του μουσείου εναρμονίζονται με τους ανασκαφικούς χώρους με άμεση αλληλουχία.

Από τις θεματικές ενότητες του μουσείου, τις οποίες δεν θα αναλύσουμε, η τέταρτη στη σειρά των νεκροταφείων είναι μόνη και αποκλεισμένη από τις άλλες λόγω του ιδιαίτερου, ταφικού, χαρακτήρα των ευρημάτων. Στην ενότητα αυτή μπορεί κανείς να μελετήσει τις ταφές με ή χωρίς κτερίσματα, ενώ στις προθήκες παρουσιάζονται τα ευρήματα, αφιερώματα, αναθήματα που συνόδευαν τους νεκρούς. Κάποια από αυτά είναι μυροδοχεία, ληκύθια αλλά και προσωπικά αντικείμενα του νεκρού που τον συνόδευαν στον τάφο. Κάποια κτερίσματα είχαν άμεση συνάφεια με την εναπόθεση τροφών και ποτών, ενώ άλλα είχαν καθαρά συμβολικό χαρακτήρα, όπως τα ειδώλια χθόνιων θεοτήτων και τα νομίσματα, τα ναύλα για το ταξίδι του νεκρού στον Κάτω κόσμο. Η συνήθεια της εναπόθεσης αντικειμένων στους τάφους των νεκρών σχετίζεται με την πίστη για τη ζωή μετά τον Θάνατο στην οποία ο άνθρωπος θα είχε τις ίδιες ανάγκες με την επίγεια ζωή.

Ένα ενεπίγραφο μολύβδινο έλασμα, κατάδεσμος, με μακροσκελές διαλεκτικό κείμενο του πρώτου μισού του 4^{ου} αιώνα π.Χ. αποτελεί σημαντικό δείγμα της δωρικής διαλέκτου που ενδεχομένως να μιλούσαν οι κάτοικοι της Πέλλας, μαζί με τα ενεπίγραφα χρυσά φύλλα με ονόματα νεκρών γυναικών. (Λίλιμπάκη Ακαμάτη,2009,χ.σ.)

3.Ο ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΣ

Σύμφωνα με τον Ι. Ακαμάτη, είναι ένα σημαντικότατο απόκτημα της αρχαιολογικής έρευνας που πραγματοποιείται στη Μακεδονία τα τελευταία χρόνια. Το κείμενο αυτό, κατά την άποψή του, μπορεί αποφασιστικά να βοηθήσει στην κατανόηση της Μακεδονικής διαλέκτου. Είναι ως αυτή τη στιγμή, το μοναδικό διαλεκτικό κείμενο της μακεδονικής. Ανήκει σε μία από τις διαδεδομένες κατηγορίες ευρημάτων που «αλιεύονται» από τάφους ή πηγάδια από τις αρχές του 4^{ου} αιώνα π.Χ. είναι πολύ χαρακτηριστικό το γεγονός πως για τη συγκεκριμένη κατηγορία των καταδέσμων τα ευρήματα που εντοπίστηκαν είναι ελάχιστα στην περιοχή της Μακεδονίας μέχρι και σήμερα.

Το μαγικό αυτό κείμενο ήρθε στο φως της δημοσιότητας σαν κατάδεσμος, χαραγμένος πάνω σε ένα μολύβδινο έλασμα. Το υλικό που χρησιμοποιείται για να γραφεί το κείμενο, όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, συνδέεται άμεσα με τους κόλπους και τις πρακτικές της μαγείας. Σε αυτό παίζει ρόλο και το βάρος και το χρώμα του μολύβδου. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι αναγραφόμενες στους καταδέσμους κατάρες, υποδηλώνουν την αποτελεσματικότητα που είχε ο εκτελεστής του τελετουργικού, τη δύναμη και την υπεροχή του.

Ο κατάδεσμος αυτός βρέθηκε τον Αύγουστο του 1986 σε έναν τάφο στην Πέλλα λίγο νοτιότερα από την Αγορά της πόλης σε ένα νεκροταφείο της οποίας η χρήση έγινε το πρώτο μισό του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Ανασκαφέας τότε ήταν ο καθηγητής Ιωάννης Ακαμάτης από του οποίου τις καταγραφές πήραμε και τα στοιχεία για το αρχαιολογικό αυτό εύρημα.

3.1. Η ΤΑΦΗ

Η ταφή με τον αριθμό «18» αποκαλύφθηκε στις 4 Αυγούστου του 1986 στον τομέα Β-Γ του οικοπέδου, όπου θα ξεκινούσαν εργασίες για την κατασκευή ενός χώρου παρκινγκ. Η ταφή είχε ορθογώνιο σχήμα και ήταν «χτισμένη» πάνω στον φυσικό βράχο υπόλευκου χρώματος. Ο προσανατολισμός του ήταν από ανατολή σε δύση με μια ελαφριά κλίση λίγων μοιρών προς ΒΑ. Το μήκος ήταν 1,70 και το πλάτος 0,67. Βρέθηκε στο 0,65μ βάθος από την επιφάνεια του εδάφους. Το χώμα με το οποίο είχε εμπλουτιστεί η ταφή ήταν σκούρο καστανό με μικρή ποσότητα λίθων.

Αποκαλύπτοντας την ταφή σώθηκαν το κρανίο και τα άκρα του ελαφρώς, διαμελισμένα και σε όχι αρκετά καλή κατάσταση. Το σώμα βρέθηκε ανάσκελα, τα άκρα του εκτεταμένα και το κεφάλι δυτικά. Λόγω της σαθρότητας των οστών δεν ήταν εύκολο να κατανοηθεί αν επρόκειτο για γυναίκα ή άνδρα ούτε ακόμα και η ηλικία. Από τις διαστάσεις και μόνο μπορεί να ειπωθεί ότι σίγουρα ήταν ενήλικας.

Η ταφή ήταν ακτέριστη, χωρίς κάποιο αντικείμενο πλην το κατάδεσμο για τον οποίο γίνεται λόγος. Εντοπίστηκε σφιχτά τυλιγμένος κατά μήκος της εξωτερικής πλευράς του σώματος, πλάι στο δεξί οστό (χέρι) σε απόσταση 15εκ. από τα δάχτυλα του χεριού του. Δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα αν βρέθηκε πάνω στο χέρι του νεκρού ή έπεσε παραδίπλα και με τα χρόνια μετατοπίστηκε. Αυτό που έχει ειπωθεί από τα αρχαιολογικά δεδομένα είναι πως πιθανότατα να έγινε μετατόπιση του ευρήματος με τα χρόνια. Η ταφή έγινε αρκετά απλοϊκά χωρίς κάποια ιδιαιτερότητα, δεν βρέθηκαν κάποιες προσφορές για χάρη του νεκρού ενώ επίσης δεν υπήρξαν και ίχνη ξύλου που να πιστοποιούν ότι υπήρχε κάποιο φέρετρο. Από μόνη της η ταφή έδειχνε ότι ήταν μικρών διαστάσεων και το σώμα του νεκρού αποκαλύφθηκε με δυσκολία. Δεν μπορεί να ειπωθεί ακόμα αν επρόκειτο για άτομο κατώτερου κοινωνικού επιπέδου λόγω έλλειψης στοιχείων.

Το νεκροταφείο στο οποίο βρέθηκε η ταφή είναι ιδιαίτερα εκτεταμένο και εκτείνεται ανατολικά, εξ' ου και η ονομασία του, τμήμα του οποίου έχει ανασκαφεί, όχι όμως πλήρως. Η ταφή 18 του ευρήματος, κείται βόρεια της ταφής 14 η οποία

περικλείεται από τις ταφές 13 και 16 βόρεια και ανατολικά από τις 6,7,8,9,10,24,25,34 και 102-105 σύμφωνα με τα ημερολόγια, στοιχεία τα οποία βοηθούν να γίνει χρονολόγηση των ταφών. Όλες οι ταφές χρονολογικά εντάσσονται στο πρώτο μισό του 4^{ου} αιώνα περίπου ίσως και στο δεύτερο τέταρτο.

Τα στοιχεία που αναφέρθηκαν καθώς και η χρονολόγηση έχει προταθεί από τον ανασκαφέα. Στοιχεία επίσης λαμβάνονται και από τον ίδιο τον κατάδεσμο, απ' τον οποίο φαίνεται πως στον νεκρό είχε ανατεθεί ο ρόλος του μεσάζοντα. Θα ήταν αυτός που θα μετέφερε στον κάτω κόσμο το μήνυμα του κειμένου.

3.2.ΤΟ ΕΥΡΗΜΑ

Από τη γραφή προκύπτει ότι υπάρχει άμεση συνάφεια με τα γραπτά των παπύρων του δεύτερου μισού του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Η συγκεκριμένη επωδή της Πέλλας είναι ένα εκτενές κείμενο σε σχέση με τους αττικούς καταδέσμους του 5^{ου} αιώνα π.Χ. και τις αρχές του 4^{ου}. Με μια πιο λεπτομερή εξέταση του χειρογράφου εντοπίζονται κάποιες δυσκολίες στη φόρμα που έχει υιοθετηθεί. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι υπάρχουν γραμμικά σχήματα στη σκληρή επιφάνεια του μολύβδου και μας κάνει να πιστεύουμε πως σίγουρα γράφτηκε χειρόγραφα και κάπως άγαρμπα. Μας πείθει ότι σίγουρα ο γραφέας δεν ήταν επαγγελματίας σε γραφή καταδέσμου.

Ο κατάδεσμος, όπως αναφέρθηκε, βρέθηκε τυλιγμένος από δεξιά προς τ' αριστερά. Αυτό δημιούργησε κάθετες «τσακίσεις» στη φόρμα και μεγάλα διαστήματα κατά μήκος της επιφάνειας καθώς και ρωγμές. Το δεξί τελεώμα του, επειδή ήταν στο εσωτερικό του, είναι σε καλύτερη κατάσταση, ενώ το αριστερό τμήμα επειδή ήταν εκτεθειμένο έχει, προφανώς σπάσει, και εξαφανίστηκε. Μεγάλο ρόλο φυσικά έπαιξε και η οξείδωση. Το μήκος που έχει διατηρηθεί είναι στα 28,4 εκ. και το πλάτος στα 5,7εκ. Η έκταση του χαμένου τμήματος μπορεί, κατά προσέγγιση να εκτιμηθεί από τη στιγμή που το ξεκίνημα των πρώτων πέντε στίχων έχει αποκατασταθεί. Το κεντρικό τμήμα του καταδέσμου έχει ταλαιπωρηθεί αρκετά από την οξείδωση αλλά το πραγματικό μέγεθος και οι βασικές διαστάσεις έχουν διατηρηθεί οπότε αυτό βοήθησε τους συντηρητές στην αποκατάσταση του και φυσικά τους αρχαιολόγους να αντλήσουν τα στοιχεία που χρειάζονται.

4.ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Το κείμενο που είναι χαραγμένο στο έλασμα από την Πέλλα αποτελείται συνολικά από 9 στίχους, από τους οποίους ο τελευταίος δεν διαβάζεται δυστυχώς εξαιτίας της διάβρωσης του μετάλλου. Πρόκειται για έναν «κατάδεσμο», δηλαδή μια μαγική ρήση που σκοπό έχει να «δέσει» με μάγια –και επομένως να εμποδίσει με τον τρόπο αυτό– μίαν ανεπιθύμητη πράξη. Τέτοιοι κατάδεσμοι έχουν βρεθεί πολλοί στην Ελλάδα και αλλού· οι παλιότεροι ανήκουν στο τέλος του 6ου αι. π.Χ. και οι νεότεροι στον 4ο ή και στον 5ο αι. μ.Χ. Ενδιαφέρον είναι ότι η συνήθεια αυτή δεν εξέλιπε εντελώς με την επικράτηση του Χριστιανισμού. Η μαγεία των καταδέσμων αναφέρεται σε διαμάχες που έχουν ως αντικείμενο τις περισσότερες φορές, όπως άλλωστε το περιμένει κανείς, είτε δικαστικούς αγώνες (μάλιστα στην αρχαία Αθήνα, που οι κάτοικοί της κατέφευγαν, όπως ξέρουμε, συχνά στα δικαστήρια), είτε οικογενειακές και ερωτικές αντιζηλίες. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκει και το νέο παράδειγμα από την Πέλλα.

Ωστόσο, πέρα από το γεγονός ότι είναι το πρώτο δείγμα τέτοιου κειμένου που προέρχεται από τη Μακεδονία, ο κατάδεσμος της Πέλλας παρουσιάζει ειδικό ενδιαφέρον για δύο λόγους: Πρώτα επειδή δεν είναι γραμμένος στην αττική κοινή, αλλά σε διάλεκτο και έπειτα επειδή –πράγμα εντελώς ασυνήθιστο για τέτοιου είδους κείμενο– περιέχει αρκετές πληροφορίες για την οικογενειακή υπόθεση που στάθηκε αφορμή για τη σύνταξή του.

Το κείμενο του καταδέσμου έχει ως εξής:

- 1 [Θετί]μας και Διονυσοφῶντος τὸ τέλος και τὸν γάμον
καταγράφω και τᾶν ἄλλᾶν πασᾶν γυ-
- 2 [ναικ]ῶν και χηρᾶν και παρθένων, μάλιστα δὲ
Θετίμας, και παρκατίθεμαι Μάκρωνι και
- 3 [τοῖς] δαίμοσι. και ὅποκα ἐγὼ ταῦτα διελ-<ι>ξαμι

και αναγνοίηνν πάλ{L}ιν άνορ<ύ>ξασα
 4 [τόκα] γάμαι Διονυσοφώντα, πρότερον δέ μή· μή γάρ
 λάβοι άλλαν γυναίκα άλλ' ή έμέ,
 5 [έμέ δ]έ συνκαταγηρᾶσαι Διονυσοφώντι και
 μηδεμίαν άλλαν. ίκέτις ύμῶ<v> γίνο-
 6 [μαι· Φίλ]αν οικτίρετε δαίμονες φίλ[ο]ι, ΔΑΓΙΝΑΓΑΡΙΜΕ
 φίλων πάντων και έρήμα· άλλα
 7 [...].α φυλάσσετε έμίν ὀ[π]ως μή γίνηται τα[ῦ]τα
 και κακά κακῶς Θετίμα άπόληται.
 8 [...]. ΑΛ [---]. ΥΝΜ.. ΕΣΠΛΗΝ έμός, έμέ δέ
 [ε]ῦ[δ]αίμονα και μακαριάν γενέστα.
 9 [---]ΤΟ[.].[---].[..].Ε.Ε.Ω[?]Α.[.]Ε.. ΜΕΓΕ[---].

Αντιστοίχως η μετάφρασή του σε πιο ελεύθερη απόδοση:

«Της Θετίμας και του Διονυσοφώντα τον επίσημο γάμο τον δένω με μάγια γραμμένα και όλων των άλλων γυναικών τον γάμο, όσες είναι χήρες ή παρθένοι, ιδιαίτερα όμως της Θετίμας· και αποθέτω τα μάγια στον Μακρόνα και στους δαίμονες. Και αν ποτέ εγώ ξεθάψω και ξετυλίξω και διαβάσω τούτα τα λόγια, τότε να παντρευτεί ο Διονυσοφών και όχι πριν· γιατί δε θέλω να πάρει άλλη γυναίκα από εμένα, αλλά εγώ να γεράσω μαζί με τον Διονυσοφώντα και καμιά άλλη. Σας ικετεύω, δαίμονες· λυπηθείτε [τη Φίλα] (το όνομα της γυναίκας που κάνει τα μάγια πρέπει να αναφερόταν στο σημείο αυτό· δεν σώζεται, αλλά ήταν σίγουρα σύντομο και τελειώνει σε -α), γιατί είμαι αβοήθητη και με έχουν εγκαταλείψει όλοι οι φίλοι. Φυλάξτε λοιπόν το γράμμα τούτο για να μη μου συμβούν αυτά και για να χαθεί κακήν κακώς η Θετίμα. [Κάνετε να τη βρουν αυτή όλα τα κακά] (το κείμενο σώζεται εδώ πολύ αποσπασματικά), εγώ όμως να γίνω ευτυχισμένη»

4.1.ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

[Θετί]μας: είναι το όνομα της γυναίκας εναντίον της οποίας γίνονται τα μάγια.
 Διονυσοφώντος: είναι ο εραστής αυτής που άλλον στέλνει την κατάρα ,ο άντρας που επρόκειτο να παντρευτεί τη Θετίμα.
 [τοις] δαίμοσι: από το «δ» μόνο ένα μικρό τμήμα της δεξιάς γωνίας του είναι ορατό.
 πάλ{L}ιν: το L μοιάζει με το αντίστοιχο λατινικό, ενδεχομένως να πρόκειται και για ημιτελές γράμμα. Ίσως να ήταν το E και από λάθος να μην αποτυπώθηκε σωστά.
 διελ<ί>ξαιμι: αποτελεί έναν όχι πολύ ικανοποιητικό ρηματικό τύπο. Πιθανότατα να έχουν γίνει λάθη και να έχουν ξανατυπωθεί όπως φαίνεται και στη λέξη πάλιν όπου φαίνεται πως έχει ξαναγραφεί
 άνορ<ύ>ξασα: η λέξη κανονικά είναι άνορόξασα. Γίνεται αντιληπτό πως ο διαλεκτικός κατάδεσμος έχει γραφεί από κάποιον ο οποίος δεν έχει εμπειρία σε αυτό.

[τόκα] γάμαι: αυτή η αποκατάσταση προτείνεται από το σόκα.
 [έμέ δ]έ: αυτή εδώ είναι η πιο εύλογη αποκατάσταση καθώς υπάρχει πολύ μεγάλο κενό.
 Η συχνή επανάληψη της αντωνυμίας δικαιολογείται από τον έντονα συναισθηματικό και προσωπικό τόνο του κειμένου.
 Φίλ]αν: τα γράμματα «αν» μας κάνουν να θεωρήσουμε με βεβαιότητα πως πρόκειται για όνομα γυναικείο.
 ΔΑΓΙΝΑΓΑΡΙΜΕ: η συνέχεια των γραμμάτων χωρίς κάποιο κενό ανάμεσά τους δεν μας επιτρέπει να κατανοήσουμε εύκολα, οπότε είναι απαραίτητη η χρήση διόρθωσης. Χωρίς την συνδρομή του συγγραφέα δεν μπορούμε να καταλάβουμε επακριβώς τα ακριβή λόγια, ενδεχομένως να επρόκειτο για το ξεκίνημα νέας πρότασης.
 Φυλάσσετε: το ρήμα αυτό από όνο του είναι μια λέξη κλειδί. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η κατάρα του καταδέσμου θα είναι σε ισχύ όσο το ζόρκι θα είναι θαμμένο μέσα στη γη.
 [---]ΤΟ[.].[---].[..].Ε.Ε.Ω[?]Α.[.]Ε.. ΜΕΓΕ[---].: αναφορικά με αυτόν τον στίχο με βεβαιότητα λέγεται ότι αποτελεί τον τελευταίο στίχο της κατάρας. Διαχωρίζονται πολύ εμφανώς τα κενά μεταξύ των λέξεων, ενώ φαίνεται πως έχει διπλωθεί ο κατάδεσμος και έχουν αναδιπλωθεί και πατηθεί τα γράμματα. Λίγα γράμματα είναι εμφανή κυρίως στο τέλος του στίχου. Οποιαδήποτε προσπάθεια απόδοσης και ερμηνείας θα είναι απλά μια εικασία δεδομένων των ελλিপών στοιχείων.

Κατά τον Βουτυρά(1998) στον οποίο βασίζεται όλη η μελέτη μιας και ο ίδιος ασχολήθηκε εκτενώς με το εύρημα αυτό, η διάλεκτος του κειμένου ανήκει σίγουρα

στην ευρύτερη ομάδα των δωρικών διαλέκτων, αν και δύσκολα μπορεί να συσχετισθεί με ένα από τα γνωστά τοπικά ιδιώματα. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι δεν πρόκειται για αμιγή, αλλά για «κεκραμένη» διάλεκτο, με την επίδραση της αττικής κυρίως στη σύνταξη, λιγότερο στη μορφολογία και ακόμη πιο λίγο στη φωνητική. Συνεπώς μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιστοιχεί κατά κάποιον τρόπο στο ιδίωμα και στην ορολογία των αρχαίων γραμματικών που είχε το όνομα «νέα δωρίς διάλεκτος».

Είναι κοινώς αποδεκτή η ταξινόμηση των διαλέκτων. Οι αρχαίοι χώρισαν τις διαλέκτους σε Δωρική, Ιωνική και Αιολική με τις αντίστοιχες υποδιαίρεσεις τους. (Chadwick, 1964).

Δύο βασικά φωνητικά χαρακτηριστικά διαχωρίζουν τη διάλεκτο του κειμένου μας από την αττικοϊωνική ομάδα:

- Η διατήρηση του μακρού *α*, το οποίο δεν τρέπεται πουθενά σε *η*.
- Το γεγονός ότι το αποτέλεσμα της συναίρεσης του *α* με το *ο* ή *ω* είναι πάντοτε μακρό *α* και όχι *ω*.

Τρία άλλα στοιχεία εντάσσουν τη διάλεκτο αυτή στις δωρικές (Thumb-Kiekers, 1932, 69-321), το τελευταίο μάλιστα πιθανόν στις βορειοδυτικές (J. Mendez-Dosuna, 1985)

- > η δοτική της προσωπικής αντωνυμίας έμιν, τύπος που απαντά στις περισσότερες δωρικές διαλέκτους.
- > Η παρουσία χρονικών επιρρημάτων σε *-κα* (όποκα, τόκα), όπως σε όλες σχεδόν τις δωρικές διαλέκτους καθώς και στη Βοιωτική.
- > Η αποκοπή, που είναι καθ' εαυτήν συχνό φαινόμενο, αλλά στο κείμενό μας περιορίζεται στις προθέσεις *παρά* και *κατά*, όπως δείχνει το ρήμα *παρακαττίθεται*. Η περιορισμένη αυτή χρήση της αποκοπής απαντά σε λίγες μόνο από τις δωρικές διαλέκτους, ιδιαίτερα στις βορειοδυτικές (Thumb-Kiekers, 74· Mendez-Dosuna, 151-55).

Εν κατακλείδι ένα ακόμη χαρακτηριστικό που συνδέει το κείμενο της κατάρας με τις βορειοδυτικές διαλέκτους (αν δεν είναι ορθογραφικό σφάλμα) είναι η χρήση του

συμπλέγματος *στ* στη θέση του *σθ* στο απαρέμφατο *γενέσται*.

Δωρικό στοιχείο αποτελεί πιθανότατα επίσης και η ασυνήθιστη έκφραση «τὸ τέλος καὶ τὸν γάμον» στον πρώτο στίχο: Σύμφωνα με τον Αλεξανδρινό γραμματικό της εποχής του Αυγούστου Άρειο Δίδυμο (Στοβαίος, II 45 Wachsmuth) οι Δωριείς χρησιμοποιούσαν τη λέξη τέλος για να δηλώσουν τον γάμο.

Το συμπέρασμα είναι ότι το νέο διαλεκτικό κείμενο από την Πέλλα αποτελεί δείγμα μιας δωρικής, πιθανότατα βορειοδυτικής, διαλέκτου. Η εμφανής επίδραση της αττικής, μάλιστα στη σύνταξη, είναι απόλυτα φυσική στα μέσα του 4ου αιώνα, δηλαδή σε μια εποχή όπου οι διάφορες τοπικές διάλεκτοι έχουν αρχίσει να εξασθενούν καθώς κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος η «κοινή», η οποία διαμορφώνεται με βάση την αττική διάλεκτο. Πρόσφατα υποστηρίχθηκε ότι η Μακεδονία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή, (C. Brixhe, 1988:245-260) άποψη που φαίνεται να ενισχύεται από τον νέο κατάδεσμο.

Η Δωρική είναι η διάλεκτος που επέδειξε τη μεγαλύτερη αντίσταση στην κοινή. Στοιχεία επιγραφών έδειξαν ότι διατηρήθηκε για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στη Πελοπόννησο και σε δωρικά νησιά όπως είναι η Κρήτη και η Ρόδος. Κατά τη μεταβατική περίοδο, δηλαδή από την καθαυτό διάλεκτο μέχρι την επικράτηση της κοινής, εξελίχθηκε μια μετριασμένη μορφή με τον περιορισμό των τοπικών ιδιορρυθμιών και την ενσωμάτωση στοιχείων από την αττική κοινή. Χρησιμοποιείται ο όρος 'δωρική κοινή' γι' αυτή την επίσημη γλώσσα η οποία εντοπίζεται και κυριαρχεί στις επιγραφές. Μέσα από μαρτυρίες (Στράβων, Σουητώνιος και Πausανίας) αντλούμε στοιχεία για την επιβεβαίωση της δωρικής στη Πελοπόννησο και τη Ρόδο.

Τα δεδομένα για τη διάλεκτο του κειμένου είναι ελάχιστα σε σχέση με τον αν τελικά είναι η αρχαία Μακεδονική. Αυτό που κάνει πιο δύσκολο το έργο είναι ότι οι πληροφορίες για τον συντάκτη του κειμένου είναι πενιχρές. Είναι σαφές, άλλα έγινε και νύξη στα προηγούμενα κεφάλαια πως κατά την κλασική εποχή υπήρχαν πλανόδιοι μάγιοι και μάγοι που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους έναντι αμοιβής γράφοντας καταδέσμους και πείθοντας τους πελάτες τους ότι ήταν ικανοί να κάνουν τους θεούς να τους βοηθούν στα σκοτεινά έργα τους. Οι στερεότυπες εκφράσεις που περιέχουν οι περισσότεροι από τους καταδέσμους που σώζονται, αποκαλύπτουν ότι έχουν γραφεί από τέτοιους «ειδικούς». Παρόλα αυτά, το κείμενο από την Πέλλα είναι έντονα προσωπικό και ως προς το ύφος και ως προς το περιεχόμενο. Επομένως κάπως αβίαστα καταλήγουμε στο ότι οδηγείται κανείς στην υπόθεση ότι γράφηκε από την ίδια γυναίκα που επιθυμούσε διακαώς να αποτρέψει τον γάμο του συντρόφου της Διονυσοφάντα με την αντίζήλο της Θετίμα. Έχουμε δηλαδή μια περίπτωση όμοια με εκείνη της Σίμαιθας στο δεύτερο ειδύλλιο του Θεοκρίτου, που μόνη της εκτελεί τα μάγια με τα οποία ελπίζει ότι θα φέρει πίσω τον Δάφνη που την εγκατέλειψε, σύμφωνα με την μελέτη του Εμ. Βουτυρά. Δεν αποκλείεται πάντως καθόλου (είναι μάλιστα πολύ πιθανό) να δέχτηκε η συντάκτρια του καταδέσμου μας τη βοήθεια ενός προσώπου με περισσότερη πείρα σε θέματα μαγείας, όπως ήταν και πολύ συχνό

φαινόμενο εκείνη την εποχή.

Για την ιστορία, η γυναίκα που προσπαθεί να αποτρέψει τον γάμο της Θετίμας και του Διονυσοφώντα συζούσε προφανώς με τον άνδρα αυτόν και ήλπιζε ότι δίπλα του θα περνούσε τα γερατιά της. Ενδεχομένως να επρόκειτο για μια μάλλον ηλικιωμένη γυναίκα για την οποία η εξασφάλιση μια ήσυχης ζωής είναι σπουδαιότερη από την ερωτική ικανοποίηση. Δεν είναι σαφές αν ήταν παντρεμένη και ο Διονυσοφών τη διώχνει για να παντρευτεί μιαν άλλη ή αν ζούσε μαζί του ως εταίρα ή ως παλλακή. Αν επικρατεί η δεύτερη εκδοχή, θα μπορούσε κάλλιστα να είναι μία ξένη· στην περίπτωση αυτή η γλώσσα του καταδέσμου είναι ενδεχόμενο (αν και όχι απαραίτητο) να απηχεί τη μητρική της διάλεκτο. Πάντως οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι όλοι οι κατάδεσμοι που έχουν ως τώρα βρεθεί στις διάφορες περιοχές του αρχαίου ελληνικού κόσμου, εφ' όσον ανήκουν στην κατηγορία των διαλεκτικών κειμένων, είναι πάντοτε γραμμένοι στην τοπική διάλεκτο.

Τα διαλεκτικά στοιχεία που προσφέρει ο κατάδεσμος από την Πέλλα είναι οπωσδήποτε ενδιαφέροντα και μπορεί κανείς να αντλήσει πολλές πληροφορίες σε επίπεδο πολιτισμικό, γλωσσικό και κοινωνικό. Σε σχέση με τη γλώσσα είναι δύσκολο να αποτιμηθεί η σημασία του καθώς όπως προαναφέρθηκε τα στοιχεία του είναι λιγοστά.

5. ΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

Όλα τα ονόματα που εμφανίζονται στον κατάδεσμο είναι ελληνικά και δεν εντοπίζονται κάποιες ιδιαιτερότητες. Ο Διονυσοφών, έχει λάβει το όνομα της θεότητας του θεού Διόνυσου, πολύ κοινός στα ελληνικά δεδομένα που όμως ήταν ιδιαίτερα σπάνιο γι αυτό και δεν εντοπίζεται σε κανένα λεξικό ή συλλογή ονομάτων της εποχής.

Το επόμενο αντρικό όνομα που εμφανίζεται είναι του Μάκρωνα, που ενδέχεται να είναι ο νεκρός με τον οποίο είχε τοποθετηθεί ο νεκρός και στον οποίο είχε εμπιστευτεί η κατάρα να μεταφερθεί στον άλλο κόσμο. Ενδεχομένως το όνομά του να προέρχεται και από τον τόπο καταγωγής του σε μια περιοχή ΒΑ της Ασία στην περιοχή Κολχόη. Παρόλα αυτά δεν γίνεται λόγος και νύξη γι αυτόν περαιτέρω. Από την έλλειψη προσφορών και κτερισμάτων στον τάφο του Μάκρωνα, θα μπορούσε κανείς να πει ότι μάλλον πρόκειται για κάποιον φτωχό άνθρωπο χωρίς συγγενείς και φίλους. Ίσως και γι αυτό να επιλέγει σαν τον μοναδικό που θα γινόταν ο διαμεσολαβητής της κατάρας στον κάτω κόσμο, βοήθησε αρκετά δηλαδή η μαύρη του η μοίρα. Δεν είναι αδύνατο να επελέγη επίσης αν άνηκε στην κατηγορία ανθρώπων που είχαν πεθάνει βίαια ή σε νεαρή ηλικία, αυτών τις ψυχές διάλεξαν οι μάγοι.

Η Θετίμα, είναι ένα γυναικείο όνομα αρκετά κοινό για την εποχή. Έχει αττικοιωτικές ρίζες – Θεοτίμη- το οποίο περιλαμβάνει τη λέξη 'θεός'.

6. Η ΚΑΤΑΡΑ

Η «δημιουργική μεταφορά της μαγείας» σημειώνει ο Malinowski(1965:238) «συνίσταται στην πεποίθηση ότι η επαναληπτική διατύπωση ορισμένων λέξεων μπορεί να παραγάγει την πραγματικότητα που περιγράφουν οι λέξεις αυτές». Το ακατανόητο μέρος του μαγικού κειμένου με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είναι η γλωσσική μεταφορά μέσω της οποίας επιχειρείται η προσέγγιση στη δραστική, δεικτική σήμανση της εμπειρίας στην οποία βασίζεται η δημιουργική μεταφορά της μαγείας(Jordan,1997:59).

Στην κατάρα, οι λέξεις μοιάζουν να «μετατρέπονται» σε βλήματα που εκτοξεύονται εναντίον κάποιου με τη βεβαιότητα ότι μπορούν να δράσουν και να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Ο σκοπός της κατάρας ή της μαγικής επωδής είναι να «χτυπιέται με ήχο» όπως λένε χαρακτηριστικά στην Κεϋλάνη. Αυτό που βρίσκεται μέσα σε κάθε πράγμα είναι οι λέξεις. Ο λόγος επηρεάζει τα πράγματα γιατί ανήκει στα πράγματα, είναι μια απόλυτη σχέση. Σε αυτή την αρχέγονη συγγένεια γλώσσας και πραγματικότητας βασίζεται ο μαγικός λόγος(Χριστίδης,1997:82)

Στη συγκεκριμένη περίπτωση το έναυσμα που ώθησε τον συγγραφέα του καταδέσμου να καταφύγει στη χρήση μαγείας δίνεται με σαφήνεια από τον πρώτο κιόλας στίχο της κατάρας. Μας δίνει τον στόχο από την αρχή ο οποίος είναι να αποτρέψει τον

γάμο μιας συγκεκριμένης γυναίκας της οποίας το όνομα είναι Θετίμα, αλλά επίσης και οποιασδήποτε άλλης γυναίκας είναι υποψήφια νύφη για τον αγαπημένο της Διονυσοφόντα. Πρέπει να αναφερθεί ότι η Φίλα, η καταδέτρια, επαναλαμβάνει συχνά την ανησυχία της να μην παντρευτεί άλλη γυναίκα ο Διονυσοφόν (μη γάρ λάβοι ἄλλαν γυναῖκα ἄλλ' ἢ ἐμέ). Αυτή είναι και η λέξη/φράση κλειδί που στηρίζεται στην αποτροπή του γάμου του τελευταίου με τη Θετίμα. Γίνεται αντιληπτή η μεγάλη της επιθυμία και ο δυνατός πόθος της αποκλειστικότητας ([ἐμέ δ]ὲ συνκαταγηρᾶσαι Διονυσοφόντι καὶ μηδεμίαν ἄλλαν) αλλά παράλληλα με το να εξηγεί την κατάσταση δικαιολογεί με αυτόν τον τρόπο την αιτία που κατέφυγε στην κατάρα. Και μόνο που αναφέρονται τα ονόματα και οι σχέσεις στην αρχή της πρότασης μας δείχνει τη μεγάλη ισχύ που υπήρχε και την ανάγκη της μαγείας. Ψάχνοντας ενδελεχώς βέβαια στο κείμενο αποκαλύπτεται ότι δεν πρόκειται απλώς για ένα ερωτικό ζήτημα ανταγωνισμού και ζήλειας μιας και δεν αποτυπώνεται με ακρίβεια το ερωτικό ενδιαφέρον της γυναίκας. Σκοπεύει να περάσει τις τελευταίες τις μέρες στο σπίτι. Θα μπορούσε κανείς να πει πως πρόκειται για έναν ενθουσιασμό με απόλυτα φυσιολογικές αντιδράσεις. Σκοπός ήταν η συζυγική ζωή απ' όσα αντιλαμβανόμαστε για την μεταξύ τους σχέση.

Στην κατάρα, παρουσιάζεται εξαρχής η τοποθέτηση και πρόθεση αλλά και ο στόχος του ενδιαφερομένου, της Φίλα στη συγκεκριμένη περίπτωση και μοναδική της πρόθεση είναι να «σπιτώσει» τον Διονυσοφόντα αλλά και να αποκλείσει οποιαδήποτε άλλη υποψήφια νύφη. Παρουσιάζει ενδιαφέρον η αυθεντικότητα των συναισθημάτων της ενδιαφερόμενης, η οποία μέσα από τον προσωπικό της πόθο φαίνεται να ικετεύει τους δαίμονες, ή τις δυνάμεις του κάτω κόσμου στους οποίους έχει εμπιστευτεί τον κατάδεσμο. Ικετεύει να την λυπηθούν και να την απαλλάξουν από αυτή τη δύσκολη κατάσταση και γίνεται επίκληση και στο συναίσθημα. Στο τέλος ζητάει να φέρουν δυστυχία και κατάρρευση στην πιθανή της αντίπαλο και επιτυχίες για την ίδια. Οι τελευταίοι αυτοί στίχοι σε σχέση με τους πρώτους έχουν διαφορά αναφορικά με τη στάση του συγγραφέα.

Η κατάρα του καταδέσμου στο κείμενο χωρίζεται σε δύο τμήματα. Το πρώτο καλύπτει του 3,5 πρώτους στίχους και λήγει στις λέξεις «πρότερον δε μη». Είναι ένας διαλεκτικός κατάδεσμος με όλη τη σημασία του καταδέσμου. Ο λόγος μιας τέτοιας κατάρας είναι να προκαλέσει πόνο και να τραυματίσει το άτομο στο οποίο αναφέρεται. Η μαγική λέξη εδώ παρουσιάζεται ως η ίδια η πράξη της κατάδεσης από το ρήμα «καταδῶ». Από τον 5^ο αιώνα χρησιμοποιήθηκε για αυτές τις περιπτώσεις και το ρήμα «καταγράφω» αντί του «καταδῶ». Αξίζει να σημειωθεί πως σαν γενικός κανόνας όλες αυτές οι κατάρες είναι μη αναστρέψιμες. Η αποτελεσματικότητά τους εντοπίζεται στη δύναμη της μαγείας και τις περισσότερες φορές το θύμα δεν μπορεί να απελευθερωθεί από τα μάγια αυτά (καταδῶ και οὐκ ἀναλύσω). Αυτή που ορίζει την κατάδεση, έχει δικαιοδοτήσει την κατάρα όχι μόνο στους δαίμονες αλλά και στον Μάκρωνα του οποίου το όνομα βλέπουμε από την αρχή. Αυτό το βλέπουμε και σε αττικούς καταδέσμους. Το ρήμα που υποδηλώνει αυτή την εν λευκῷ εμπιστοσύνη είναι το «παρακατίθεμαι».

Στο δεύτερο κομμάτι του κειμένου που εντοπίζεται αυτή η ικεσία στους «δαίμονες», το πνεύμα της κατάρας παίρνει τη μορφή προσευχής και γίνεται πιο προσιτή, πιο οικεία. Αιτιολογείται από το γεγονός ότι ο κατάδεσμος έχει τοποθετηθεί είτε σε πηγάδι είτε μέσα σε κάποιον τάφο, όπως στην προκειμένη περίπτωση, σε αντίθεση με καταδέσμους που τοποθετούνται σε ιερά και δίνεται μια βαρύνουσα σημασία σε αυτούς. Παίζει δηλαδή μεγάλο ρόλο και το πού θα τοποθετηθεί ο κατάδεσμος.

Εν κατακλείδι, αυτό που εντοπίζεται είναι το έντονο συναίσθημα της γραφής και αυτό γίνεται αντιληπτό τόσο από το σημασιολογικό περιεχόμενο του κειμένου, όσο και από τον τρόπο που έχει γραφεί. Υποθετικά μιλώντας, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως η ίδια η γυναίκα που στέλνει την κατάρα είναι ίσως και αυτή που γράφει και τον κατάδεσμο. Άλλο ένα ενδεχόμενο είναι η ίδια να συμβουλευτήκε κάποιον άλλο, ίσως εκπαιδευόμενο μάγο δίνοντας της κατευθυντήριες. Θα αποκλείονταν το γεγονός να γραφόταν από έναν τρίτο. Το σίγουρο είναι πως όλα αυτά βρίσκονται στα πλαίσια της εικασίας δεδομένου ότι τα στοιχεία είναι λιγοστά, έως και μηδαμινά.

7. ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πάντα πίσω από τις λέξεις, από μια συμπεριφορά, από ένα ύφος, μια μυρωδιά, μια σκέψη κρύβεται κάτι άλλο. Έχουν γίνει πολλές μελέτες για σημειωτικές αναλύσεις που δίνουν πληροφορίες και καταλήγουν σε συμπεράσματα ποικίλα. Για οποιοδήποτε

ζήτημα αναλυθεί μπορούν τα αποτελέσματα να είναι κοινωνικού, πολιτικού, πολιτισμικού, ψυχολογικού, ανθρωπολογικού ενδιαφέροντος. Αυτό που είναι ιδιαίτερα ελκυστικό από προσωπική πλευρά, και διευκολύνει ή και δυσχεραίνει καμιά φορά τις καταστάσεις είναι η ανάλυση διαπροσωπικών σχέσεων. Ζήτημα που παραμένει άλυτο με πολλές παραμέτρους και έντονο το στοιχείο υποκειμενισμού. Ήταν ιδιαίτερα ελκυστικό να αναλυθεί η ιστορία του καταδέσμου σε επίπεδο κοινωνικό. Οι συνιστώσες ήταν πολλές και τα συμπεράσματα αρκετά ανοιχτά και φυσικά σε επίπεδο εικασίας μιας και τα δεδομένα είναι λιγοστά και η γραφή του σε ερασιτεχνικό επίπεδο.

Η κατάσταση που περιγράφεται από την Φίλα θέτει στο προσκήνιο ένα μεγάλο ζήτημα αναφορικά με την πολυπλοκότητα του έγγαμου βίου, της οικογενειακής ζωής και ειδικότερα της σχέσης μεταξύ άνδρα και γυναίκας. Μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες για τη σχέση των αρχαίων Ελλήνων με τον γάμο και τα προβλήματα μεταξύ των δύο φύλων. Αυτό που κάνει εντύπωση διαβάζοντας τα λόγια της καταδέτριας, είναι η σχέση που παρουσιάζει με τον Διονυσοφώντα, η σχέση που επιθυμεί να έχει μαζί του. Δεν εντοπίζεται πουθενά το έντονο στοιχείο ερωτισμού και αγάπης μολονότι πρόκειται για έναν ερωτικό κατάδεσμο. Η βασική της επιθυμία είναι η ευτυχία και η προσωπική ικανοποίηση. Δεν κάνει λόγο για την αγάπη, η οποία διαθέτει ανιδιοτέλεια και δύο ανθρώπους μαζί, την βλέπουμε να βάζει στο κέντρο τον εαυτό της και αυτό φαίνεται από τις λέξεις «ἐμὲ δὲ [ἐ]ὐδαίμονα καὶ μακαρίαν γενέσται»

Στόχος είναι να περάσει τη ζωή της μαζί με τον Διονυσοφώντα και αυτό μας κάνει να παρατηρήσουμε και το status του ίδιου. Ενδεχομένως να πρόκειται για έναν ευκατάστατο και ανεξάρτητο άνδρα ο οποίος θα μπορούσε να εξασφαλίσει τον εαυτό του αλλά και την συντροφιά της αγαπημένης του σε μεγάλη ηλικία. Αυτό ενδεχομένως να σημαίνει πως και ο ίδιος θα είχε αρκετές επιλογές, όχι μόνο την Θετίμα, θα ήταν αρκετά περιζήτητος για υποψήφιος γαμπρός.

Από την άλλη μελετώντας την Φίλα, παρατηρείται μια «εμμονή» να μείνει με τον αγαπημένο της για τα βαθειά γεράματά της, επιθυμεί να γεράσουν μαζί και αυτό φαίνεται από το «[ἐ]μὲ δ]ὲ συνκαταγηρᾶσαι Διονυσοφῶντι καὶ μηδεμίαν ἄλλαν». Από αυτό φαίνεται πως είναι μια γυναίκα ελεύθερη που αν και πολλοί θα την χαρακτήριζαν εταίρα ή παλλακή, το ρήμα «συνκαταγηράσκω» δεν ταιριάζει σε μια τέτοια γυναίκα. Είναι χαρακτηριστικός ο Πλάτωνας στο Ένατο βιβλίο των Νόμων (93 0b), που αναφέρει ότι «όσοι έχουν ολοκληρώσει το καθήκον σε έναν γάμο της τεκνοποίησης μπορούν να πάρουν διαζύγιο και να ξαναπαντρευτούν μια γυναίκα μόνο απολαμβάνοντας την συντροφιά της και την αμοιβαία βοήθεια στα γεράματα». Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε πως η Φίλα ακόμα και αν δεν παντρευτεί τον Διονυσοφώντα έχει το δικαίωμα να απολαύσει την συντροφιά του, να μοιραστούν το σπίτι για μεγάλο διάστημα. Η έκφραση «μη γὰρ λάβοι ἄλλαν» δεν είναι τυχαία αλλά κρύβει από πίσω της όλο αυτό το κοινωνικό πρόβλημα που προαναφέρθηκε. Αυτό που την ενδιαφέρει, είτε ήταν νοικοκυρά είτε εταίρα, είναι να μοιραστεί τη ζωή της με έναν άνθρωπο. Θα κατέληγε κανείς στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μεγαλύτερης ηλικίας γυναίκα που την ενδιαφέρει να αποκατασταθεί και να έχει έναν άντρα για συντροφιά και βοήθεια παρά για έρωτα και τεκνοποίηση. Σίγουρα, η Φίλα είχε την λιγότερο σταθερή σχέση με τον Διονυσοφώντα και ήταν η περισσότερο ασταθής, μιας και δεν φαίνεται να μπορεί με αποτελεσματικά μέσα να αποτρέψει τον επικείμενο γάμο, γι αυτό και η καταφυγή σε μαγικά μέσα.

Αυτό από μόνο του μπορεί κανείς μελετώντας το να το «ταιριάζει» και με τη λογική των γάμων που συνάπτονταν στην αρχαία Ελλάδα. Δεν ήταν από έρωτα και αγάπη, ήταν περισσότερο κοινωνικές συμβάσεις που βασιζόνταν στην άνοδο οικογενειών κυρίως με χρηματικό «έπαθλο».

Ολοκληρώνοντας παρατηρούνται αρκετά άγνωστα δεδομένα τα οποία απαιτούνται για να καταλήξουμε με βεβαιότητα στην επεξήγηση του κειμένου και επιπλέον στον ίδιο τον συγγραφέα της κατάρας. Η γλώσσα του καταδέσμου με την ανάλογη φόρμα που είναι γνωστή από την Αθηναϊκή κοινωνία την ίδια περίοδο, προτείνει ότι η σχέση με τον Διονυσοφώντα θα ήταν είτε γάμος, είτε σταθερή σχέση με την εταίρα της οποίας το ήθος ήταν πιο χαλαρό. Αυτό που θα μπορούσε επίσης να προκύψει θα ήταν και η ανεκτικότητα της πολυγαμίας, όπως ίσχυε στην αρχαία Ελλάδα σύμφωνα με τον κατάδεσμο. Μολονότι αποδοκιμαζόταν, ήταν μια αποδεκτή πρακτική στον ελληνικό κόσμο(W.Harrison,15-17, 1968).

8.Η ΜΑΓΕΙΑ

Κλείνοντας το κεφάλαιο θα ήταν εύλογο να γίνει λόγος για την μαγεία στα πλαίσια του καταδέσμου, πτυχή της εργασίας με την οποία ξεκίνησε η έρευνα. Ο κατάδεσμος από μόνος του δεν είναι δυνατό να αποτελέσει ένα ξεκάθαρο είδος μαγείας, αυτό που το συνοδεύει και τον ενισχύει είναι το τελετουργικό αλλά και το γεγονός ότι έχει βρεθεί μέσα σε έναν τάφο. Αυτή είναι μια παραδεκτή αλήθεια για τους καταδέσμους ειδικά της συγκεκριμένης περιόδου. Τα στοιχεία που δίνονται είναι αρκετά περιορισμένα αν και υπαρκτά. Τις περισσότερες φορές το τρύπημα γίνεται με το νύχι, είναι πιο περιορισμένες οι φορές που εντοπίζουμε ίχνη πραγματικών τελετουργικών μαγείας γραμμένης σε καταδέσμους. Στα πλαίσια του τελετουργικού αυτού σημαντικό ρόλο παίζει η κατάρα να διαβαστεί φωναχτά. Τα μάγια της κατάρας θα «πιάνουν» όσο ο κατάδεσμος θα βρίσκεται μέσα στον τάφο και θα λυθούν μονάχα όταν ο τάφος ανοιχτεί και διαβαστούν τα λόγια αυτά από εκείνην. Στις δυνάμεις του κάτω κόσμου παραχωρείται η διασφάλιση της ευτυχίας και της επιτυχίας της Φίλας με την επίκλησή της στους δαίμονες. Αυτές οι δυνάμεις εντοπίζονται στους καταδέσμους και τα μαγικά κείμενα.

Ο Μάκρωνας είναι ο διαμεσολαβητής για το γράμμα προς το κάτω κόσμο, αυτός θα ῥθει σε επαφή με τους δαίμονες. Ανήκει στην κατηγορία των ιδιαίτερων νεκρών που θα μεταφέρουν τα μηνύματα στους δαίμονες, θα είναι δηλαδή οι διαμεσολαβητές. Η εντυπωσιακή απλότητα της ταφής, με την έλλειψη κτερισμάτων σε συνδυασμό με την βιαστική ταφή που του έγινε, δείχνει ότι αυτός ο άνθρωπος ήταν μάλλον φτωχός ή δεν είχε συγγενείς και φίλους, μπορεί να ήταν σκλάβος ή κάποιος περαστικός ή και ξένος. Ένα ακόμη στοιχείο μαγείας είναι το γεγονός ότι ο κατάδεσμος εντοπίστηκε αρκετά κοντά στο χέρι του νεκρού, υπάρχουν πολλές μαρτυρίες εύρεσης καταδέσμων όπου ο τελευταίος βρέθηκε στο δεξί χέρι του νεκρού.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ολοκληρώνοντας την εργασία είμαστε σε θέση πλέον να παραδεχτούμε την ύπαρξη της μαγείας αλλά και την πορεία που είχε ανά τους αιώνες. Υπάρχουν πολλά αναπάντητα ερωτήματα σε επίπεδο ίσως κοινωνικό αναφορικά με τις αιτίες που ο κόσμος κατέφευγε σε τέτοιου είδους πρακτικές. Άραγε μόνο μια απόγνωση αρκεί για να πιστέψεις σε τέτοιου είδους «δοξασίες»; ο έρωτας παρακινεί θεούς και δαίμονες με την μανία του; αυτή η ανώτερη πίστη και εμμονή να αναστρέψεις την «ειμαρμένη» έχει θετικά αποτελέσματα; Είναι λίγα από τα ερωτήματα που μένουν σαν γεύση και επιδέχονται ενδελεχή ανάλυση.

Η ανάγνωση του καταδέσμου μέσω της μαγείας μας οδήγησε στην ανάγκη ενδεικτικής καταγραφής σε πληροφορητές της τοπικής κοινότητας Φλώρινας. Οι δομές στις οποίες έγινε αυτή η καταγραφή ήταν από τον καλλιτεχνικό, επιστημονικό, εκπαιδευτικό και εκκλησιαστικό χώρο. Σε επίπεδο συζήτησης όλοι τους ρωτήθηκαν για την γνώμη τους περί δοξασιών. Αν και κατά πόσο πιστεύουν και τους επηρεάζουν όλες αυτές οι δοξασίες. Ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες οι απαντήσεις τους καθώς η συντριπτική πλειοψηφία πιστεύει με κλειστά τα μάτια σε τέτοιου είδους πρακτικές παρά το γεγονός ότι δεν μπορούν να αποδειχθούν επιστημονικά. Καθένας τους είχε να διηγηθεί και μια ιστορία μαγείας δική του ή ενός φιλικού ή συγγενικού του προσώπου. Ιδιαίτερα θερμές ήταν οι εξιστορήσεις με έντονα τα συναισθήματα και με σκοπό να μεταδώσουν και οι ίδιοι την πίστη τους γι αυτό το αντικείμενο στους δέκτες. Αυτό που ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακό ήταν το γεγονός πως οι άνθρωποι που ρωτήθηκαν ήταν διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου το οποίο δεν επηρέασε καθόλου τις αναζητήσεις τους και την πίστη τους. Οι ίδιοι οι πληροφορητές πιστεύουν στα περί μαγείας και ενισχύουν την θέση αυτή προτρέποντας την επαφή με τους σύγχρονους μάγους της εποχής. Είτε κάποιος είναι ρομαντικός είτε πιο προσγειωμένος προσαρμόζει τη μαγεία στα δικά του δεδομένα. Ο καθένας αντιλαμβάνεται τη μαγεία με τα δικά του βιώματα, τα δικά του θέλω και τα όσα

προσδοκά από τη ζωή του. Μολονότι οι περισσότεροι πιστεύουν κυριαρχεί ο φόβος μέσα τους, είναι αυτό το άγνωστο που δεν μπορεί κανείς να εξηγήσει και να αναλύσει. Οι πρακτικές μπορούν να πιστοποιήσουν άραγε την ύπαρξή της ή η δύναμη της πίστης και της απόγνωσης σου φανερώνει αυτό που θες τελικά να δεις κα αυτό που έχεις ήδη στο μυαλό σου; Τα πεδία είναι ανοιχτά προς διερεύνηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγία Γραφή «Εξοδος»

Βακαλούδη Δ. Αναστασία, 2001, Η Εξέλιξη της Μαγείας από την Αρχαιότητα έως τους Πρώτους Χριστιανικούς Αιώνες, Αθήνα, Κέδρος

Γλώσσα και Μαγεία, Κείμενα από την Αρχαιότητα, 1997, Αθήνα, Ιστός

Γοργίας ο Λεοντίνος(458-380 π.Χ.) ‘Ελένης Εγκώμιον’

Ελληνική Διαλεκτολογία, τόμος 3, 1992-1993,Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.

Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς , 1996, Η Μαγεία στον Ελληνικό και τα Ρωμαϊκό κόσμο, Georg Luck(επιμέλεια), Arcana Mundi Magic and the Occult in the Greek and Roman Worlds (Βαλτιμόρη και Λονδίνο: The Johns Hopkins University Press),Εξαντας

Μανώλης Ανδρόνικος ,1953, Νεφέλες του Αριστοφάνη, τομ.12, τεύχος 2^ο, Πλάτων και Αριστοφάνης, Ελληνικά

Ομήρου Οδύσσεια

Ομήρου, Ιλιάδα

ΥΠ.ΠΟ.- ΙΖ’ ΕΦ.Α , 1987, Πέλλα, Πρωτεύουσα των Αρχαίων Μακεδόνων, 30 Χρόνια Ανασκαφής 1957-1987, Θεσσαλονίκη, ΕΦ.Α.Πέλλας

Πλάτωνα Φαίδρος

Πλάτωνος Νόμοι,1988, Αθήνα,(μετάφραση Β. Μοσκόβης)

Πλάτωνος, Πολιτεία

Λιλιμπάκη-Ακαμάτη Μαρία ,2009, Το Μουσείο της Πέλλας, , Θεσσαλονίκη, ΥΠΠΟ

Φαίδωνας Κουκουλές,1948, Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση

Εμμανουήλ Βουτυράς,1998, Διονυσοφόντος Γάμοι, marital life and magic in 4th century, Pella, Amsterdam:J.C.Gieben

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

J. Bidez και F. Cumont,1973, Les mages héllénisés: Introduction, Τόμος 1

E.G. Kagarow, 1922, Form und stil der texte der fluchtafeln,

A. Ovidius, Amores 3, 7, 29 (<http://dcc.dickinson.edu/ovid-amores/amores-1-12>)

C. Plinii , 2018, Secundi Naturalis historia (1866) ReInk Books

Audollent, 1967, Defixionum tabellae. Quotquot innotuerunt tam in Graecis orientis quam in totius occidentis partibus praeter Atticas in corpore inscriptionum Atticarum editas. Frankfurt/M., Minerva

Versnel, 1991, H. S. “Some Reflections on the Relationship Magic-Religion.” Numen 38 (2)

Fritz Graf, 2009, Η Μαγεία στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, (απόδοση στα ελληνικά Μυλωνόπουλος Γιάννης, επιμέλεια Χανιώτης Άγγελος) Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Leonard R. Palmer, 2015,Η Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, μετάφραση Γιαννάκης Γεώργιος, Αθήνα, εκδόσεις Παπαδήμα

M. Ψελλός, Περί Δαιμόνων

Erich Ziebarth, Neue Attische Fluchtafeln (1899),2010, Kessinger Publishin

Audollent, 1904, Defixionum tabellae quotquot innotuerunt: tam in Graecis Orientis quam in totius Occidentis, [Harvard University](http://www.harvard.edu)

H. Solin, 1968, Eine neue Fluchtafel aus Ostia ,Comm. Hum. Litt. Societas Scientiarum Fennica 42, No.3

Faraone, Christopher A ,1991,"The Agonistic Context of Early Greek Binding Spells", in Faraone

A.R.W. Harrison, 1968-1971, The Law of Athens, Oxford , Clarendon Press

John Chadwick, 1964, The Prehistory of the Greek Language, Cambridge University Press

Derek Collins, 2008, Magic in the Ancient Greek World, Madlen, MA. Blackwell Pub

Matthew W. Dickie,2001, Magic and Magicians in the Greco-Roman World, London, N.Y. Routledge

Fritz Graf, 1997, Magic in the Ancient World, Cambridge, Mass, Harvard University Press

Valentina D'Urso Otello e la mela, 1995, Psicologia della gelosia e dell'invidia

I.F.Burns, 1908, Encyclopaedia of Religion and Ethics, εκδ.J. Hastings

R. N. Frye,1962, The Heritage of Persia, London, Weidenfeld and Wilson

J.M.Hull, 1996, Hellenistic Magic and the Synoptic Tradition,x.x.

Brixhe,C.,-Panayotou, 1988, A.,'L'atticisation de la MacedoineQl'une des sources de la koine,verbum 11

Pavis d'Etrurac,1987

R. Wunsch D.T.A. XII

Max Horkheimer-Theodor W. Adorno,1986, Dialektik der Aufklärung, German Edition

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<http://www.apologitis.com/gr/ancient/magia.htm#%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE>

<https://plato.stanford.edu/index.html>

<https://plato.stanford.edu/index.html>

http://www.mediterranee-antique.fr/Auteurs/Fichiers/TUV/Vigouroux/Nouv_Testament/NT_32.htm

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

1. Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας

2. Κατάδεσμος

3.